દ્રવ્ય–સહાયકોની નામાવલી

સૂરત નિવાસી **ફકીરચંદ મગનલાલ લાકડાવાળાના** ધર્મપત્ની **ઈંદિરાબેને** વિક્રમ સંવત ૨૦૨૯માં શરૂ કરેલ **વર્ષીતપની પૂર્ણાહુતિ** ૨૦૩૦ વૈશાખ સુદ ત્રીજના થઈ તે નિમિત્તે સ્વ કેશરીચંદ મગનલાલ લાકડાવાળાના ધર્મપત્ની મંજુલાબેન તથા ચંદ્રસેનભાઈ, ભૂપેન્દ્રભાઈ, દેવેન્દ્રભાઈ, ગિરીશભાઈ, જગદીશભાઈ, હેમંતભાઈ, નિમિષ, અમિત, ભાસિત વિગેરે કુટુંબીજનો તરફથી.

સૂરત ગોપીપુરામાં સાગરના ઉપાશ્રયે વિક્રમ સંવત ૨૦૩૦નું ચાતુર્માસ બિરાજમાન યોગનિષ્ઠ આચાર્યદેવશ્રી કેશરસૂરીશ્વરજી મહારાજના આજ્ઞાવર્તિની કાર્યદક્ષા વિદુષી સાધ્વી **શ્રી નેમશ્રીજી મ.** ની શિષ્યા **મંજુલાશ્રી** તેમની શિષ્યા **વારિષેણાશ્રીજી** તેમની શિષ્યા **વજ્રસેનાશ્રીજી** અને તેમની શિષ્યા **મેરૂશીલાશ્રી મ.** ની શુભ પ્રેરણાથી માલણ નિવાસી (હાલ ભરૂચ) **પોપટભાઈ લલ્લુભાઈ** તરફથી

ગઢ નિવાસી સ્વ. **ચીમનલાલ ત્રિભોવનદાસના** સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની મંગુબેન તથા સુપુત્ર ચંબાલાલ તરફથી

શાહ હરિલાલ મગનલાલના સુપુત્ર **અભયકુમાર** તરફથી

ખુડાઈમાં વિક્રમ સંવત ૨૦૩૦નું ચાતુર્માસ બિરાજમાન વિદુષી સાધ્વી [illegible] તીર્થોદ્ધારિકા કાર્યદક્ષા સાધ્વી શ્રી રંજનશ્રીજી મહારાજના પરમ વિનયી સુશિષ્યા વર્ધમાન તપની ૧૦૦ ઓળી પૂર્ણ કરેલ તપસ્વિની સાધ્વી શ્રી [illegible] મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી **સુણીયા** નિવાસી સ્વ **ગોપાલજી દામજી** શાહના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્ની [illegible]બેન તથા સુપુત્ર [illegible]

જિનેશ્વર મહારાજની મૂર્તિનો અચિંત્ય પ્રભાવ

ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના વખતમાં પણ શ્રેણિક મહારાજા સરખા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારાના પુત્ર અભયકુમાર કે જેઓ આખા જૈનવર્ગમાં બુદ્ધિના નિધાન તરીકે પ્રસિદ્ધ છે, તેવા શ્રી અભયકુમારે અનાર્ય-ક્ષેત્રમાં ઉપજેલા નરને જૈનધર્મ પમાડવા માટે એટલે વીતરાગના શાસનમાં લાવવા માટે, બીજુ પુસ્તક રજોહરણ વગેરે ન મોકલતાં, ભગવાન્ ઋષભદેવજીની મૂર્તિ કેમ મોકલી ? આ ઉપરથી એ વાત તો નિર્વિવાદ સિદ્ધ થાય છે કે ક્ષેત્રાન્તરે કાલાતરે ભુવનાતરે કે લોકાન્તરે વીતરાગતાનું ધ્યેય ઉત્પન્ન કરનાર અને વીતરાગતાના માર્ગની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન કરી વીતરાગ ભગવાનના માર્ગને મેળવી આપનાર અપૂર્વ અને અજોડ એવું જો કોઈ પણ સાધન હોય તો તે માત્ર ભગવાન્ જિનેશ્વર-મહારાજની મૂર્તિ જ છે.

ભવિષ્યકાળના ઇતિહાસને શોધનારાઓ જો જૈન-શાસનનું ધ્યેય–જૈનશાસનની મહત્તા, જૈનશાસનનો પ્રચાર અને જૈનશાસનની જાહોજલાલી જણાવવાને સમર્થ થઈ શકશે તો તે માત્ર ભગવાન્ જિનેશ્વર-મહારાજની મૂર્તિઓ અને તેમના ચૈત્યોને આધારે જ થઈ શકશે

—આગમોદ્ધારક

પ્રકાશકીય વક્તવ્ય

પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી **આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજના ઉપદેશથી વિક્રમ સંવત ૧૯૭૫ના મંગળ પ્રભાતે શ્રી **જૈન આનન્દ પુસ્તકાલય**ની સ્થાપના થઈ.

આ પુસ્તકાલયનો ૫૫ વર્ષથી શ્રી ચતુર્વિધ સંઘ લાભ લે છે. સોનામા સુગંધ મળે તેમ અત્યારે તેમાં વિક્રમ સંવત ૨૦૦૨ થી **આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી જૈન પાઠશાળા** ચાલે છે તેમા પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી મહારાજો સારો લાભ લઈ રહ્યા છે.

પૂ. ધ્યાનસ્થ ગુરુદેવે લખેલ **પર્યુષણા પર્વનું ઉત્તમ ધ્યેય** નામનો લેખ તથા આજથી ૫૬ વર્ષ ઉપર બહાર પડેલ પુસ્તિકામાંથી વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ અને ૧૯૭૪માં પૂજ્યશ્રીના ગુણાનુવાદરૂપે ગવાયેલ ગહુંલીઓ પૂ. આગમોદ્ધારક શ્રી **આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજના અંતેવાસી શિષ્યરત્ન મુનિરાજશ્રી **ગુણસાગરજી મહારાજ**ની પ્રેરણાથી અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

અમારી સંસ્થા તરફથી પ્રગટ થતા પુસ્તકોમા વખતો-વખત શતાવધાની પં. **શ્રી લાભસાગરજી મહારાજ** તરફથી માર્ગદર્શન મળતું રહે છે અમને જણાવતાં આનંદ થાય છે કે પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજનાં વ્યાખ્યાનો, આગમ સમાધાનો, સુધાસાગર, [illegible], આગમ [illegible] વ્યાખ્યાનો [illegible] વિગેરે [illegible] પડ્યું છે, પર [illegible] પરમપૂજ્ય [illegible] ગુરુદેવશ્રી આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી [illegible] આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી [illegible]

શુભ પ્રેરણાથી વિક્રમ સંવત ૧૯૮૮ના આસો સુદ ૧૫ના મંગલ પ્રભાતે શ્રી સિદ્ધચક્ર સાહિત્ય પ્રચારક સમિતિ તરફથી 'શ્રી સિદ્ધચક્ર' પાક્ષિક પત્ર પ્રકાશિત થવાથી ચતુર્વિધ સંઘને વાંચનનો લાભ મળ્યો છે તે તેઓશ્રીની પ્રેરણાનું જ ફળ છે આ પાક્ષિકના માનનીય તંત્રી તરીકે સૂરત નિવાસી **શ્રી પાનાચંદ રૂપચંદ ઝવેરીએ** જીવન પર્યંત તન મન ધનથી અનુમોદનીય સેવા અર્પી હતી.

તેવી જ રીતે પરમપૂજ્ય ધ્યાનસ્થ ગુરુદેવશ્રી વ્યાખ્યાન આપતા હતા તે સમયે વ્યાખ્યાનનો ઉતારો પ્રથમ કરનાર હોય તો તે પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક **આચાર્યદેવશ્રી આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજના શિષ્યરત્ન પ્રશાતમૂર્તિ પરમપૂજ્ય **આચાર્યદેવશ્રી હેમસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજ છે અને તેથી જ આજે અનેક પુસ્તકો, પૂજ્યશ્રીના વ્યાખ્યાનોના, સુધાસાગરનાં તથા લેખો વિગેરેના જે કોઈ સંસ્થા તરફથી પ્રગટ થયા, થાય છે અને થશે તે તેઓશ્રીને આભારી છે તેથી ચતુર્વિધ સંઘને વાચનનો લાભ મળી રહ્યો છે.

ખાસ યાદ આપવાની જરૂર છે કે પૂજ્યશ્રીનાં વ્યાખ્યાનો વિગેરેના પુસ્તકમાં તથા આગમધરસૂરિ ચરિત્ર ગુજરાતી કે હિંદીમાં જે નામનો નિર્દેશ કરવાનો હતો તે નથી થયો. તેથી ખાસ જણાવવું પડે છે કે આગમોદ્ધારકના પરમ ભકત શ્રાવક અને સૂરતના સુપ્રસિદ્ધ અનેક સંસ્થાઓ સાથે જોડાયેલા સ્વ વકીલ ઠાકોરભાઈ મેલાપચંદની શુભ ભાવનાથી આગમોદ્ધારક સંસ્થાની માલિકીની જગ્યામા મધ્ય ગોપીપુરામાં જે જગો પર પૂ. આગમોદ્ધારકશ્રીનો અગ્નિસંસ્કાર થયો તે જગ્યાની પરવાનગી પ્રાપ્ત કરવામા તેમની મહેનતનું પરિણામ છે. અને તેમની સાથે ક્ષત્રીકુલભૂષણ ચુસ્ત શ્રાવકધર્મ પાળનાર ગુરુદેવશ્રીના

પરમ અનુરાગી જયંતિલાલ ગણપતરામ વખારીયાની શુભ પ્રેરણાનું જ ફળ છે તે ઉપર ભવ્ય ગુરુમંદિર આગમોદ્ધારક સંસ્થા તરફથી બાંધવામાં આવેલ છે અને જેઠીશનદાસ લલ્લુભાઈ વખારીયા, તથા જયંતિલાલ ગણપતરામ વખારીયા તથા જેઠીશનદાસ રણછોડદાસ વખારીયાના કુટુંબને ધર્મ-માર્ગે જોડનાર શ્રાદ્ધવર્ય ઠાકોરભાઈ દયાચંદ મલજીએ આ ગુરુમંદિરમાં વિક્રમ સંવત ૨૦૦૭ના મહા સુદ ૩ ને શુક્રવારના રોજ પૂ ગુરુદેવશ્રીની પ્રતિમા પધરાવેલ છે.

આ પુસ્તકમાં જે લેખ છપાયેલ છે તેની લખેલી કોપી પૂજ્ય આચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના બાલદીક્ષિત શિષ્ય પંન્યાસ સૂર્યોદય સાગરજી મહારાજે જોઈ આપવા કૃપા કરી છે આ પ્રકાશનમા સહાયભૂત થનાર પૂ આગમોદ્ધારકશ્રીના અનુરાગી સ્વ. શિષ્યરત્ન શ્રી મહેન્દ્રસાગરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પંન્યાસ સૌભાગ્ય-સાગરજી મહારાજ તથા પૂ આગમોદ્ધારકશ્રીના બાલદીક્ષિત શિષ્ય મુનિરાજ અરુણોદયસાગરજી મહારાજ છે. અને આનું સંશોધન પંડિત ગુણવંતલાલ જેચંદભાઈ ઠાકરે કરી આપેલ છે

આ પુસ્તક શ્રી સંઘ વાંચે, વિચારે, મનન કરે એ જ ભાવના

—પ્રકાશક

આમુખ

શ્રી સિદ્ધચક્રસાહિત્યપ્રચારક સમિતિ મારફત પ્રસિદ્ધ થતા **'શ્રી સિદ્ધચક્ર'** પાક્ષિકમાં આવેલ **'પર્યુષણાપર્વનું ઉત્તમ ધ્યેય'** લેખ પૂજ્ય ગુરુદેવ આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ **શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજનો છે, તેથી તેમનો પરિચય આપવો જરૂરી છે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના નામથી જૈન સમાજમાં કોઈ ભાગ્યે જ અપરિચિત હશે. જૈન સમાજના પરમ ઉપકારી શાસનના પરમ પ્રભાવક પૂ. ગુરુદેવશ્રીની ઓળખાણ આપવી એ બાલચેષ્ટા, કિન્તુ તક પામીને એ પુણ્યપુરુષનું શાસનના ધુરંધર સૂરિપુંગવનું સ્મરણ થાય, ભક્તિ થાય એ અનુમોદનીય છે, કર્તવ્ય છે. શૈલાનાનરેશ-પ્રતિબોધક સ્વ-પર-શાસ્ત્રરહસ્યનિષ્ણાત, જ્ઞાનવૃદ્ધ, વયોવૃદ્ધ, પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ **આગમોદ્ધારક આચાર્ય-દેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજાએ જ શ્રી જૈન સમાજના પ્રાણાધિકવલ્લભ પૂજ્ય તીર્થને અંગે, સિદ્ધાંતને અંગે, જ્યારે જ્યારે તેવા તેવા પ્રસંગો પ્રાપ્ત થયા ત્યારે ત્યારે લેશ પણ વિશ્રાંતિ વિના કોઈની પણ પરવા વિના તેઓશ્રીએ એકલે હાથે પ્રભુશાસનની અપ્રતિમ સેવાઓ બજાવી છે એવી સેવામા જ જીવનને તન્મય બનાવ્યું છે. પ્રભુશાસનની વિજયપતાકા જ ફરકાવી છે. એમ તો તેઓશ્રીની અગણિત સેવાઓ વિદ્યમાન છે તેઓશ્રીનું જીવન જ સેવાના પ્રતિક સમાન છે. અનેકવિધ સેવાઓમાં આગમ-સેવા એ તેઓશ્રીનું પ્રધાનતમ આત્મીય જીવન છે આગમના વાંચન સંશોધન પ્રકાશન આદિથી તો તેઓશ્રી **સાક્ષરશિરોમણિ** તરીકે સુપ્રસિદ્ધ હતા જ. છે જ. તેઓશ્રી જૈનશાસન ઉપર થતા સ્વ અને પરના આક્રમણોનો હર હંમેશ પ્રથમ પ્રતિકાર કરતા હતા આ રીતે તેમનું આખું જીવન જૈનશાસનની સેવામાં જ વ્યતીત થએલું છે.

વળી પાલીતાણામાં ૨૫૦૦ લગભગ પ્રતિમાઓનો અંજનશલાકા મહોત્સવ થએલ. તેમાં ૪૦૦૦૦ માણસોની હાજરી હતી. અને મહામંગલકારી મહોત્સવના **૧૩ દિવસમાં પાલીતાણામાં કોઈનું ય મૃત્યુ થયું નહોતું**, મસાણ (સ્મશાન) બંધ આ જ શાસનનો મહાન્ પ્રભાવ. આ બધું બનવું પૂર્વભવની મહાન્ પુણ્યાઈ હોય તો જ બને ખરેખર તેઓશ્રીના પુણ્યે જ બન્યું છે

આવી જીવન પર્યંત આગમસાહિત્યસેવા, સંઘસેવા, તીર્થ-સેવા અને શાસનમાં અનેક ધાર્મિક પ્રસંગો-ઉદ્યાપનો, દીક્ષાઓ, પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવનાર અને અંતસમયે પંચમકાળમાં અદ્વિતીય અંતિમ આરાધના કરનાર, પૂજ્યપાદ, આગમવાચનાદાતા, આગમપુરુષના ઉપદેશક યુગપ્રધાન-સદૃશ મહાપુરુષે **પાલીતાણામા** વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૯ના **મહા વદ ૨ના** રોજ આગમ મંદિરમાં અનેકસંખ્યક પ્રતિમાજીઓની અંજનશલાકા અને **મહા વદ ૫ના** પ્રતિષ્ઠા તથા **સુરતમાં** વિક્રમ સંવત **૨૦૦૪ના મહા સુદ ૩ શુક્રવારે** શ્રી વર્દ્ધમાનતામ્રપત્રાગમમંદિરમાં બિરાજમાન પ્રતિમાજીઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર અને સુરતમાં શેઠ **મછુભાઈ દીપચંદની ધર્મશાળામાં** વિક્રમ સંવત ૨૦૦૫ના ચાતુર્માસમાં પોતાનો અંતસમય જાણી અંતિમ આરાધના માટે **'આરાધના-માર્ગ'** નામના ગ્રંથની રચના કરનાર, **વિક્રમ સંવત** ૨૦૦૬ના **વૈશાખ સુદ ૫થી** [illegible] દિવસ અનશન [illegible] અને મૌન અવસ્થામાં રહી તેમ જ વિક્રમ સંવત **૨૦૦૬ના વૈશાખ વદ ૫ શનિવાર** [illegible] ૩૨ [illegible] [illegible] **નિર્વાણ પામ્યા.**

૯

સૂરત અને સૂરીશ્વરજી

આચાર્યદેવ શ્રી આનંદસાગર-
પ. પૂ. આગમોદ્ધારક જૈનશાસનની સેવામાં
સૂરીશ્વરજીએ પોતાનું આખું જીવન શુદ્ધ કરેલા
વીતાવ્યુ હતું અને પોતે અથાગ મહેનતથી કોતરાવીને
જિનાગમોને સુદ્રણ કરાવીને, આરસ ઉપર કરીને
અને તામ્રપત્ર ઉપર ઉપસેલા અક્ષરોથી આરૂઢ ઉદ્ધારનું
ત્રણ પ્રકારે તેનો ઉદ્ધાર કર્યો. તેમના ત્રીજા ઉપર
કાર્ય ભાગ્યયોગે સૂરતને સાંપડ્યું. તે તામ્રપત્ર તેની
આરૂઢ કરેલા આગમો સૂરતમાં એક દેરાસર બંધાવી તથા
દીવાલો ઉપર લગાડવાનું નક્કી થયું. આથી તે માટે એક
અન્ય ધાર્મિક વહીવટો માટે ગુરુદેવશ્રીના ઉપદેશથી સંવત
પેઢી સ્થાપવાનું નક્કી થયું અને શ્રી ચતુર્વિધ સંઘે શ્રી
૨૦૦૨ના વૈશાખ સુદ ૧૧ને શનિવારના દિવસે સંસ્થાદ્વારા
આગમોદ્ધારક સંસ્થાની સ્થાપના કરી. અને તે બાંધવામા
સૂરતમા શ્રી વર્ધમાન જૈનતામ્રપત્ર આગમમંદિર

આવ્યુ.

તેનું ખાતમુહૂર્ત સં ૨૦૦૩ ના ફાગણ વદ ૬ ને દિવસે
કરવામાં આવ્યું હતું ખાતમુહૂર્ત પછી નવ માસ જેટલા ટુંકા
સમયમા જ આ દહેરાસરનું કામ પૂરું કરી, સંવત ૨૦૦૪ના
મહા સુદ ૩ ને શુક્રવારે પરમ પૂજ્ય આગમોદ્ધારક
આચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજીના વરદ હસ્તે આ
મંદિરમા પ્રતિષ્ઠા કરાવવામાં આવી. આ દહેરાસર બાંધવામા તથા
પાછળથી દીવાલોમા સોનું વગેરે પુરાવી ડેકોરેશન વિગેરે
કરવામા તેમ જ તામ્રપત્ર ઉપર આગમો તૈયાર કરાવવા વિગેરેમાં
કુલ્લે લગભગ રૂા. ૫,૦૦,૦૦૦ અંકે પાંચ લાખ રૂપિયાનો
ખર્ચ થયો હતો.

સૂરતના ગુરુમંદિરના અપૂર્વ દશ્યો અને ભવ્ય પ્રતિમા

શ્રી આગમોદ્ધારક ગુરુમંદિર

આ ગુરુમંદિર આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ **શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી** મ૦ના સ્મરણચિહ્નરૂપે બંધાવવામાં આવ્યું છે.

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ વિ૦ સં૦ ૨૦૦૬ના વૈશાખ વદ ૫ ને શનિવારના દિવસે સુરત મધ્યે ગોપીપુરાના માળીફળિયામાં આવેલી **શેઠ મંછુભાઈ દીપચંદની** ધર્મશાળામાં (લીંબડાના ઉપાશ્રયમાં) નિર્વાણ પામ્યા હતા તેમના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર શ્રી આગમોદ્ધારક સંસ્થાની માલિકીની, શહેરની વચમાં આવેલી જગ્યા ઉપર સરકારી સ્પેશિયલ(ખાસ) પરવાનગીથી કરવામાં આવ્યો હતો. તે જ જગ્યા ઉપર **શ્રી આગમોદ્ધારક-ગુરુમંદિર** બાંધી, વિ૦ સં૦ ૨૦૦૭ના માહ સુદ ૩ને શુક્રવારના દિવસે પૂ૦ આચાર્યદેવ **શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦ની પ્રતિમાજીની** પ્રતિષ્ઠા તેમના અનન્યપટ્ટધર આચાર્યશ્રી **માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી** મ૦ના વરદ હસ્તે કરાવવામાં આવી છે.

રંગમંડપમાં પ્રવેશદ્વારની ઉપર **ધ્યાનસ્થ ગુરુદેવનું** તૈલચિત્ર મૂકવામાં આવ્યું છે તે ચિત્ર આચાર્યદેવશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦ નિર્વાણ પહેલાં પંદર દિવસ

સ્થિતિમાં ધ્યાનમાં રહ્યા હતા તેનું આબેહુબ આ તૈલચિત્ર છે.

રંગમંડપના પ્રવેશદ્વારની બને બાજુએ ગુરુદેવશ્રીના દીક્ષાથી માડી અંત સુધીનાં **ચાતુર્માસોની અને જીવનના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગોની** નોંધ આપવામાં આવી છે

રંગમંડપમા દક્ષિણ તરફના દ્વારની ઉપર **શ્રીઆગમો-દ્ધારકે** આપેલી **વાચનાનું** દશ્ય છે.

રંગમડપમા પશ્ચિમ તરફની બંને બાજુની દીવાલો ઉપર **આગમોદ્ધારકના** રચેલા **સંસ્કૃત-ગ્રન્થો અને સંકલિત ગ્રન્થોનાં નામો** આરસમાં અંકિત કરાવવામાં આવ્યા છે.

ગભારાના પ્રવેશદ્વાર ઉપર **રાજપ્રતિબોધનું** દશ્ય છે આમા મધ્યે **ગુરુદેવશ્રી**, ડાબી બાજુએ **શૈલાનાનરેશ** છે ને જમણી બાજુએ રાજાએ આપેલો અમારી-પડહનો પટ્ટક છે.

રંગમંડપમા ઉત્તર તરફના દ્વારની ઉપર (૧) સ્કંદિલાચાર્યે આપેલા માથુરી વાચના છે ને (૨) દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે કરાવેલ પુસ્તકારોહણ રૂપ **વલ્લભી વાચના** છે.

રંગમડપમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર તરફના દ્વારોની બંને બાજુએ ચાર દશ્યો છે પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી **આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજના સદુપદેશથી સ્થપાયેલ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધારક ફંડ તરફથી છપાએલ સચિત્ર **'બારસા સૂત્ર' મૂળ તામ્રપત્ર ઉપર ઉપસાવેલ અક્ષરોથી અલંકૃત કરી સુંદર ફ્રેમમાં તૈયાર કરીને દીવાલ ઉપર લગાડવામાં આવેલ છે.** તે એક અદ્ભુત વસ્તુ શ્રી **આગમોદ્ધારક-ગુરુમંદિરમાં** દર્શન કરવાલાયક બનેલ છે

રંગમંડપના ઘુમટમાં. ગુરુદેવશ્રીના દેહની જેવી **સ્મશાન-યાત્રા** નીકળેલી હતી તેવી આબેહુબ તેમાં આલેખવામા આવી છે.

પૂજ્યશ્રીની અપૂર્વ ભાવના

પૂ. ધ્યાનસ્થ ગુરુદેવશ્રીની ભાવના આગમોમાં આવતી પૂ. મહાપુરુષોની વાર્તાઓને આરસમા ભાવવાહી ચિત્રો ચિતરાવીને ભવ્ય અને કલાયુક્ત સચિત્ર આગમમંદિર બંધાવવાની હતી. આ ભાવનાથી આગમોમાંથી વાર્તાઓની નોધ મારી પાસે સૂરતમા શેઠ **મંછુભાઈ દીપચંદની** ધર્મશાળામાં (લીંબડાના ઉપાશ્રયે) કરાવતા હતા, પણ તે નોધ અધૂરી રહી અને પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી **આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી**મહારાજ તે જ ઉપાશ્રયમાં ૧૫ દિવસ અર્ધપદ્માસને મૌનપણું અંગીકાર કરીને **વિ. સં. ૨૦૦૬ના વૈશાખ વદ ૫ ને શનિવાર અમૃત ચોઘડીએ ક. ૪ મિ. ૩૨ સમયે નિર્વાણ પામ્યા.**

તે થએલ નોધ ઉપરથી પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ **શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજના **અનન્ય પટ્ટધર** પૂ. ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ **શ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી** મહારાજની શુભનિશ્રામા તૈયાર થયેલ ૪૨ ભવ્ય ચિત્રો પાલીતાણા આગમમંદિર નજીક બંધાયેલ 'સ્વાધ્યાય-હોલમા' વિ. સં. ૨૦૨૯ના શ્રી વર્ધમાન જૈન આગમમંદિરના પ્રતિષ્ઠાદિન મહા વદ ૫ ગુરુવારના દિવસે પધરાવવામા આવેલ છે

વિ. સં. ૨૦૩૦
[illegible]
તા. ૧૬-૬-૭૪
[illegible]

લિ.
આ૦ શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજીના
શિષ્ય ગુણસાગર

卐

વિષયાનુક્રમ

卐

णमोत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स

પર્યુષણા પર્વનું ઉત્તમ ધ્યેય

પર્યુષણાશબ્દ જૈનજનતામાં એટલો બધો પ્રસિદ્ધ છે કે જૈનોને પર્યુષણાની ઓળખાણ કરાવવી તે જગત્‌ને સૂર્યની ઓળખાણ કરાવવા જેવું ગણાય, પણ જગત્ માત્ર સૂર્યને દિવસ કરનાર તરીકે જાણે છે. પરંતુ તેના દિવસ કરવાના સ્વભાવની સાથે તેનું વિમાન, તેમાં રહેનારા દેવતા અને દેવીઓ સંબંધી કાંઈ હકીકત જગત્ સામાન્ય રીતે જાણતું નથી. તેમ જૈન જનતા પણ પર્યુષણને એક પોતાના વાર્ષિક તહેવાર તરીકે જાણે છે. પરંતુ તે પર્યુષણાની ઉપયોગિતા ઘણા ઓછા જૈનોના ખ્યાલમાં છે.

સાધુ ભગવંતોને અંગે પર્યુષણા

સાધુ ભગવંતોની અપેક્ષાએ પર્યુષણાના બે પ્રકાર છે. તેમાં એક પ્રકાર તો એ છે કે સાધુ ભગવંતો મુખ્યતાએ આષાઢ સુદ દશમીને દિવસે ચોમાસાને લાયક ક્ષેત્રમાં આવ્યા હોય અને તે ક્ષેત્રમાં ચોમાસાને લાયક તૃણ ડગલ આદિ મેળવી શકે તો આષાઢ સુદ પુનમથી પર્યુષણા (અવસ્થાન) કરવાનું શરૂ કરે, એટલે આષાઢ સુદ પુનમ પછી આષાઢ (શ્રાવણ) વદ એકમથી પાંચ દિવસ સુધી 'રાત્રિની વખતે કલ્પસૂત્રનું' કથન કરે. (ન્યાયાચાર્યજી શ્રી ગુરુતત્ત્વવિનિશ્ચયમાં આર્દ્રા બેસતાં ચોમાસાને લાયક ક્ષેત્રની દશ ગાઉની અંદર સાધુઓનું અવસ્થાન હોય

---

૧. આ પ્રાચીન સામાચારીની આચરણાને લગતું છે એનો આ આચરણા વિસ્તાર પ્રમાણે હાલમાં પ્રચલિત નથી

એમ જણાવે છે વળી શ્રી કાલકાચાર્યથી પહેલાં આષાઢ સુદ પુનમે ચોમાસી થતી હતી તેની અપેક્ષાએ અહીં આષાઢ સુદ પુનમ કહેવામાં આવી છે. તથા આગળનું પણ વિવેચન તે અપેક્ષાએ જ કહેવામાં આવશે.) આ પહેલા પ્રકારની સાધુ-ભગવન્તોની અવસ્થાન લક્ષણ પર્યુષણા ગણાય છે

આ પર્યુષણા નિયમિત હોતી નથી કોઈ આષાઢ (શ્રાવણ) વદ પાચમે, કોઈ દશમે, કોઈ અમાવાસ્યાએ, કોઈ શ્રાવણ સુદ પાચમે, કોઈ સુદ દશમે, કોઈ પુનમે, કોઈ શ્રાવણ(ભાદરવા) વદ પાચમે, કોઈ દશમે, કોઈ અમાવાસ્યાએ, કોઈ ભાદરવા સુદ પાચમે પર્યુષણા કરતા. પણ આવી રીતે પંચકવૃદ્ધિથી અવસ્થાનરૂપ પર્યુષણા કરવાનું વરસાદની અનિયમિતતાથી, ક્ષેત્રાંતરની કેન્દ્રતા થવાથી, બહુધા જ્ઞાતિ પરત્વે ધર્મનું બંધારણ નિયમિત થવાથી અગર ઉપાશ્રયની વ્યવસ્થા નિયમિત થવાથી અર્થાત એ જણાવેલ કારણોમાંથી કોઈ પણ કારણથી અથવા અન્ય કોઈ કારણથી બંધ થયું અને કાલાંતરે તે શ્રી સંઘની આજ્ઞાથી બંધ થયું એમ જાહેર થયું કયા આચાર્યથી અને કયા કારણથી કેવી રીતે અનવસ્થિતપણે રહેવાનું બંધ થયું તેનો સ્પષ્ટ લેખ તેવો ગ્રંથોમાં પણ કોઈ જગ્યાએ દેખાતો નથી ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી અને યાવત શ્રી અભયદેવસૂરિજી આદિના પંચાંગીના અને તે સિવાયના ગ્રંથોમાં અનિયમિતપણે રહેવારૂપ પર્યુષણાની અનિયમિતતાના દાખલા આવે છે પરંતુ તે અનિયમિતપણે અવસ્થાનના વ્યુચ્છેદનો લેખ કોઈ પણ સ્થાનકે ત્યાં જણાવ્યો જ નથી

આ શ્રવણની વાત છે કે પંચાંગીમાં સ્પષ્ટપણે જણાવેલા [illegible] માનનારા આચાર્યો, [illegible] આ [illegible] અનિયમિતપણે કરવી

પર્યુષણાની રીતિનો તો વિચ્છેદ માને જ છે. પણ તેઓને માત્ર
જુદા પડવા માટે પાચમની સંવચ્છરીને આગળ કરવી છે. બાકી
પંચાંગમાં કહેલ ચોથની સંવચ્છરી ન માનવી અને પંચાંગીમા
પણ કોઈ જગો પર નહિ જણાવેલ પંચકવૃદ્ધિનો વિચ્છેદ
માનવો તથા નિષેધ કરેલ સભા સમક્ષ કલ્પસૂત્રનું વાચન માનવુ
એ કેવું ગણાય? યાદ રાખવું કે સંવચ્છરી તો દિન, પક્ષ
અને માસના હિસાબવાળી છે એટલે એક વખત પલટાતા
વર્ષોવર્ષ પલટાય પણ પુત્રમરણનુ જે કારણ કલ્પસૂત્રના
વાચનનુ હતું તે તો કંઈ દરેક વર્ષે છે નહિ અને હોય પણ
નહિ, છતા ત વચાય છે

વળી સંવચ્છરી માટે તો 'ચઉત્થી પવત્તિયા' એટલે ચોથ
પ્રવર્તાવી એટલે આગળ ચલાવવાની શબ્દ જ શ્રી કાલકાચાર્યે
સંવચ્છરી ચોથની કરી છે, એમ સ્પષ્ટ લેખ છે જ્યારે પુત્ર
મરણથી શ્રી કલ્પસૂત્ર વંચાયું તેનો આનન્દપુર સિવાય બીજે,
સ્થાને સભામા વાચવાનો લેખ પણ નથી છતા સંવચ્છરી
ચોથની ન માનવી અને વર્ષોવર્ષ કલ્પસૂત્ર સભામાં વાચવુ એ
કયા સજ્જનને શોભે?

વળી તીર્થોદ્ગાલિક પયન્નાના નામે જે ચાર ગાથાઓ
જણાવાય છે તેમા પંચકવૃદ્ધિના વ્યવચ્છેદની વાત જણાવતાં
ઘણો ગોટાળો કરાય છે પ્રથમ તો જે ચોથની સંવચ્છરી નવસે
એંશીમાં થઈ જણાવે છે તે જો તેમ માની લેવામાં આવે તો
શ્રી નિશીથભાષ્યની ચૂર્ણિ કરનાર કે જે પ્રદ્યુમ્નક્ષમાશ્રમણના
શિષ્ય છે. તેમને ક્યારે થયા માનવા? કેમકે તે ચૂર્ણિકાર
મહારાજ શ્રી કાલકાચાર્ય મહારાજ પછી ઘણે અંતરે થયેલા
છે. જો એમ ન હોત તો બરૂચથી ચોમાસામાં શ્રી
કાલકાચાર્ય મહારાજને વિહાર કરવો પડયો તેના કારણોમાં

વિવિધતા જણાવી હોત નહિ. તેમ જ આચાર્યોના મતાંતરો નોંધવા પડત નહિ. વળી નવસેં એંશીમાં જો સંવચ્છરી ચોથની થઈ એમ માનીએ તો પછી તેમના પછી ઘણે વર્ષે થયેલ પ્રદ્યુમ્નક્ષમાશ્રમણ, જે શ્રી નિશીથચૂર્ણિકારના ગુરૂ છે અને ક્ષમાશ્રમણ હોવાથી પૂર્વધર પણ છે તો તેથી પૂર્વગતશ્રુતને રહેવાનો કાળ જે ભગવતીસૂત્રમા એક હજાર વર્ષનો જણાવ્યો છે, તે કેમ મળે ? કેમકે નવસેં એંશીએ શ્રી કાલકાચાર્યે ચોથ કરી. પછી ઘણે અંતરે શ્રી પ્રદ્યુમ્નક્ષમાશ્રમણ અને શ્રી નિશીથચૂર્ણિને બનાવનારા તેમના શિષ્ય થયા. એટલે જો નવસેં એંશી વર્ષે ચોથની સંવચ્છરી મનાય તો પૂર્વગતશ્રુતનો કાળ શ્રી ભગવતીજીમા કહેલા કાળ કરતાં લાંબો માનવો પડે.

મલધારી શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિજી વિગેરેએ તો **શ્રી પુષ્પમાલાવૃત્તિ** વિગેરેમા **'ચોથની સંવચ્છરી વિક્રમાદિત્યથી પણ પહેલાં થયેલ શ્રી કાલકાચાર્યે કરી છે'** એમ સ્પષ્ટપણે જણાવેલ છે વળી જ્યારે સંવચ્છરીની તિથિનો પલટો વિક્રમાદિત્ય કરતા પણ પહેલાનો હોય તો ચોમાસીની પુનમનો પલટો પણ પહેલાનો હોય એ સ્વાભાવિક જ છે અને તેથી જ ચૂર્ણિકાર મહારાજાઓ કેટલેક સ્થાને ચોમાસી પછી વિહાર કરવાનો પ્રસંગ જણાવતા કાર્તિકીપુનમના દિવસે આચાર્ય મહારાજને વિહારનું સાધક નક્ષત્ર ન હોય તો બીજો મોટો વિહાર જણાવતાં મુખ્યતાએ કાર્તિક સુદ પુનમને દિવસે વિહાર કરવાનું જણાવે છે. છતાં તે પણ ચોમાસીની પુનમનું પલટવું નવસેં એંશીમા થયું એમ કહેનારી નીર્યુક્તિઆદિની ગાથાઓથી જણાવાય છે વળી જે સંવચ્છરી અને ચોમાસીની તિથિના પલટાની વાત ચૂર્ણિકાર મહારાજ આદિના વચનોથી સિદ્ધ છે તેની સાથે પંચકહાનિ વિગેરેની વાત પણ સાથે જ નવસેં એંશીમાં થઈ એમ માનવામાં આવે છે પરન્તુ

શ્રી પર્યુષણા કલ્પસૂત્રની સંસ્કૃત ટીકાઓ થયાના કાળ કરતા કોઈપણ પ્રથમના ગ્રંથમાં તેનો ઇશારો પણ નથી એટલે આ પંચકવૃદ્ધિના વિધિનો વ્યુચ્છેદ થયો છે કે ઉપર જણાવેલા કારણથી તે વિધિ પ્રચારમાંથી નીકળી ગયો છે અને તે વિચ્છેદ થયો ગણાયો છે તે ખરેખર વિદ્વાનોએ તપાસવાની જરૂર છે.

ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી આવશ્યકવૃત્તિમાં સંવચ્છરી પડિક્કમણા પછી શ્રી કલ્પસૂત્રનું કથન જણાવે છે, તે ઉપરથી એમ માની શકાય છે કે પંચકવૃદ્ધિના વિધિનો વિચ્છેદ તેમના પહેલાથી થયો હશે એમ ન હોત તો કલ્પસૂત્રનું કથન સંવચ્છરીપડિક્કમણાને અંતે જણાવત નહિ વળી શ્રી આવશ્યકચૂર્ણિકાર મહારાજ પણ જ્યારે સંવચ્છરી પડિક્કમણા પછી કલ્પસૂત્રનું વાચન જણાવે છે ત્યારે તો વળી પંચકવૃદ્ધિના પ્રથાનો વિચ્છેદ ઘણા પહેલાથી શરૂ થયો, એટલે તીર્થોદ્ગાલિકની ગાથાને નામે જે નવસે એંશીએ પંચકવૃદ્ધિનો વિચ્છેદ જણાવાય છે તે યથાર્થ હોવા મુશ્કેલ છે.

વળી કલ્પસૂત્રના ટીકાકારો 'વાયણંતરે અય તેણઉએ [illegible] સંવચ્છરે [illegible]' એ સૂત્રની ટીકામાં સભાની અંદર શ્રી વીર મહારાજથી નવસેં ત્રાણુમા વર્ષથી જે ટીકા કરે છે કે શ્રી કલ્પસૂત્રનું સભા સમક્ષ વાચન એમ જે જણાવે છે તે પણ શ્રી આવશ્યકની વૃત્તિ અને ચૂર્ણિના લેખથી અનુકૂળ નથી કે કેમકે શ્રીમાન્ મુનિસુંદરસૂરિજીએ સ્તોત્ર-રત્નકોશમાં શ્રી વીરમહારાજથી નવસેં ત્રાણું વર્ષે 'દીવાલીકલ્પ' [illegible] આનંદપુરમાં શ્રી કલ્પસૂત્રની સભા વાચના થઈ એમ જણાવેલ છે. [illegible] ઇત્યાદિ [illegible] જણાવેલ [illegible] ત્રિલોકીકાર [illegible] અને પ્રતિક્રમણની રીતિ જ છે. કલ્પસૂત્રોના [illegible]

શ્રી આનંદપુરમાં મૂલઘરમાં **શ્રી કલ્પસૂત્રનું** સભા સમક્ષ વાચન તો **શ્રી ચૂર્ણિકારથી** પણ પહેલાંનું છે એમ **શ્રી નિશીથચૂર્ણિ** ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે જો ધારણા કરવામાં ભૂલ ન થતી હોય તો એમ મનાય કે **ભગવાન્ નિશીથચૂર્ણિકારના** વખત સુધી પંચકવૃદ્ધિની પ્રવૃત્તિ અવસ્થાન પર્યુષણામાં હતી અને **શ્રી કલ્પસૂત્રનું** કથન પણ સાધુઓ તે વખતે કરતા હતા અને આવશ્યક ચૂર્ણિકાર તથા **શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીના** પહેલાં અવસ્થાનમા પંચકવૃદ્ધિનો વિધિ બંધ થયેલો અને **શ્રી કલ્પસૂત્રનું** કથન સાધુઓ રાત્રે જ કરતા હતા. એ પછી કોઈક અરસામા **શ્રી કલ્પસૂત્ર** સભા સમક્ષ વાંચવાની પ્રવૃત્તિ થયેલી છે

એટલે આ ઉપરથી જેઓ **શ્રી કલ્પસૂત્રને** તો સભા સમક્ષ વાંચે, પંચકવૃદ્ધિથી અવસ્થાનરૂપ પર્યુષણા પણ ન કરે, છતાં તેઓ જે ચોથની સંવચ્છરી છે તે કરે નહિ, તેઓ જે વિધિને કરનાર તથા પ્રવર્ત્તાવનારનો પંચાંગીમાં સ્પષ્ટ લેખ છે, તેને નહિ માની પાચમની સંવચ્છરી કરે છે અને જે પંચકવૃદ્ધિના વિધિના વિચ્છેદનો લેખ નથી તથા જે સભા સમક્ષ કલ્પસૂત્રના વાંચનનો પણ પંચાંગીમાં લેખ નથી તેને માને છે અને તે પ્રમાણે આચરે છે તે લોકો શાસ્ત્રને અમાન્ય કરનાર અને શાસ્ત્રમાં અનુક્તવિધિને જ માનનાર છે, એમ ચોક્કસ થાય છે પંચકવૃદ્ધિના વિધિએ અવસ્થાન કરવા રૂપ પર્યુષણા કરવાનો રહ્યાય ત્યારે વિચ્છેદ ગયો હોય પરંતુ વર્તમાનમા દરેક ચોમાસી દિનથી અવસ્થાન પર્યુષણાને જણાવેલો વિધિ દરેક ગચ્છવાળા દરેક સાધુ સામાચારીથી જ કરે છે તે અવસ્થાન પર્યુષણાનો વિધિ સંદેહમાં શ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજ આ પ્રમાણે જણાવે છે

અવસ્થાન પર્યુષણાનો વિધિ :

(૧) ઊનોદરી કરણ : સ્વાભાવિક રીતે શ્રી અભયદેવ-સૂરિજી શ્રી ઔપપાતિક વૃત્તિમાં જણાવે છે અનશન એટલે ઉપવાસ કરવો એ ઉત્સર્ગ બાહ્યતપ અને જ્યારે ઉપવાસ કરતાં સંયમાદિયોગોનો નિર્વાહ થતો ન લાગે ત્યારે ઊનોદરીથી ભોજન કરવું. આવી રીતે ઊનોદરી દરેક ઉપવાસ સિવાયને દિવસે કર્તવ્ય છે છતાં શેષ ઋતુમા ઊનોદરી એકલી નિર્જરાનું કારણ બને છે. ત્યારે ચોમાસાની ઊનોદરી નિર્જરાની સાથે ચોમાસાની વિરાધના જે અજીર્ણઆદિથી થાય તેને બચાવનાર પણ થાય છે અને તેથી શેષઋતુની ઊનોદરતા કરતા વર્ષાની ઊનોદરતા આત્મા,સંયમ અને પ્રવચનની વિરાધનાને બચાવનાર હોવાથી નિયમિત કરવાલાયક છે, એમ જણાવે છે. સામાન્ય-પણે એમ કહેવાય છે કે સિદ્ધ થયેલ વિધિનો આરંભ. નિયમ માટે હોય છે એટલે ચોમાસામાં તો ઊનોદરી અવશ્ય કરવી જ જોઈએ.

(૨) વિગઈનવકનો ત્યાગ : દશમી પકવાન્ન નામની વિગઈ સિવાયની નવ વિગઈઓનો ત્યાગ અવસ્થાન પર્યુષણા વખતથી થવો જોઈએ. ચોમાસા સિવાયના કાળમાં પણ 'अभिक्खणं निव्विगइं गया य' એ વચનથી એટલે પહેલા પણ નક્કી હતું કે વગર કારણે વિગઈઓ લેવાની ન્હોતી. પણ ચોમાસામા વિશેષપણે નિષેધ છે. અને તેથી જ-શ્રી કલ્પસૂત્રમાં 'हट्ठाणं' ઇત્યાદિ સૂત્ર ચોમાસા માટે કહ્યું અને ગ્લાનને માટે પણ કેટલી અને કેટલી વખત જોઈએ એ વિગેરે વિધિ ગણ્યો. અને તે દ્વારા ગ્લાનનિશ્રાએ તે લેવાનો નિષેધ કર્યો. જો કે ચોમાસાના ક્ષેત્રની યોગ્યતા માટેના ક્ષેત્રના ગુણો જણાવતાં જ્યાં બહુગોરસ હોય તે ક્ષેત્રને યોગ્ય ગણ્યું છે. પરન્તુ તેનુ કારણ

વિગઈનો વિશેષ ઉપભોગ નથી કિન્તુ શેષઋતુમાં ગ્લાનને માટે વિગઈ આદિની જરૂર પડે તો ક્ષેત્રાંતરમાંથી તે લઈ આવી શકાય, અથવા શાસ્ત્રકથિત વિધિએ ગોષ્ઠ આદિમાં ગ્લાનને રાખી શકાય, પરન્તુ ચોમાસામાં ક્ષેત્રાંતરથી લાવવાની મુશ્કેલી વરસાદ આદિથી પડે અને ગ્લાનને ગોષ્ઠ આદિમાં મોકલવાનું પણ ન બની શકે માટે ક્ષેત્રના ગુણ તરીકે પ્રચુરગોરસનો લાભ જણાવ્યો છે વળી ચોમાસામાં જેટલી અને જેટલી વખત વિગઈ લેવી હોય તેની સ્પષ્ટ આજ્ઞા લેવી એમ પર્યુષણાકલ્પ જણાવે જ છે

(૩) પર્યુષણાકલ્પમાં સ્થિરતા કરતી વખતે પીઠ ફલક પાટ આદિ લઈ લેવા ચોમાસામાં ત્રસજીવોની ઉત્પત્તિ ઘણી થઈ જાય છે તેની જયણા માટે પીઠ આદિ પહેલેથી લઈ તેનું પડિલેહણ આદિ કરતા રહેવું કે જેથી ત્રસજીવની વિરાધના ન થાય. વળી લીલાદિ લાગેલા હોય તો અનંતકાયની વિરાધના પણ થાય માટે ચુનો આદિ લગાડીને રાખવાથી અનન્તકાયની વિરાધનાથી બચે. વળી શાસ્ત્રકારો ફરમાવે છે કે મણિકુટ્ટિમ હોય (સ્ફટિકની જડેલી ભોય હોય) તો પણ ચોમાસામાં કુટ્ટિમે (ભૂમિમાં) આસન શયનાદિ ન રાખવા માટે ચોમાસા પહેલાં પીઠ ફલકાદિનો સંગ્રહ કરવાની જરૂર પર્યુષણા કલ્પ તરીકે જણાવ્યું છે

પણ ચોમાસામાં એક તો સ્થંડિલનો ભેદ થાય અને શંકા થયા છતાં વરસાદ હોય તો બહાર ન જવાય, અર્થાત્ જાય તો સંયમ-વિરાધના થાય અને ન જાય તો વેગધારણથી આત્મવિરાધના અને વેગ પણ જો ધારણ ન થઈ શકે તો પ્રવચનાદિ ત્રણેની વિરાધના થવાનો પ્રસંગ આવે. વળી પ્રસ્રવણ માટે શેષઋતુમાં તો ઉપાશ્રય બહાર પણ છૂટી જમીનમાં કંઈક અનુકૂળતા રહે. પણ ચોમાસામાં તો બધી જમીન ભીની થઈ ગઈ હોય તેથી માત્રકમાં પ્રસ્રવણ કરીને પરઠવે તો જ કંઈક જયણા રહે વળી ચોમાસા સિવાયના વખતમાં શ્લેષ્મ વિગેરે બહાર જઈને નાખે અને ઉપર ધૂળ વાળી શકે, પણ ચોમાસામાં તો બહાર જવું મળે નહિ. તેથી નાખેલા શ્લેષ્મમાં સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ અને માખી આદિનો વધ થવાનો પ્રસંગ આવે, અને તે શ્લેષ્માદિ ઉપર ધૂળ વાળવાનું તો ધૂળના અભાવને લીધે બને જ નહિં અને તેમાં પણ સંમૂર્છિમની ઉત્પત્તિ આદિનો પ્રસંગ આવે માટે સંયમ આદિ ત્રણે પ્રકારની વિરાધનાથી બચવા માટે ત્રણે પ્રકારના માત્રકો સઘળી જયણાથી રાખવા અને વાપરવાની જરૂર છે. પર્યુષણા કલ્પમાં સામાચારીમાં પણ શેષ ઋતુ કરતાં ચોમાસામાં માત્રક અને માત્રકભૂમિના પ્રમાર્જનની વિશેષ જરૂર જણાવે છે

તે જરૂર ભાજન બને છે, અને તે માટે કહ્યુ કે 'तं से होइ कडुयं फलं' અર્થાત્ અજયણાથી થતી હિંસાને અંગે જે પાપકર્મ બંધાય તે ગુડગોળા જેવું રૂડું ન હોય, પરન્તુ અત્યન્ત કડુકફળને દેવાવાળુ જ તે હોય છે ધ્યાન રાખવું કે ભગવાન્ શ્રી શય્યંભવસૂરિજી એકલુ ચાલવા બોલવા કે ખાવામા જયણારહિત પ્રવર્ત્તવાવાળાને પાપકર્મનો બંધ કહે છે એમ નહિં, પરન્તુ ઉભા રહેવા અને સુવા સરખા નિષ્ક્રિય વ્યાપારમા પણ જયણા વગરના જીવને પ્રાણ-ભૂતોનો હિંસક ગણે છે અને તેને પાપકર્મ બંધાવાનું ગણે છે, યાવત્ તે પાપકર્મ ઘણુ જ વિપાકફળ દેવાવાળું ગણ્યું છે, એમ ચોક્કસ જણાવેલ છે એ વાત સુજ્ઞ પુરુષો જ્યારે ધ્યાનમા લેશે ત્યારે તેમના સ્પષ્ટ સમજવામા આવશે કે જયણાની બુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિવાળો જીવ કોઈપણ પ્રકારે પાપના રસ્તામા ગયો નથી એમ ચોક્કસ થાય છે તેની સાથે જયણાની બુદ્ધિ વગરનો અને જયણાની પ્રવૃત્તિ વગરનો જીવ ચલાય તો ચાલવા આદિની ક્રિયા કરે અથવા તો સુવાય તો એક જ જગો પર ઉભા બેસવાની કે સુવા આદિની ક્રિયા કરે તો પણ તે જીવ હિંસાથી, પાપથી અને તેના કડક ફળોથી બચી શકતો નથી.

(આવમા સારાંશ કે અજયણાની બુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિવાળો જીવ [illegible] અને જીવોના હિંસકપણા સાથે કડુકફળવાળા પાપકર્મને બાંધનાર છે એમ સ્પષ્ટ જણાવે છે)

'અધર્મી' ના બીજા ભાગનું સ્પષ્ટીકરણ

[illegible] શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં 'અધર્મી'નું [illegible] શ્રી ભગવતીજીસૂત્રમાં [illegible]

રહિત અને અધર્મીઓ જાગ્યા હોય ત્યારે અન્ય જીવોની સાક્ષાત્ વિરાધના વિગેરેથી હિંસા, જૂઠ, ચોરી વિગેરે અનર્થો કરે અને તેઓ સૂતા હોય ત્યારે તેવા અનર્થો તેઓ ન કરે એ અપેક્ષાએ જ જયણારહિત અધર્મીઓનું શયન પણ સારું ગણ્યુ છે અથવા જયણાવાળા ધર્મીઓના જાગરણમા થતા જે આત્મહિતના પ્રયત્નો તે સર્વ શ્રેયસ્કર છે અને તેમાં તે અધર્મીઓ અગર જયણાની બુદ્ધિથી રહિત કે વિરુદ્ધ વર્તનાર જીવો તે ધર્મીઓના શ્રેયસ્કર પંથને વિઘ્ન કરનાર કે નાશ કરનાર કે વગોવનાર થાય તે અપેક્ષાએ તે અધર્મીઓના સૂતાપણાને સારુ ગણવામાં આવે તેમાં આશ્ચર્ય નથી. ધ્યાનમાં રાખવું કે જૈન **શાસ્ત્રોમાં સ્થાને સ્થાને અપેક્ષિતવાદ જ** હોય છે અને તેથી અધર્મીની પ્રમત્તદશા જો કે અધમ છે અને અધર્મીઓને પણ નુકશાનકારક તો તે જ, પરન્તુ હિંસાદિ પ્રવૃત્તિના બાહ્ય અનર્થોના અભાવને લીધે ધર્મીઓનાં શ્રેયસ્કર કાર્યોને વિઘ્ન કરનાર ન થાય તે અપેક્ષાએ માત્ર અધર્મીઓનું સૂતાપણું શ્રેયસ્કર ગણેલું છે. આ વસ્તુને સમજનારા સમજી શકશે કે પાપી જીવોને પાપપ્રવૃત્તિમાં થતાં વિઘ્નો તે ધર્મીઓની અપેક્ષાએ શ્રેયસ્કર ગણી શકાય અને તે શાસ્ત્રાનુસારી છે એમ માનવામાં અડચણ આવે નહિ, છતાં **ભગવાન્ શ્રીશય્યંભવસૂરિજી** તે અધર્મીઓના જાગવાથી થતા હિંસા, જૂઠ વિગેરેના પ્રયત્નો અને તે અધર્મીઓના સૂવાની વખતે તેવા હિંસાદિકના પ્રયત્નોનો અભાવ જે હોય છે તેની વિવક્ષા નહિં કરીને માત્ર જયણાની બુદ્ધિ કે પ્રવૃત્તિ ન હોવાથી થતા હિંસકપણાની વિવક્ષા મુખ્ય કરીને અધર્મીના શયનમાં અને ઉભા રહેવામા પણ જયણાના અભાવના પરિણામથી થતી હિંસાને આગળ (મુખ્ય) કરીને તે અધર્મી સૂતેલો હોય કે ઉભેલો હોય તો પણ તેને પ્રાણુ-ભૂતોની હિંસા કરનાર

તરીકે ગણાવે છે, પાપનો બંધ કરનાર ગણાવે છે અને તે પાપના કટુકફળ તેને ભોગવવાં પડશે એમ ચોકખા શબ્દોમાં તેઓ જણાવે છે.

શ્રમણ મહાત્મા કેવી રીતે રહે?

આ જયણા અને અજયણાની હકીકતને સમજનારો શ્રમણ મહાત્મા સર્વકાળ જયણાની બુદ્ધિએ પ્રવર્ત્તવાવાળો જ હોય તે મહાત્માની કોઈપણ કાળમા જયણાની બુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિ ખસેલી ન હોય એ સ્વાભાવિક છે, છતા વર્ષાઋતુ કે જે કાળમાં છએ કાયની વધારે ઉત્પત્તિ થાય તેવા કાળમા વિશેષે જયણાની બુદ્ધિ થાય અને જયણાએ જ પ્રવર્ત્તવાનું નિયમિત રહે એ સ્વાભાવિક જ છે અને તે જ કારણથી, ચોમાસાના કાળમાં પીઠ-ફલક વિગેરે ઉપધિ માટે પર્યટન ન કરવું પડે તેથી પીઠફલકાદિનું જેમ ગ્રહણ કરીએ, તેવી જ રીતે વરસાદનુ વરસવું થતુ હોય તેવે વખતે વરસાદની જયણા માટે અને મકાનની નજીકમા કીડીઓનાં નગરા, અનંતકાય કે બીજી વનસ્પતિ થયેલી હોય તો તેની રક્ષા અને જયણા માટે ઉચ્ચારાદિના ભાજનો ચોમાસામાં ગ્રહણ કરવાં એ ઓછું આવશ્યક નથી.

ચાતુર્માસમાં માત્રાની અધિકતા. માટે ભાજનની જરૂર. તદભાવે સંયમ વિરાધના.

સામાન્ય રીતે વર્ષાઋતુ નિવાસના વખતમા પ્રસ્રવણ-(માત્રા)ની અધિકતા નથી હોતી, પરંતુ ઘણી જ આકાશ હોય કે જેથી તે સમયથી તેટલો વેગ થવાનો સંભવ પણ નહિ હોવા છતાં સાધક ન હોય તો પણ તે વેગને રોકવાની [illegible] [illegible]

પ્રસંગ થાય નહીં પરંતુ ચોમાસાના કાળમા સ્વાભાવિક રીતે પ્રસ્રવણની અધિકતા હોય અને તેથી પ્રસ્રવણનો વેગ વારંવાર અને તીવ્ર બને અને તેથી તેનું રોકાણ કરવાનો સહેજે સંભવ ઊભો થાય અને તે વેગના રોકાણથી સંભવિત રીતે ચક્ષુરિન્દ્રિયને નુકશાન થવાનો પ્રસંગ થાય માટે ચોમાસાના કાળમા પ્રસવણને માટે માત્રકની આવશ્યકતા આત્મવિરાધનાના રક્ષણને માટે પણ જરૂરી ગણાય

વળી ચોમાસા સિવાયની ઋતુમાં જમીન સૂકી હોવાથી માત્રુ કરતા કે પરઠવતાં રેલો ન જાય અને તેથી નિયમિત જગામાં જ, એટલે દૃષ્ટિથી બરોબર તપાસેલી જગ્યામાં જ માત્રાનુ (પ્રસવણનું) પરઠવવું થાય, એટલે સંયમવિરાધનાનો પ્રસંગ ન આવે પરંતુ ચાતુર્માસ જેવા સ્નિગ્ધકાળમા લગીર પણ માત્રું પરઠવતા કે કરતા રેલો ચાલે અને તેથી અપ્રતિલેખિત કે અપ્રત્યુપેક્ષિત જગાએ માત્રાનો રેલો જાય અને તેમાં અનેક પ્રકારની ત્રસ સ્થાવરની વિરાધના થાય, માટે તે ઉભયપ્રકારની વિરાધનાથી બચવા એટલે આત્મા અને સંયમની વિરાધના ટાળવા માટે, ચોમાસાના કાળમાં માત્રકની આવશ્યકતા ગણાય, એવી રીતે માત્રાની (પ્રસ્રવણની) અપેક્ષાએ આત્મા સંયમ અને ઉભયની વિરાધના ટાળવા માટે સંયમના અર્થી એવા મુનિ-મહારાજાઓએ માત્રક પ્રતિગ્રહ રાખવાની ચોમાસામાં અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે.

વળી ચોમાસા સિવાયના વખતમાં જે વખત પણ માત્રાની શંકા થાય તે વખત તે નિરાબાધપણે માત્રુ કરી શકાય અને પરઠવી શકાય, પરન્તુ ચોમાસાના કાળમા વરસાદને લીધે કોઈ વખત અધિક વિરાધનાનો સંભવ દેખતા, કરેલુ માત્રુ યત્કિંચિત્ વખત રોકીને પણ બહાર પરઠવી શકાય, પરન્તુ જો માત્રકનુ

ભાજન જ રાખેલું ન હોય તો વરસાદ વરસતો હોય તે વખતે શંકા થતાં કાં તો વેગ રોકતાં આત્મવિરાધના થાય તે વહોરવી પડે, અગર વરસતા વરસાદે પરઠવતાં થતી સંયમવિરાધના વહોરવી પડે. કદાચ માની લો કે વરસાદ લાગો વિખત વરસે અને તેને લીધે માત્રાની વધારે શંકા અને વેગ થાય અને તે માત્રું ભાજનમાં પણ કરવામાં આવ્યું હોય, છતાં વરસાદની ઝડી નહિ રોકાવાને લીધે પરઠવવું પડે અને તેથી સંયમવિરાધનાનો પ્રસંગ આવે. પરન્તુ ધ્યાનમાં રાખવું કે જે મનુષ્યે સંયમવિરાધના અને આત્મવિરાધના ટાળવા માટે જયણાની બુદ્ધિએ માત્રકનું ભાજન રાખેલું છે તે મનુષ્ય કદાચિત્ તેવી રીતે ભાજનમાં માત્રું કર્યા છતાં અને વરસાદ નહિ રોકાયા છતાં વરસતા વરસાદે પણ જો માત્રું પરઠવે તો પણ તે અધિક એવી માત્રામાં થતા સંમૂર્છિમ મનુષ્ય જીવોની રક્ષાને માટે પરઠવે છે એમ કહી શકાય અને તેમ માની તથા ધારી પણ શકાય.

વળી તેવે વખતે તેવો ગીતાર્થ ધર્માસ્તિકાયાદિ જગત વિચારીને પરઠવે એમ શાસ્ત્રકારોનું કથન ધ્યાનમાં રાખી પ્રવૃત્તિ કરનારો હોવાથી જયણા અને શાસ્ત્ર બંનેને માનનારો થવાથી આરાધક હોવા સાથે સંયમ અને આત્મવિરાધનાથી બચી જાય છે આગળ પણ આપણે જોઈ ગયા છીએ કે જયણાની બુદ્ધિવાળા અને જયણાપૂર્વકની પ્રવૃત્તિવાળાને કોઈ પણ જીવની હિંસા જો પ્રવૃત્તિ કરતાં થાય તો પણ બંધ લાગતો નથી. માટે જયણાની બુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિવાળાએ માત્રકનું ભાજન ઉભયવિરાધનાના પરિહારને માટે રાખ્યું છે અને તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કર્યો છે તેથી તે જયણાએ પ્રવૃત્તિવાળા અને પ્રમાણના માત્રકને રાખનારા છે અને કોઈ પણ પ્રકારે વિરાધના લાગે નહિ પરન્તુ જેઓ

ચોમાસામાં થતા માત્રાની અધિકતાને જાણે છે, ચોમાસામાં માત્રાનો વેગ પણ વિશેષ થાય એ પણ જાણે છે તથા શાસ્ત્રકારોએ આત્મા અને સંયમ બન્નેની વિરાધનાના પરિહારને માટે માત્રકનું ભાજન રાખવાનુ નિયમિત ફરમાવ્યુ છે એમ પણ જે જાણે છે, તે જો ચાતુર્માસના પ્રારંભના કાળમા માત્રકના ભાજનની ગવેષણા કરે નહિં અગર માત્રકનું ભાજન લઈ રાખે નહિ તો તેવા મનુષ્યો આત્માની અને સંયમની વિરાધનાથી નિરપેક્ષ તેમ જ શાસ્ત્રકારના હુકમથી નિરપેક્ષપણે વર્તનારા હોવા સાથે ચોમાસુ બેઠું ત્યારથી પોતાના આત્માને વિરાધકકોટિમાં મૂકે છે. વળી ચોમાસા સિવાયના કાળમા ભઠ્ઠી સળગાવવા વિગેરે પ્રસંગો બનતા હોવાથી માત્રકનુ ભાજનુ ગવેષવું જો કે સહેલુ પડે પરંતુ ચોમાસાના કાળમા ભઠ્ઠી વિગેરે બંધ થતાં હોવાથી અગર ઘણા ઓછા થતા હોવાથી માત્રકના ભાજનની ગવેષણા માટે દીર્ઘકાળ પર્યટન કરવુ પડે અને તેમાં સંયમ તથા આત્માની વિરાધના થવા સાથે, સ્વાધ્યાય-વૈયાવચ્ચનો વ્યાઘાત થઈ જે ગેરલાભ થાય, તે પણ સહન કરવો પડે આ પ્રસંગ ન આવે તેટલા જ માટે શાસ્ત્રકાર મહાત્માઓએ અવસ્થાનરૂપી પર્યુષણાની પહેલા જ માત્રકનું ભાજન ગ્રહણ કરવાનો કલ્પ બતાવ્યો છે.

ઉચ્ચાર અને લઘુનીતિ માટે વર્ષાકાળમાં માત્રકની આવશ્યકતા. ઉપયોગ નહિ કરનારાઓની અધમ સ્થિતિ

જેવી રીતે શિયાળા ઉનાળા કરતાં ચોમાસાના કાળમાં પ્રસ્રવણની અધિકતા અને વેગ થવાનો જણાવવામાં આવ્યો હતો, એવી જ રીતે ઉચ્ચાર એટલે સ્થંડિલને માટે પણ સહેજે સમજાય તવું છે કારણ કે શિયાળા અને ઉનાળા કરતાં

ચોમાસામાં શરદીનો પ્રસંગ ક્ષણે ક્ષણે હોય છે અને તેવા ક્ષણે ક્ષણે શરદીના પ્રસંગને લીધે સ્થંડિલનો ભેદ થઈ જાય અર્થાત્ નરમપણું થઈ જાય એ અનુભવ બહારની હકીકત નથી અને બંધાયેલા સ્થંડિલને કદાચિત્ રોકવો પડે તો પણ તે રોકી શકાય જો કે સ્થંડિલનું રોકવું તે સંભવતઃ જીવનને નુકશાન કરનારું છે. પરન્તુ ચોમાસાના કાળમાં સ્થંડિલનો ભેદ થવાથી તેને રોકવો મુશ્કેલ પડે વળી ચોમાસાના કાળમા કેટલીક વસ્તુઓ નવી ઉત્પન્ન થયેલી ખાવામાં આવે અને તેથી પણ જઠરમાં પ્રવાહીનો સંચય વધારે થવાથી સ્થંડિલનો ભેદ થવાનો સંભવ રહે અને તેવે વખતે જો ઉચ્ચારનું ભાજન ન હોય તો આત્મા અને સંયમ એ બંનેની વિરાધનાની સાથે પ્રવચનની વિરાધનાનો પણ પ્રસંગ આવે, એ ન સમજી શકાય તેમ નથી કેમકે જ્યારે સ્થંડિલ ભેદાયો હોય અને શરીર તથા લુગડા વેગ ન રોકાવાથી બગડે ત્યારે તે લુગડાં માફ કરવાને અંગે પ્રથમ તો પાણીઆદિકદ્વારાએ સંયમવિરાધના થાય, અધિક પરિશ્રમથી આત્મવિરાધના પણ થાય અને ધર્માભિમુખ લોકો જે પ્રાણીઓ મુનિમહારાજના સંસર્ગમા નવા આવેલા હોય તેઓને ધર્મની અરુચિ અને ધર્મથી વિમુખ થવાનો પ્રસંગ ઉભો થવા સાથે પ્રવચનની વિરાધના તથા શાસનની નિંદા સાથે ખડી થાય આ બધું વિરાધનાનું પ્રકરણ ન ઊભું થાય તેટલા જ માટે શાસ્ત્રકારોએ અવસ્થિત રહેવારૂપી પર્યુષણાની પહેલાં જ સ્થંડિલના ભાજનને ગ્રહણ કરવાનો કલ્પ રાખેલો છે આવી રીતે સંયમ, આત્મા અને પ્રવચન એ ત્રણેની વિરાધનાના પરિહારને માટે સ્થંડિલના ભાજનને ચોમાસા પહેલાંથી ગ્રહણ કરવાનું જણાવ્યા છતા જેઓ તે ગ્રહણ કરવા માટે પ્રવૃત્તિ કરે નહિં તેઓ આત્મા સંયમ અને પ્રવચનની વિરાધનથી નિરપેક્ષ છે એમ ગણાય તેટલું જ નહિં, પરન્તુ

તેઓ શાસ્ત્રકારના વચનોને પણ બાધ કરનારા હોઈ અત્યંત વિરાધક હોવા સાથે દુર્લભબોધિ બની જાય એ અસંભવિત નથી.

વર્ષાકાળમાં શ્લેષ્માદિ માટે પણ ભાજન જોઈએ

જેવી રીતે ચોમાસા પહેલાથી, માત્રા અને સ્થંડિલ માટે ભાજન ગ્રહણ કરવાની જરૂર છે, તેવી જ રીતે શ્લેષ્માદિકને માટે પણ ભાજન ચોમાસા પહેલાથી જ ગ્રહણ કરવાની જરૂર છે ચોમાસામાં શિયાળા ઉનાળાની ઋતુઓ કરતા શરદીનો પ્રભાવ વધારે હોય અને તેથી શ્લેષ્માદિકની અધિકતા થાય તે અસંભવિત નથી તો પછી તેના માટે પણ ઉપર જણાવેલા હેતુઓથી ભાજનનુ ગ્રહણ કરવું પડે અને તેથી શાસ્ત્રકારો તે ભાજનને માટે હુકમ ફરમાવે તેમા આશ્ચર્ય નથી આ સ્થાને એવી શંકા જરૂર થાય કે પ્રસ્રવણ, સ્થંડિલ અને શ્લેષ્માદિકને માટે જુદાં જુદા ત્રણ ભાજનો રાખવા તેના કરતા એક જ ભાજન રાખીને તેનો ઉપયોગ ત્રણે કાર્યમાં કરવો ઉચિત ગણી શાસ્ત્રકારોએ એ ત્રણેને માટે એક જ ભાજન લેવાનું કેમ ન કહ્યુ ?

આત્મવિરાધનાનો ખ્યાલ પ્રથમ હોય

આવી શંકા કરવી તે ગેરવ્યાજબી છે એટલું જ નહિ, પરંતુ શાસ્ત્રકારોની ઉપર પણ બુદ્ધિની ખામીનુ કલંક લગાડવા જેવી છે યાદ રાખવું કે સંયમ વિરાધના કરતાં પણ આત્મ-વિરાધનાને બચાવવી એમ શાસ્ત્રકારો સહેતુક જણાવે છે, કેમકે સર્વ જગોપર સંયમની વિરાધનાનો પરિહાર કરવો એમ મુખ્યતાએ જણાવી સંયમ વિરાધના કરતાં પણ આત્મવિરાધનાનો પહેલો પરિહાર કરવો એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે આ કથનના હેતુમા એમ જણાવવામા આવે છે કે જો આત્મવિરાધનાથી બચવામાં ન આવે તો અકાળે જીવિતનો નાશ થાય અને

ગત્યન્તરમાં અવિરતપણાની સ્થિતિ આવે અને એટલા જ કારણથી તો શાસ્ત્રકારોએ સંયમના અંગીકારની સાથે અનશન કરાવી દેવાનું રાખ્યું નથી. વળી તે ગત્યન્તરની અવિરતિથી આત્મવિરાધનાથી બચનારો મનુષ્ય બચી જાય છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આત્માવિરાધનાથી બચવાવાળો થયેલો સંયમવિરાધનાનું પ્રાયશ્ચિત વગેરે લઈ શોધન કરી શકે છે. અર્થાત ગત્યન્તરથી થવાવાળી અવિરતિ થતી નથી અને સંયમવિરાધનાથી થયેલા દોષની શુદ્ધિ પ્રાયશ્ચિત્તની પ્રતિપત્તિથી થઈ શકે છે. તેથી સંયમવિરાધના કરતાં પણ આત્મવિરાધનાનો પરિહાર પહેલે નંબરે કરવો એમ શાસ્ત્રકારો ફરમાવે છે

ઉભયવિરાધના કરતાં પણ પ્રવચનવિરાધના કરાય જ નહિ

તે આત્મવિરાધના અને સંયમવિરાધના બંને કરતાં પણ પ્રવચનવિરાધના અત્યંત ભયંકર ગણવામાં આવેલી છે તેમાં પણ શાસ્ત્રકારોએ કરેલી આજ્ઞાઓથી વિરુદ્ધપણે વર્તવામાં થતી પ્રવચનવિરાધનાથી તો શાસ્ત્રકારો ભવોભવ દુર્લભબોધિપણું અને અધમતા જણાવે છે માટે મુન મુમુક્ષુઓએ અંશે પણ પ્રવચનવિરાધનાનું કાર્ય કરી શકાય નહિ. જો એ વાત ખ્યાલમાં લેવામાં આવે તો પછી આખો દિન પાસે રાખવાથી જેનો ઉપયોગ થાય છે તેવા શ્લેષ્મના ભાજનમાં સ્થંડિલ માત્રું કરવાની અગર સવારે જ થોડે થોડે આંતરે ઉપયોગમાં લેવાના અમત્રના ભાજનમાં સ્થંડિલ કરવાની કલ્પના કરવા માટે કોઈપણ શાસ્ત્રાનુસારી સુલભબોધિ તૈયાર થાય નહિ તો પછી ત્રણ ભાજન ન જોઈએ અને એક ભાજનથી કાર્ય કરવું એમ શાસ્ત્રકારોએ કેમ ન કહ્યું એવું સ્વપ્ને પણ કલ્પનામાં છે નહિ

શ્લેષ્મપાત્રક જુદું રાખવું જોઈએ

વળી શ્લેષ્મના પાત્રમા લેપનું સાચવવું, જેવી રીતે રાખોડો અંદર રખાતો હોવાને લીધે ઘણું જ અઘરું પડે તેવું માત્રકના ભાજનમા લેપનું સાચવવું સહેલું ન પડે તે સ્વાભાવિક જ છે શ્લેષ્મના પાત્રો મહિનાના મહિના અને વર્ષોના વર્ષો સુધી વાપરવામા આવે અને તે પાત્રો કદાચ દેશી કે ચીનાઈ મૃત્તિકાના હોય તો પણ તેને કોઈપણ જાતની ગંધની અસર થતી નથી એ વાત અનુભવસિદ્ધ છે. ત્યારે માત્રકનું પાત્ર દેશી કે ચીનાઈ માટીનું તો શું, પરન્તુ ધાતુનું હોય તો પણ તે બે ચાર પખવાડીયામા વાસિત થઈ જઈ દુરભિગંધનું સ્થાન બને છે એટલે માત્રકના પાત્રને શુદ્ધ કરવાની અવારનવાર વધારે જરૂર રહે અને શ્લેષ્મનું પાત્ર જો જુદું રાખવામાં ન આવ્યું હોય તો તે ભાજનને પ્રવચનની હેલના ટાળવાવાળો મનુષ્ય સ્વાધ્યાય ધ્યાનની જગો પર રાખી શકે નહિ એટલું જ નહિ, પરંતુ તેને વારંવાર શ્લેષ્મ કાઢવા માટે હાથમા લેવું કરી શકે નહિ, તો પછી મોઢા કે નાક આગળ તે માત્રકના પાત્રકને લઈ જવું તે અઘોરી'ના આચારવાળા સિવાય બીજાથી તો બની શકે જ નહિ વળી ઉચ્ચારના પાત્રકની ભિન્નતા રાખી એનુ સ્પષ્ટ તત્ત્વ સમજાય તેમ છે કે સ્થંડિલનો એક છાંટો પણ જ્યાં લાગ્યો હોય ત્યાં ધોયા છતાં પણ તેટલી સ્વચ્છતા થતી નથી એટલું જ નહિ, પરંતુ વ્યવહારમાર્ગને જેઓ સમજતા હશે તેઓ સારી રીતે સમજી શકશે કે સ્થંડિલના પાત્રને ઘરમાં પણ જ્યા ત્યાં મૂકવામાં નથી આવતું એટલુ જ નહિ, પણ સ્થંડિલ કરીને શૌચ કરવાના ભાજનને પણ ઘરના એક ખૂણામા જ ઘણે ભાગે મૂકવામાં આવે છે. આવી રીતે જગતની સ્થિતિને સમજનારો મનુષ્ય જો જગતના

જીવોને ધર્મની સન્મુખ કરવામાં જ સર્વથા લાભ છે અને કોઈપણ પ્રકારે કોઈપણ જીવ ધર્મની વિમુખ થાય તેમાં નુકશાન જ છે એવું જેઓ સમજે છે તેઓ કોઈપણ પ્રકારે ઉપર જણાવેલા ત્રણે પાત્રકોની ભિન્નતા સમજ્યા વિના રહે નહિ.

રક્ષાના ધ્યેયે પાત્રોની આવશ્યકતા

જો કે શાસ્ત્રકારનો મુખ્ય મુદ્દો તો ચોમાસામાં છએ પ્રકારના જીવોની રક્ષા કરવાનો છે. પરન્તુ તે રક્ષા, ઉપર જણાવેલા ત્રણે પાત્રો ગ્રહણ કરવામાં ન આવે તો બને નહિ અને તે ત્રણે પાત્રોનું ગ્રહણ પણ વર્ષાઋતુના પ્રારંભમાં કરવામાં ન આવે તો વિશેષ હિંસા થાય અને તે પણ એવી કે સંભવિત હિંસાના પરિહારને માટે સાક્ષાત્ હિંસાની આપત્તિમાં જવું પડે જો કે શાસ્ત્રકારો અલ્પ પણ પદાર્થનો સંગ્રહ કરવો તે આત્માને માટે યોગ્ય હોય તેમ માનતા નથી, કેમકે આત્માથી ભિન્ન એવા પદાર્થમાત્રને ઉપાધિરૂપે જ માને છે. છતા જેમ જ્ઞાનાદિકના સાધનને માટે દિગમ્બરોને પણ પુસ્તકો રાખવાં એ ઇષ્ટ છે અને તેને પરિગ્રહરૂપ ગણ્યા નથી, તેમ જયણાના ઉદ્દેશથી રખાતાં ઉપકરણો પરિગ્રહરૂપ ગણાતા નથી

ચારિત્રની રક્ષા માટે ઉપકરણોની જરૂરિયાત

સૂક્ષ્મબુદ્ધિવાળો મનુષ્ય, દિગમ્બરોએ ચારિત્રની રક્ષા માટે રખાતા ઉપકરણોને છોડી દીધા અને તેના ત્યાગમાં ધર્મ માન્યો છતાં જ્ઞાનના ઉપકરણ તરીકે કે સાધન તરીકે ગણાતાં પુસ્તકોને તો પરિગ્રહ તરીકે ન ગણ્યા એ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી શકશે કે દિગમ્બરોનો ધર્મ પુસ્તકોના સર્વત્ર પ્રચાર પછી જ ઉત્પન્ન થયેલો છે. અને તેઓએ ચારિત્રની તરફની

માત્ર જ્ઞાનની જ તેટલી દરકાર કરીને
બધી દરકાર નહિ કરતા માત્ર જ્ઞાનની જ તેટલી દરકાર કરીને
પુસ્તકોને પરિગ્રહમાંથી બાતલ રાખ્યા છે એમ નહિ કહેવું કે
પુસ્તકોનો પ્રચાર તો ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ-ક્ષમાશ્રમણ પછી જ
એટલે નવસો અશી વર્ષ પછી થયેલો છે અને દિગમ્બરોની
ઉત્પત્તિ તો વીર સંવત્ છસો નવમાં થયેલી છે; કારણકે તો
પછી દિગમ્બરની ઉત્પત્તિની વખતે પુસ્તકોનો પ્રચાર હતો અને
તેથી તેઓએ પુસ્તકો કે જે ચારિત્રના હેતુ રૂપ માત્ર જ્ઞાનનું
સાધન છે તેને પરિગ્રહમાંથી બાતલ રાખ્યા તે કેમ કહી
શકાય ? એમ નહિ કહેવાનુ કારણ એટલુ જ કે **ભગવાન્**
દેવાર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ પહેલા પુસ્તકોનો પ્રચાર
ન્હોતો કે પુસ્તકો ન્હોતા એમ કોઈ માનતું જ નથી.
ભગવાન્ **આવશ્યક ચૂર્ણિકાર** સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવે
છે કે **ભગવાન્ મહાવીર મહારાજના** કેવળજ્ઞાન પહેલા
તેમની છદ્મસ્થ અવસ્થામા પણ જે કંબલ અને શંબલે
ગંગાનદીમા ડૂબવાના ઉપસર્ગથી ભગવાન્‌નો બચાવ કર્યો હતો,
તે દેવતા પૂર્વભવમા જિનદાસ નામે શ્રાવક હતો અને તે દરેક
આઠમ અને ચઉદશે પૌષધ ગ્રહણ કરી પુસ્તક વાચતો હતો.

શાસ્ત્રોની વિદ્યમાનતા ઘણા સમયથી છે

વળી **ભગવાન્ સુધર્મસ્વામી મહારાજે શ્રી ભગવતી સૂત્રની** શરૂઆતમાં બ્રાહ્મી લિપિને નમસ્કાર કર્યો છે, તે જ જણાવે છે કે પુસ્તકોનો પ્રચાર **ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ** કરતા પહેલા પણ ઘણો હતો સહેજે સવાલ થશે કે જ્યારે પહેલેથી શાસ્ત્રો પુસ્તકોમા લખાયેલાં હતાં તો પછી ભગવાન્ **દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ** શું કર્યું ? આ સવાલનો ઉત્તર સહેલો છે કે **શૃંખલાબદ્ધ આગમોનું** લખાણ અને **પરસ્પર અતિદેશ**(ભલામણ)વાળું આગ-

ઓનું લખાણ, ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ વિગેરે શ્રી સંઘે જ કર્યું છે. આ જ કારણથી આચારાંગાદિ અંગો કે જેની રચના સુધર્મસ્વામી આદિ ગણધરોએ કરેલી છે અને ઉવવાઇ આદિ ઉપાંગો કે જેની રચના શ્રુતસ્થવિરોએ કરેલી છે, છતાં તે ઉપાંગના અતિદેશો (ભલામણો) આચારાંગાદિ અંગોમાં કરવામાં આવ્યા છે

શ્રી દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીનું વચન તીર્થંકર-તુલ્ય સમજવું જોઈએ

વળી ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ સુધી શાસનને અંગે બનેલા બનાવોની કેટલાક નોંધ પણ તે અંગ-ઉપાંગમાં દાખલ કરવામાં આવી છે અને તેને જ લીધે શાસ્ત્રોમાં શ્રી વજ્રસ્વામી શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિજી વિગેરેના વૃત્તાન્તો પણ મૂળમાં દાખલ થયા છે. આ બધું શૃંખલાબદ્ધ ગોઠવતાં તે કાળ સુધીમાં થયેલા નિહ્નવો અને કેટલાક આચાર્યોના ઉલ્લેખો જે અંગોપાંગમાં દાખલ થયા છે તે ભગવાન દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ દાખલ કર્યા છે, અથવા શ્રી નન્દિસૂત્ર અને શ્રી યોગશાસ્ત્રના કથનને અનુસારે શ્રી સ્કંદિલાચાર્યે અનુયોગની વ્યવસ્થા કરી હતી ને લખાઈ અને તેથી ગોષ્ઠામાહિલનો અધિકાર મૂળમાં લેવાયો અને શિવભૂતિનો ન લેવાયો. જો કે શ્રદ્ધાળુઓને તો ભગવાન દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીના વચનની માન્યતા ભગવાન તીર્થંકર અને ગણધરમહારાજના વચન જેવી જ હોય છે, કારણ કે તેઓ તો સમજે છે કે પરંપરાના આચાર્યોની પ્રામાણિકતાના આધારે જ પરંપરાથી પ્રાપ્ત થતા શાસ્ત્રોની પ્રામાણિકતા હોય છે. જ્ઞાનીની પ્રામાણિકતાના આધારે જ મનોજ્ઞાનની પ્રામાણિકતા હોય છે અને તેથી

સૂત્રનાં વચનો અને ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીના વચનોમા શ્રદ્ધાનુસારીઓને તો કોઈ પણ જાતનો ફરક હોય નહિ

પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ

પરન્તુ તર્ક કે શુષ્કતર્કને અનુસરનારાઓને પણ જો **ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ** ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તો તેમનાં લખેલાં સૂત્રોની પ્રામાણિકતા માનવી, તે તેવા તર્કાનુસારીઓને તો અશક્ય જ થઈ પડે વળી શાસનની સ્થિતિને **ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજી** પોતે લખે કે **શ્રી સ્કંદિલાચાર્ય** ગોઠવે તે, સૂત્રોમાં ન જણાવે તો પહેલાંના બનાવો પ્રામાણિક ગણવામાં ન આવે એ પણ સ્વાભાવિક છે. આ વિગેરે કારણોથી **ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ** જે શૃંખલાબદ્ધ સૂત્રો લખ્યા અને યથાયોગ્યસ્થાને અંગ-ઉપાંગમાં ભલામણો લખી અને તેની સાથે તે લખવાના કાળ સુધીના શાસનમાં બનેલા ઉપયોગી બનાવો દાખલ કરવામાં આવ્યા.

વિવાદનો નિર્ણય અન્ય આચાર્યોથી થતો હતો

વળી પ્રાચીનકાળમાં પરસ્પર સાધુઓના કથન ઉપર વિવાદનો નિર્ણય થતો હતો, કેમકે **ભગવાન્ આર્યરક્ષિતજી** કાળધર્મ પામ્યા તે વખત **ગોષ્ઠામાહિલે**, જ્યારે **ભગવાન્ દુર્બલિકાપુષ્પથી** કર્મના બંધન અને યાવજ્જીવના પચ્ચક્ખાણ બાબતમા વિરુદ્ધ માન્યતાવાળા અને પ્રરૂપણાવાળા થયા હતા ત્યારે અન્યગચ્છના સ્થવિરોને તે બાબતમા નિર્ણય કરવા માટે પૂછવામાં આવ્યું હતું આ વાત ચૂર્ણિકાર મહારાજા ચોકખા શબ્દોમા જણાવે છે. એ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે પ્રાચીનકાળમા કોઈ પણ વિવાદના નિર્ણયમાં અન્ય આચાર્યોના મુખથી નિર્ણય થતો હતો.

શ્રદ્ધા અને ધારણાની સ્ખલનાથી સિદ્ધાન્તરચના

પરન્તુ ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ શ્રદ્ધા અને ધારણાની ખામી દેખીને અન્ય આચાર્યના વચનદ્વારાએ થતા નિર્ણયને બંધ કરીને પુસ્તકમાં લખેલા પાઠોથી જ સિદ્ધાન્ત એટલે નિર્ણય કરવાનો રિવાજ નક્કી કર્યો. એટલે જેમ આગમો પુસ્તકોમાં લખ્યાં, તેમ જ સિદ્ધાન્તને પણ પુસ્તકમાં આધીન કર્યો. અને તેથી ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણ પછી ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિજી વિગેરે જેવાને પોતાના શાસ્ત્રોમા "यदुक्तं, यत्राहुः, तदुक्तं, तत्राहुः," વિગેરે વાકયોથી પુસ્તકોની સાક્ષીઓ આપવી પડી છે અંગોપાંગાદિક કોઈ પણ સૂત્રોમા भणियं च, वुत्तं च વિગેરે વાકયો કહીને કોઈ પણ જગો પર સાક્ષી આપવામાં આવતી નથી આ વસ્તુને બારીક દૃષ્ટિથી વિચારીશું તો ભગવાન્ દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજીએ પુસ્તકોમા આગમો લખવાની સાથે સિદ્ધાંતને પણ પુસ્તકને આધીન કેવી રીતે બનાવ્યો છે તે પણ સ્પષ્ટ સમજાશે આ પુસ્તકનું પ્રકરણ અત્યારે વધારે નહિ ચર્ચતા માત્ર એટલું જ જણાવીશું કે ભગવાન દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણજી કે તે પહેલાં પુસ્તકોનો તો પ્રચાર હતો.

પ્રાચીનકાળમાં પુસ્તકોનું વાંચન થતું નહિ

પરન્તુ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે સાધુ મહાત્માઓમાં પુસ્તકો રાખવાનો પ્રચાર પૂર્વોના ઉચ્છેદના વખતમાં જ થયેલો છે અને તેથી આગમોમાં કોઈ પણ મુનિરાજના પ્રસંગમાં પુસ્તકોના વાંચનની હકીકતનો ઉલ્લેખ જ આવતો નથી ભગવાન્ મહાવીર મહારાજની

વખતે સાધુઓની અવસ્થાઓ સ્વાધ્યાય. ધ્યાન, કાયોત્સર્ગ, આતાપના, તપસ્યા વિગેરેની જણાવવામા આવી છે, પરંતુ કોઈપણ સ્થાને પુસ્તકનું વાંચન સાધુઓ કરતા હતા' એમ જણાવવામા આવ્યું નથી એટલે સ્પષ્ટપણે માનવાને કારણ મળે છે કે **સાધુ મહાત્માઓમાં પુસ્તકોનો પ્રચાર વિશેષે કરીને પાછળથી થયેલો છે.** વાત પણ વાસ્તવિક છે કે જે **વખતે ધારણાથી મનુષ્યો આગમોને મુખપાઠે ગ્રહણ કરી શકે અને રાખી શકે તેવે વખતે પુસ્તકો રાખવાં તે મોક્ષમાર્ગના સાધનરૂપે નહિ પણ માત્ર ઉપાધિરૂપે જ હોય. આ વાત જ્યારે સમજવામાં 'આવશે ત્યારે નિર્યુકિતકારોએ પુસ્તક-ગ્રહણમાં પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાનું બતાવ્યુ છે છતાં ચૂર્ણિકાર મહારાજાઓએ-પુસ્તકનું ગ્રહણ તે દુષ્પમાકાળને લીધે** સંજમરૂપ ગણાવ્યુ છે તેનો ખુલાસો થઈ જશે.

દિગમ્બરોત્પત્તિ, નિર્ણય સાથે ઉપયોગી જ્ઞાન કયું ?

ચાલુ અધિકારમાં તો માત્ર એટલુ જ જણાવવાનું કે દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ શ્રમણભગવંતોમા પુસ્તકોના પ્રચારકાળની પછી થયેલી છે .કે જેથી તેઓને જ્ઞાનના સાધનને નામે પુસ્તકોને પરિગ્રહ નહિ ગણવાનુ થયુ છે અને નિર્ગ્રન્થ મહાત્માને પણ નાગા થવા છતા તે પુસ્તક રાખવાની છૂટ અપાઈ છે. પરન્તુ જૈનદર્શનને સમજનારો સારી રીતે સમજી શકે તેમ છે કે **છદ્મસ્થ મનુષ્યોને જ્ઞાન માત્ર ચારિત્રના સાધન તરીકે વધારવાનું હોય છે. અને જે જ્ઞાન ચારિત્રનું સાધન ન બની શકે તેવા જ્ઞાન તરફ પ્રવર્ત્તવાની શાસ્ત્રકારો પદસ્થ સાધુઓને આજ્ઞા આપતા નથી** અને એ જ કારણથી નિમિત્ત જ્યોતિષ વિગેરેના જ્ઞાનોને

પાપશ્રુત ગણવામાં આવેલાં છે. આગમના નિર્મળજ્ઞાનને ગ્રહણ કરનારાઓ જ્યારે શાસનપ્રેમીઓને અત્યંત ભક્તિનું સ્થાન ગણાવે છે ત્યારે પાપશ્રુત જે અંગનિમિત્તાદિ છે તેનો પ્રયોગ કરવાનો પણ નિષેધ કરે છે. એટલે એમ સ્પષ્ટ થાય કે શાસ્ત્રકારોનો મુદ્દો સંવર અને નિર્જરાને જ પોષણ કરનારા જ્ઞાન તરફ જ છે. તેમ તેઓ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પણ જણાવે છે કે 'पढमं नाणं तओ दया' એટલે **જેથી સંયમની પ્રવૃત્તિ થાય તે જ જ્ઞાન શાસ્ત્રકારોને ઇષ્ટ છે.** અને તે સંયમની પ્રવૃત્તિ માટે જ્ઞાન મેળવવું તે આવશ્યક જ છે.

જ્ઞાનનાં સાધનો તે પરિગ્રહરૂપ ન ગણાય

આ જ કારણથી 'जया जीवमजीवे य' એ વિગેરે દશવૈકાલિક સૂત્રના પ્રબંધકમા यदा तदा કહીને જ્ઞાનથી આગળ સંજમ અને સંજમથી આગળ મોક્ષના ઉદ્દેશ ગણી પરસ્પર સંબંધ જણાવાયો છે. આ વસ્તુ વિચારતાં સ્પષ્ટ માલમ પડશે કે **જૈનશાસ્ત્રકારો જે જ્ઞાનની જરૂર માને છે તે માત્ર સંયમની રક્ષાને અંગે છે** તો પછી જ્ઞાન માટે પુસ્તકાદિ સાધનો રાખવાની છૂટ ગણો અને તે પરિગ્રહરૂપ ન ગણો, પરન્તુ જીવરક્ષા કે જે ચારિત્રનું મુખ્ય ધ્યેય છે તેને પાળવા માટેના ઉપકરણો છોડી દે, તે તો ખરેખર આખા શરીરે નાગો રહીને માથે પાઘડી રાખનારા મનુષ્યના ગાંડાની ચેષ્ટાને જ સાર્થક કરે

હિંસાના નિવારણ માટે ત્રણ પાત્રોની જરૂર

પરન્તુ ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજના શાસનમાં જેનું અનુચિત વર્તન કે વચન હોય નહિં એ સ્વાભાવિક જ છે તેથી [illegible] માટે પણ ઉપકરણોની જેમ જરૂર પડે છે તેથી [illegible] અનુચિત હિંસાના નિવારણને માટે આ ત્રણ પાત્રો રાખ

કરવાની શાસ્ત્રકારોએ ફરજ જણાવી છે. અર્થાત્ ચોમાસું બેસતા પહેલા ઉચ્ચાર પ્રસ્રવણ અને શ્લેષ્માદિના પાત્રકો સંયમધારીએ ગવેષીને લઈ રાખવાં જોઈએ. અને એ પણ પાત્રકોને લઈ રાખવુ તે કેટલું બધું આવશ્યક હશે કે તે ત્રણ પાત્રો કે જે ચોમાસામાં ન ઓળવા જવા પડે તેથી ચોમાસાની પહેલાં જ એટલે વર્તમાનકાળની અવસ્થિત પર્યુષણા પહેલા દરેક સાધુઓએ તે ત્રણ પાત્રો ગ્રહણ કરવાં એમ કલ્પ તરીકે જણાવ્યું.

લોચવિધાન આશ્ચર્યકારક નથી

આવી રીતે ઊણોદરી, નવવિગઇનો ત્યાગ, પીઠ અને ફલકાદિ સંથારાનું ગ્રહણ કરવું અને ઉચ્ચારાદિ ત્રણ માત્રક (પાત્રવિશેષ) ગ્રહણ કરવાના કલ્પરૂપી ચાર પર્યુષણા-કલ્પો જણાવવામા આવ્યા. જેવી રીતે એ ચાર કલ્પો નિયમિત ચોમાસામા રહેવાનું નક્કી કરનાર સાધુઓને કરવાના હોય છે, તેવી જ રીતે લોચ નામનો પાંચમો કલ્પ પણ કરવાનો હોય છે ચોમાસામા સ્વાભાવિક રીતે વરસાદનો કાળ હોવાથી શરદી રહે એ સ્વાભાવિક છે અને તે શરદીના કારણથી માથામાં ઉડીને આવેલી ધૂળથી થયેલા મેલને લીધે યૂકા અને લિખ થવાનો વધારે સંભવ રહે એક સિદ્ધાન્ત જૈનશાસ્ત્રોનો જે જગતમા જયધ્વજ ફરકાવનાર છે તે ધ્યાનમાં રાખવો કે એક **પણ ત્રસ કે સ્થાવર જીવની વિરાધના જો સંભવ થકી પણ થવાની હોય અને તેનો બચાવ જો જિંદગીભરના ઉદ્યમે કે પોતાના જીવનના ભોગે પણ થઈ શકતો હોય તો તે પરમકર્તવ્ય તરીકે ગણવામાં આવ્યો છે.** એ જ અપેક્ષાએ શરદી અને મેલને લીધે વાળમા જે ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે એવા યૂકા અને લિક્ષા આદિ જીવોના બચાવ માટે ચોમાસામાં સ્થિરતા કરવા રૂપી પર્યુષણાની શરૂઆતમાં લોચ

કરવાનું જૈનશાસ્ત્રકાર ફરમાવે છે તેમા જરાયે આશ્ચર્ય નથી

હિંસાના બચાવ માટે લોચ કરવો જોઈએ

જો કે ગ્રીષ્મઋતુમાં પરસેવાનો વધારે સંભવ હોય તેમ જ ઉનળાના વાયરાઓની પ્રચંડતા હોવાને લીધે વાળમાં વધારે મેલ બાઝવાનો સંભવ રહે અને ઉનાળામા વધારે જૂકા અને લિક્ષાની વિરાધનાનો સંભવ ગણાય, પરન્તુ ફાલ્ગુન ચોમાસાની વખતે સામાન્ય રીતે છમાસિક લોચ કરેલો હોવાથી એટલા બધા વાળ વધવાનો સંભવ ન હોય અને તેથી ચોમાસામાં ઉનાળા કરતા વધારે ઉગેલા વાળોને લીધે જૂકા લિક્ષાનો વધારે સંભવ થાય એ સ્વાભાવિક છે. વળી ચોમાસાનો સ્વભાવ છે કે અંગે પણ ચીકાશનો જ્યા લેપ હોય ત્યાં લીલ ફુગ કે જે અનંતજીવોના સમુદાય સ્વરૂપ છે તે થવાનો અધિક સંભવ ગણાય અને જે અનંતકાયના રક્ષણને માટે જૈનજનતા બાળપણથી અને કુળપરપરાથી અનંતકાયના ભક્ષણનો નિયમ કરે છે અને જે **અનંતકાયની રક્ષા કરવી એ જૈનકુળની આવશ્યક ફરજ છે એમ જૈન જનતા માને છે, તે અનંતકાયની વિરાધનાનો પ્રસંગ સાધુ મહાત્માઓએ ટાળવો એ અનિવાર્ય હોય તેમાં આશ્ચર્ય નથી.** અને તે અનંતકાયની વિરાધનાના પ્રસંગને ટાળવા માટે ચોમાસાના પાણીની ઝડીથી અનંતકાયની ઉત્પત્તિ થયા પહેલા લોચ કરવાનું નિયમિત વિધાન શાસ્ત્રકાર કરે અને સાધુ મહાત્માઓ તેને આચરણમાં મૂકે તે નવાઈ જેવું નથી

જિનકલ્પીઓ ચોમાસામાં સર્વદા લોચ કરે

[illegible] કરવાનું [illegible] છે અને

કેટલાકો લોચ કરવાની ના પાડે છે, પરન્તુ કેટલાકો જિન-કલ્પને ધારણ કરનારા હોય છે અને તેથી તેમનો કલ્પ જુદો હોય છે જ્યારે કેટલાકો સ્થવિર કલ્પને ધારણ કરનારા હોય છે અને તેથી તેમનું આચરણ પણ જુદા રૂપે હોય છે. જેઓ કંઈક ન્યૂનદશપૂર્વ સુધીના શ્રુતજ્ઞાનને ધરાવનારા હોય છે, જેઓ તપ, સત્વ, સૂત્ર આદિની ભાવનાએ પરિકર્મ એટલે અભ્યાસ કરીને તૈયાર થયેલા હોય છે, વળી જેઓ વજ્રઋષભ-નારાચ નામના ઉત્તમોત્તમ સંઘયણને ધારણ કરનારા હોય છે, જેઓ શુદ્ધ આહાર ન મળે તો છમાસ સુધી આહાર ન કરતા અગ્લાનિપણે ઉપવાસ કરવાની શકિતવાળા હોય છે, જેઓ સ્થંડિલ માટે બહાર ગયા હોય અને કદાચ શુદ્ધ જગા ન મળે તો જેઓ છ માસ સુધી સ્થંડિલ ન જાય તો પણ તેવી અબાધાને ન પામે એટલુ જ નહિ, પરન્તુ એવી રીતે છ માસ સુધીમાં પણ જેઓને સ્થંડિલ કરવા લાયકની શુદ્ધ જગા ન મળે તો પણ તેઓ સ્થંડિલની તેવી બાધાવાળા થાય નહિ, આવા મહાપુરુષોજ જિનકલ્પગ્રહણ કરી શકે છે અને તેવા જિનકલ્પને લેનારા મહાત્માઓ ચોમાસાના કાળમાં હમેશા લોચ કરે છે એટલે **જિનકલ્પવાળાને લોચનું વિધાન ચોમાસાને માટે હંમેશનું છે.**

જિનકલ્પનો વાસ્તવિક અર્થ શો ?

યાદ રાખવું કે વર્તમાનકાળમા કેટલાકો માત્ર વસ્ત્ર છોડી દઈને નાગા થવામાં જિનકલ્પીપણું ગણે છે પરંતુ ઉપર જણાવેલી શ્રુતજ્ઞાન અને શારીરિક શક્તિને ધરાવનારાઓ જ જિનકલ્પી હોય છે જિન એટલે ભગવાન્ તીર્થંકર અને તેનો કલ્પ એટલે તેમનો આચાર તે જિનકલ્પ એવો જેમણે અર્થ કર્યો છે તે અજ્ઞાની જીવોએ સમજવું જોઈએ કે પ્રથમ તો તીર્થંકર

મહારાજા કલ્પાતીત હોય છે. એટલે તીર્થંકર મહારાજને કોઈ કલ્પ હોતો નથી આ વસ્તુ જો સમજવામાં આવશે તો **તીર્થંકરના કલ્પને જિનકલ્પ તરીકે માનવાનું કે કહેવાનું કોઈ દિવસ સમજુ હશે તો કરી શકશે નહિ.** વળી જિનકલ્પની હકીકતને જેઓ પૂરેપૂરી રીતે સમજી શકે છે તેઓ જિનેશ્વર મહારાજના ચારિત્રને જિનકલ્પ તરીકે ગણવા કોઈ દિવસ તૈયાર થઈ શકે નહિ.

તીર્થંકરો જન્મતઃ ત્રણજ્ઞાનવાળા હોય

વળી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે સર્વ કોઈપણ તીર્થંકર મહારાજ જન્મથી ત્રણજ્ઞાનવાળા જ હોય છે અને ત્રણ-જ્ઞાનવાળા હોઈને જ તેઓ ચારિત્ર લે છે જો જિનેશ્વર મહારાજના કલ્પના જેવો કલ્પ જિનકલ્પ હોય છે એમ કહેવા જઈએ તો અવધિજ્ઞાન સિવાયનો કોઈપણ મનુષ્ય જિનકલ્પ લઈ શકે નહિ, એમ માનવું જ પડે વળી ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજ જ્યારે જ્યારે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે ત્યારે ત્યારે તેઓને જરૂર મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમની આખી છદ્મસ્થાવસ્થા મનઃપર્યવવાળી જ હોય છે એટલે જો જિનેશ્વર મહારાજના કલ્પ જેવો જ જિનકલ્પ હોય છે એમ માનીએ તો કોઈપણ જિનકલ્પવાળો મનઃપર્યવજ્ઞાન વગરનો ન હોય એમ નક્કી માનવું જ પડે તો પછી આ નાગા થઈને જિનકલ્પી બનનારા વર્તમાનકાળના દિગંબરો અવધિ અને મનઃપર્યવ વગરના હોવાથી શાસનમર્યાદામાંથી કાઢી મૂકવા લાયક જ બને છે

શું જિનકલ્પીને તેવા આચારથી કેવલજ્ઞાન ન થાય?

[illegible] ધ્યાનમાં રાખવાની છે અને તે એ કે જિનકલ્પ [illegible] જ [illegible] છે કે જેઓને સંપૂર્ણ દશ પૂર્વ શીખવાની

શક્તિ ન હોય તો શું ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજા તેવી શક્તિ વગરના હતા એમ આ દિગમ્બરો માનવા તૈયાર થાય છે ? વળી જિનકલ્પને અંગે એ પણ નિયમ છે કે જિનકલ્પમાં રહેલો જીવ તેવી જાતના કર્મના ઉદયવાળો હોવાથી કેવળજ્ઞાન કે મોક્ષ મેળવી શકે નહિ તો શું જિનેશ્વર ભગવાન્ પોતાના આચારમા કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષન ન મેળવી શકે ? અને એમ વર્તમાનકાળે નગ્નત્વને માનનારા દિગમ્બરો અને નગ્નત્વમાં જિનપણુ છે એમ માનનારા અજ્ઞાન ભદ્રિકો માનવાને તૈયાર થશે ?

જિનકલ્પ તરીકે ગણાતા અને ઉપકરણ વિના રહેનારાની સ્થિતિ કેવી ?

ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજની ચારિત્ર અવસ્થા સર્વથા વસ્ત્રરહિત હતી એમ નથી એટલું જ નહિ, પરંતુ જિનકલ્પ વાળા સાધુઓ પણ ઉપકરણાદિકે રહિત જ હોય એવો નિયમ નથી. છતા જેઓને ઉપકરણ રાખવા નથી અને ઉપકરણ નહિ રાખવાને લીધે છ જીવનિકાયનું સત્યાનાશ વાળવું છે તેવા એક નાગાને જિનકલ્પી તરીકે ગોઠવી દેવાય એ દુઃષમકાળમા વિષમય વાતાવરણનો જ પ્રભાવ છે. જિનકલ્પનો સારી રીતે વિસ્તાર શ્રી બૃહત્કલ્પ અને શ્રી પંચવસ્તુક પ્રકરણ અને અન્ય ગ્રન્થ વિગેરેમાં જણાવવામાં આવેલો છે, તે **આદ્યોપાંત** જાણનાર અને માનનાર મનુષ્ય જ જિનકલ્પની સ્થિતિને ખરેખર સમજી શકે. જો કે એ વાત ખરી છે કે એ ઉત્કૃષ્ટો કલ્પ છે. પરન્તુ તે કોને અને કેવી રીતે કરવાનો છે અને કોને તે કલ્પવાળા કહી શકાય એ સમજવાની બહુ જરૂર છે ટુંકાણમાં વર્તમાનમાં નાગા રહીને જિનકલ્પમાં

ભળવા માગનારા દિગમ્બરો ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના માર્ગમાં સર્વથા વિરાધક થનારા છે એટલું જ નહિ, પરન્તુ અનંતા ભવો રખડયા પછી પણ તેઓને ભગવાન્ જિનેશ્વર-મહારાજનો માર્ગ પ્રાપ્ત થશે કે નહિ, એ પણ શંકાસ્પદ છે. સંક્ષેપમાં પૂર્વે જણાવેલી શકિત અને આચારવાળા યથાર્થ જિનકલ્પીઓ તો ચોમાસાના ચારે માસમા હંમેશાં લોચ કરે જ. એટલે જે જે વાળ જ્યારે જ્યારે હાથમાં આવે ત્યારે ત્યારે ચૂંટી જ નાંખે, આ એક સામાન્ય જિનકલ્પીઓનો નિયમ પણ તે નાગા બનનારા દિગમ્બર સાધુઓમા હોતો નથી, તો પછી તેવાઓને જિનકલ્પીમાં ગણવા કે જિનકલ્પી કહેવા તે અજ્ઞાન સિવાય બીજા કોઈનો પ્રભાવ નથી

જિનકલ્પમાં દીક્ષા દેવાય નહિ

પૂર્વે જણાવેલા જિનકલ્પ કરતાં બીજો કલ્પ સ્થવિરોનો છે અને તે કલ્પવાળાને સ્થવિરકલ્પી કહેવામા આવે છે આ સ્થવિર કલ્પમાંજ દીક્ષા દેવાનુ હોય છે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજે જેમ છદ્મસ્થાવસ્થામાં કોઇને પણ દીક્ષા દીધી નથી અને તેઓ દેતા પણ નથી તેવી રીતે જિનકલ્પ ધારણ કરવાવાળા સાધુઓ પણ કોઈને પણ દીક્ષા આપે નહિ. અર્થાત દિગમ્બરો જો પોતાના કલ્પને જિનકલ્પ તરીકે ગણાવતા હોય તો તેઓને દીક્ષા દેવાનો અધિકાર હોઈ શકે નહિ પરન્તુ ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ જેમ લોકાલોક પ્રકાશક એવા કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર્યા પછી જ સંસારસમુદ્રથી તારનારી એવી દીક્ષા કલ્યાણના અર્થી એવા ભવ્યજીવોને આપે છે, તેવી રીતે સ્થવિરકલ્પીઓ પણ સંસારસમુદ્રથી તારનારી એવી દીક્ષા કલ્યાણના અર્થી એવા ભવ્યજીવોને આપે છે.

સ્થવિરકલ્પીઓ જ દીક્ષા આપે. છકાયના રક્ષકો તૈયાર કરે પણ તે જ

વળી સંસારની મોહજાળમાં ફસાયેલા જીવો દેશના વિગેરેથી વૈરાગ્ય પામે અને સંસારનો ત્યાગ કરી ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કરી શકે. છતાં તે નવીનદીક્ષિત જીવોને છકાયના જીવોનુ યથાર્થ જ્ઞાન ન હોય તો તે જ્ઞાન સંપાદન કરાવવા માટે સ્થવિરકલ્પવાળા ગુરુઓ જ પ્રયત્ન કરે. એટલે કહેવું જોઈએ કે સાધુ મહાત્માને છકાયના જીવોની રક્ષામ તૈયાર કરનાર જો કોઈ પણ હોય તો સ્થવિરકલ્પના સાધુઓ જ છે. યાદ રાખવું કે જિનકલ્પના સાધુઓ વાચના અને પૃચ્છનાના આચારથી દૂર જ હોય છે. અને સ્વાભાવિક છે કે વાચના અને પૃચ્છનાના કાર્યો સ્કૂલોના માસ્તરોની માફક જુદી જુદી જાતના મગજથી જ કરવાના હોય છે, અને તેવાં મગજો ધરાવવા તે જિનકલ્પીઓને કરવા કોઈ દિવસ પાળવે જ નહિં.

નવદીક્ષિતને છમાસ સુધી પોષવો પડે. તથા સ્થવિરકલ્પીઓની જવાબદારી

ધ્યાનમા રાખવું કે સ્થવિરકલ્પી મહાત્માઓને તે નવદીક્ષિતને છ માસ સુધી તો પોતે ગોચરી પાણી લાવીને પોષવો પડે છે. અને જ્યા સુધી નવદીક્ષિત ભિક્ષાકલ્પમા તૈયાર ન થાય ત્યાં સુધી તેને ગોચરી પાણી લેવા મોકલવાનો હોતો નથી સ્થવિર મહાત્માઓ પોતે ગોચરીમાં તે નવદીક્ષિતને તૈયાર કરે, ગોચરીની બધી રીતભાતથી વાકેફ કરે, પછી પણ તેની ભિક્ષા-કલ્પમાં પણ યથાયોગ્ય પરીક્ષા કરે અને તેમાં જ્યારે ઉત્તીર્ણ થાય ત્યારે જ નવદીક્ષિતને ગોચરી લાવવાનું કલ્પે, અર્થાત્ પિંડકલ્પિત (ગોચરીગીતાર્થ) બનાવવો, એષણાદિક સમિતિઓમાં તૈયાર કરવો, પ્રતિક્રમણાદિ અને ઇચ્છાકાર આદિ દશ દશ

પ્રકારની સામાચારીમાં તે નવદીક્ષિતને નિષ્ણાત કરવો તે સ્થવિરકલ્પીઓનું જ કાર્ય છે.

આવી રીતે માત્ર નિત્યક્રિયા અને નિત્ય આચારમાં જ માત્ર નવદીક્ષિતને તૈયાર કરવાથી સ્થવિરકલ્પી મહાત્માઓની ફરજ પૂરી થતી નથી, પરન્તુ તે આખા સાધુના સમુદાયને ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજના માર્ગ ઉપર સતત વહેવડાવવા માટે પણ તૈયાર કરવાની ફરજ પણ સ્થવિરકલ્પી મહાત્માઓને શિરે રહે છે.

સ્થવિરકલ્પીઓની સદાની ડયુટી ક્યાં સુધીની?

આ જ કારણથી ભગવાન્ શાસ્ત્રકાર મહારાજાઓ જેમ અપ્રાપ્ત અને અપાત્રને શ્રુતાદિક આપવામાં પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવે છે,- તેવી જ રીતે પ્રાપ્ત થએલ અને પાત્રભૂત એવા મહાત્માઓ શ્રુત વગેરે નહિ આપવામાં પણ સ્થવિરકલ્પના સ્થવિરોને શાસ્ત્રકાર મહારાજા પ્રાયશ્ચિત્ત લાગવાનું જણાવે છે એટલે સ્પષ્ટ થયું કે ભવથી વૈરાગ્ય પામેલા જીવોને દીક્ષા આપવી અને પિંડાદિકકલ્પોમાં તૈયાર કરવા તેટલા માત્રથી સ્થવિરકલ્પીઓના સ્થવિરોનું કૃતાર્થપણું થતું નથી પરંતુ દિનપ્રતિદિન નવા નવા જ્ઞાનાભ્યાસમાં જોડવાની, દિનપ્રતિદિન તે નવદીક્ષિતના આત્માને અપ્રમત્ત દશામાં વર્તાવવાની ફરજ પણ તે જ સ્થવિર મહાત્માઓએ સંપૂર્ણપણે ઉઠાવવાની હોય છે

સ્થવિરકલ્પવિના જિનકલ્પ હોઈ શકે નહિ

વર્તમાનકાળમાં જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમાં ગણાતા શ્વેતાંબર અને દિગમ્બર બન્ને જૈનો તો કબૂલ કરે છે કે દીક્ષાની જઘન્ય વય આઠ વર્ષની હોય છે તો તેવા જઘન્યવયે દીક્ષિત થયેલા સાધુએ આત્મકલ્યાણ કેવી રીતે થાય અને તેના

ચારિત્રનું પરિપાલન કરનારો તે કેવી રીતે બને? એ બધી ફરજ સ્થવિરકલ્પી મહાત્માઓને શિર છે જો સ્થવિરકલ્પ જેવો કલ્પ જ ન હોત તો જિનકલ્પ લેવાને લાયક થનારો કોઈપણ જીવ સંસારમાં હોત જ નહિં. જિનકલ્પ લેનારો મહાત્મા ઓછામાં ઓછો વીસ વર્ષ તો સ્થવિરકલ્પની મર્યાદામાં રહેલો જ હોય છે. એટલે નક્કી થયું કે યથાર્થ પર પરાની રીતિએ તો જિનકલ્પ થવાનું સ્થવિરકલ્પમાં વીસ વરસ સુધી વસેલાને જ હોય. એ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી જેઓ સ્થવિરકલ્પને માન્યા સિવાય એકલી નાગાપણાની અવસ્થામાં જિનકલ્પ માનનારા છે, તેઓ કેવળ સંમૂર્છિમ જિનકલ્પી જેવી સ્થિતિના જ છે, એમ કહી શકીએ. બાળસાધુઓને પાળવાનું કાર્ય જેમ સ્થવિરકલ્પીઓને ફરજરૂપ છે, તેવી જ રીતે તપસ્વી, ગ્લાન, અનશનવાળા, તેમ જ વૃદ્ધ સાધુમહાત્માઓનું વૈયાવચ્ચ કરાવવું, પાલન કરવું અને દિનપ્રતિદિન નિર્વિઘ્નપણે સમાધિમયજીવન ગાળવા આગળ વધારવાની ફરજ પણ સ્થવિરકલ્પીઓને શિરે જ રહે છે, એ બધી ફરજો નિયમિત અનુષ્ઠાનની માફક માત્ર સ્થવિરકલ્પીઓને કોઈ કોઈ દિને જ બજાવવાની હોય છે. એમ નથી, પરંતુ હંમેશા તે ફરજો બજાવવાની હોય છે. આ વાત જ્યારે ધ્યાનમાં ગણવામાં આવશે ત્યારે આહારપાણી. વૈયાવચ્ચ, પડિલેહણ વિગેરેમાં જે બાલ, ગ્લાન, વૃદ્ધ વિગેરેના કાર્યો કરવાની રાખેલી ફરજો છે તેનો ખુલાસો થશે

સ્થવિરકલ્પમાં અવસ્થાશ્રિત લોચની રીતિ

આ પૂર્વે જણાવેલા સ્થવિરકલ્પી મહાત્માઓનો લોચને અંગે એવો રિવાજ છે કે તે સ્થવિરકલ્પીઓમાં જો યૌવન અવસ્થાવાળા હોય તો તેઓ દરેક ચાર ચાર મહિને લોચ

કરે, સામાન્ય અવસ્થાવાળાઓ છ છ મહિને લોચ કરે અને વીસ વર્ષથી વધારે વખતના પર્યાયવાળાઓ કે જેઓને સ્થવિરકલ્પમાં પણ સ્થવિર તરીકે ગણવામાં આવે છે તેઓ એક વર્ષમાં એક વખત લોચની ક્રિયા કરે. ધ્યાનમાં રાખવુ કે આવી રીતે સ્થવિરોને ચાર મહિના, છ મહિના અને વર્ષ થયે લોચ કરવાનો કલ્પ છતાં પણ પર્યુષણાની વખતે તો સર્વ સ્થવિરોએ લોચ કરવાનો જ હોય છે. એટલે પર્યુષણાને અંગે સ્થવિર કલ્પીઓને માટે સંવચ્છરીની વખતે લોચનો નિયમિત કલ્પ છે, જ્યારે જિનકલ્પી મહાત્માઓને માટે તો ચોમાસાના ચારે મહિના પ્રતિદિન લોચ કરવાનો નિયમ છે. એટલે આ ઉપરથી કલ્પસૂત્રમાં શ્રુતકેવલી ભગવાન્ ભદ્રબાહુ-સ્વામીજીએ સંવચ્છરીના દિવસે ગાયના રૂંવાડા જેટલા પણ વાળ માથે ન હોવા જોઈએ એવું જે જણાવેલું છે તે સ્થવિરકલ્પી મહાત્માઓને અંગે યોગ્ય જ છે

લોચ પછી વાળનું પ્રમાણ કેટલું ?

એ ગાયના રૂંવાડા જેટલા વાળનું સૂત્ર જિનકલ્પીઓને માટે નથી, કેમકે તેઓ તો ચોમાસામાં ચારે માસ લોચ કરનારા હોય છે પરન્તુ સ્થવિરકલ્પીઓ કે જેઓ ચાર માસ, છ માસ કે બાર માસે લોચ કરનારા છે તેઓને માટે શ્રી કલ્પસૂત્રમાં 'ગોલોમપ્પમાણ' સૂત્ર છે આ સર્વ હકીકત સમજવાથી માલમ પડશે કે ઉનાળામાં કદાચ પરસેવાની અધિકતા થવાથી મેલ થવાનો સંભવ ગણાય, તો પણ તે વખતે તેવા મોટા વાળ ન હોવાથી લિખો અને જુઓ વિગેરેનો સંભવ ગણાય નહિ. પરન્તુ વર્ષાઋતુમાં તો તે વાળ મોટા હોવા સાથે ઉનાળાના પરસેવાથી [illegible] જેવા મેલને લીધે લિખો અને જુ વિ. હોવાના

વધારે સંભવવાળા ગણાય તેમ જ લીલફુલ થવાનો સંભવ પણ તે મેલને લીધે વધારે ગણાય, માટે શાસ્ત્રકારોએ વર્ષાકલ્પના હિસાબમા લોચ કરવાની ક્રિયાને પણ વર્ષાકલ્પના નિયમ તરીકે ગણાવી છે

સાધુપણામાં કષ્ટમય ક્રિયા કયી ?

ઉપર જણાવેલી હકીકતથી વર્ષાઋતુમાં પર્યુષણાકલ્પની વખતે લોચનું નિયમિત વિધાન કેમ રાખ્યું છે અને તેમાં જિનકલ્પી અને સ્થવિરકલ્પીને લોચ બાબતમાં કેવી રીતે જુદાપણું છે તેનો વિચાર કરવામા આવ્યો છે, પરન્તુ કેટલાક ભદ્રિકજીવો તો લોચના વિધાનને જ આદરનું સ્થાન ગણતા નથી વાત સાચી છે કે વર્તમાન સાધુમહાત્માઓની બીજી બધી કષ્ટમય ક્રિયાઓ કરતા લોચ કરવાની ક્રિયા અત્યન્ત દુઃખદાયક તરીકે અન્યમતવાળાઓના તેમ જ કેટલાક જૈનમતવાળાઓના પણ માનવામા આવી છે જો કે લોચની ક્રિયામાં અશાતાની ઉદીરણા કે દુઃખની વેદના નથી, એમ કોઈથી કહી શકાય એમ નથી, પન્તુ જેમ કામના લોલુપી પુરુષોને સ્ત્રીઓનો પરિહાર કરવો અને બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરવું તે અત્યન્ત દુઃખમય લાગે છે, ધર્મ માટે તૈયાર થયેલા મહાપુરુષો પણ પ્રથમ એવી જ રીતે માનનારા હોય છે છતાં આત્માના કલ્યાણને માટે પાપના કાર્યોથી બચવુ એ સ્વાભાવિક છે, એમ ગણીને જ ધર્મમાં પ્રવર્તેલા પુરુષો તે બ્રહ્મચર્યને અવિચ્છિન્નપણે ધારણ કરવા અને શુદ્ધ ઉલ્લાસથી પાળવાને તૈયાર થાય છે, વળી કેટલાક ક્ષુધાવેદનીયને નહિ સહન કરી શકનારાઓ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવો કે રાત્રિએ પાણી પીવાનો પ્રતિબંધ કરવો તે અશક્ય નહિ તો છેવટે મુશ્કેલ તો માને જ છે. પરન્તુ રાત્રિ–ભોજનના દોષને તથા રાત્રિએ

પાણી પીવામાં લાગતા પાપોને સમજનારો મનુષ્ય તો રાત્રે નહિ ખાવા પીવાની આપત્તિને વહોરીને પણ રાત્રિના વખતમાં અશનાદિક ચારે પ્રકારના આહાર વાપરવાનો ત્યાગ કરે છે

સાધુક્રિયા પુદ્‌ગલાનંદીને કેવી લાગે ?

ખરી રીતે વિચારીએ તો સંસારમાં રાચેલા અને પુદ્‌ગલાનંદમાં ઓતપ્રોત થયેલા એવા ઇન્દ્રિયાનંદી જીવડાઓને સાધુ મહાત્માઓની એકે-એક ક્રિયા દુઃખમય જ લાગે છે વાસ્તવિક રીતએ જોઈએ તો **સાધુમહાત્મા થનારા જીવો આત્મગુણની અપેક્ષાએ લાલચથી સાધુપણું લેતા નથી અને લઈ શકે તેમ પણ નથી.** સાધુપણાની હરેક ક્રિયા પુદ્‌ગલાનંદી ગૃહસ્થોને તો કેવળ ગાડાની ચીલા જેવી લાગે અને તે જ માટે એક કવિને મહાત્માના મોઢામાં એમ બોલાવવું પડ્યું, છે કે 'હમોસે મત મિલે', તોકો હમેં કહતે ફિરાને હું' એટલે **સાધુમહાત્માની દશામાં આ દુઃખની ક્રિયા છે માટે ન હોવી જોઈએ એવું વિચારવું** તે સાધુમહાત્માની દશાને અને તેના ધ્યેયને નહિ ઓળખવાના જ કારણથી છે.

આત્માનો ઉત્કર્ષ ક્યારે સધાય ?

શાસ્ત્રકાર મહાત્માઓએ તો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ફરમાવ્યું છે કે 'ઉવસમસારં ખુ સામણ્ણં' અર્થાત્ સંયમમાં બાધા ન થાય અને અસંયમનું પોષણ ન થાય તેવી રીતે શરીરને ટેકાની આશા આપ શરીરદ્વારાએ મહેનત કરતી આત્મા આ શાસનને ... એટલે આત્માના મોક્ષભૂત નિર્જરાપથને કરનારી અને ... [illegible] માટે ... [illegible]

કરે છે. તો પછી દુઃખથી ડરવું એ મોક્ષાર્થીઓને માટે **એક અંશે પણ પાલવે નહિં**, છ ખંડના માલીક ચક્રવર્તીઓ અને રાજામહારાજાઓ પણ જ્યારે સાધુપણાની દશામાં દાખલ થાય છે ત્યારે તેઓને અનુચિત અશનાદિકના અને પરિષહ-ઉપસર્ગના દુઃખો વેઠવાનો પ્રસંગ આવે છે અને તેવાં દુઃખો વેઠવાથી જ તેઓ પોતાના આત્માનો ઉત્કર્ષ સાધી શકે છે.

સુખ ઉપર પ્રીતિ અને દુઃખ ઉપર દ્વેષ કઈ અપેક્ષાએ ?

જો કે સંસારના સર્વ જીવોના લક્ષણ તરીકે સુખ ઉપર પ્રીતિ અને દુઃખ ઉપર દ્વેષ એ બે વસ્તુઓ શાસ્ત્રકારો સ્થાને સ્થાને જણાવે છે પરંતુ તે સુખ ઉપરના રાગ અને દુઃખ ઉપરના દ્વેષ સાંસારિક સાહજિક અને સર્વદાની પ્રવૃત્તિને ઉદ્દેશીને કહેવામા આવેલ છે. એટલે પૂર્વભવમાં બાંધેલા ગાઢતર કર્મોના ક્ષયને માટે ઉદ્યમવાન્ બનેલા મહાનુભાવોને માટે દુઃખનો દ્વેષ અને સુખનો રાગ કોઈપણ પ્રકારે વ્યાપક હોય એટલે અસ્તિત્વમાં હોય એમ સમજવાનું નથી આ હકીકત આત્માના અનુપમ સુખને એક બાજુ રાખીને આલેખાયેલી છે પરંતુ જો શાશ્વત આત્મસુખની અપેક્ષા રાખીએ અગર આત્માદિકના સુખની અપેક્ષાએ તેનો વિચાર કરીએ તો સાધુ મહાત્માઓ અનન્ત પુદ્ગલપરાવર્ત્ત સુધી ચારે ગતિરૂપ સંસારમા ભટકતા જે દુઃખો થવાના છે તે દુઃખોથી ઉદ્વેગ પામેલા જ છે અને આત્માના તથા મોક્ષના અવ્યાબાધ એવા સુખોની ઇચ્છાથી જ તેઓ કષ્ટમય સાધુક્રિયાને આદરમા મૂકે છે પગમા વાગેલા કાંટાને કાઢવા માટે જેમ સોય ખોસવાની વેદનાને સહન કરવી પડે છે, ગુમડાને મટાડવા માટે તેને ધોવા

વિગેરેની ક્રિયાથી થતું દુઃખ સહન કરવું પડે છે, તેવી રીતે આ જીવને પણ ભવિષ્યનાં તીવ્ર દુઃખો મટાડવા આ દુઃખની પસંદગી કરવી જ પડે છે

દુઃખ સહન કર્યા વિના છૂટકો નથી

સંસારમાં રહેલા દરેક જીવને બે જાતના દુઃખમાંથી એક જાતનું દુઃખ પસંદ કરવાનું છે. સંસારી જીવ જો વર્તમાનકાળના ત્યાગનાં દુઃખોને સહન નહિ કરે તો તેને ભવાંતરમા નરક તિર્યંચગતિનાં દુઃખોને જરૂર સહન કરવાં પડશે અને જે સંસારી જીવ, ત્યાગ કે પરિષહ કે ઉપસર્ગના દુઃખોને સહન કરશે, તેઓને કોઈપણ કાળે નરક તિર્યંચ આદિ ગતિનાં દુઃખો સહન કરવાં પડશે નહિ જ. અર્થાત્ વર્તમાન જન્મ કે ભવિષ્યના જન્મોમાંથી કોઈપણ જન્મનાં દુઃખોને સહન કરવા સંસારી જીવને ફરજિયાત છે તો પછી ક્યો સુજ્ઞ મનુષ્ય વર્તમાન જન્મમાં અને સ્વાધીનતાએ પરિષહ, ઉપસર્ગ, ત્યાગના દુઃખોને કે જે ભવાન્તરની અપેક્ષાએ માત્ર સ્વલ્પપ્રમાણમા છે તેને સહન કરીને ભવાન્તરના નિઃસીમ અને અસંખ્યકાળના દુઃખોને જલાંજલિ આપવામા ભૂલ કરે?

અત્યાગીને દુઃખ ક્યાં સુધી?

વર્તમાન જન્મમાં ભોગોનો ત્યાગ અને પરિષહ ઉપસર્ગોથી જે દુઃખ સહન કરવું પડે તે કોડપૂર્વથી વધારે કાળનું તો હોય જ નહિ, કેમકે ત્યાગની વધારેમાં વધારે મર્યાદા કોડપૂર્વની છે પરન્તુ નરકાદિક ગતિઓમાં પરાધીનપણે અનેક એવાં દુઃખો જે સહન કરવાં પડે છે તેનું પ્રમાણ કંઈ દશહજાર વર્ષનું, લાખો વર્ષનું, ક્રોડો વર્ષનું, અગર પલ્ય કે પલ્યો વર્ષનું નિયમિત હોતું નથી, પરન્તુ અસંખ્યાત

કોડાકોડી વર્ષોએ થનારા એવા પલ્યોપમથી દસ કોડાકોડી ગુણા કરીએ અને જે કાળ આવે-અને જેને સાગરોપમ કહેવાય છે-એવા કંઈ સાગરોપમ સુધી એક જ ભવની અપેક્ષાએ લઈએ તો અમિત પલ્યોપમો અને સાગરોપમો સુધી તે નરકના દુ:ખો, વૈરાગ્યમાર્ગમાં નહિ આવનાર અને ત્યાગ તથા પરિષહ-ઉપસર્ગોના દુ:ખોને નહિં સહન કરનાર જીવોને વેઠવાં પડે છે

વૈરાગીની દશા કેવી ?

વળી નરકાદિક ગતિઓમાં સાગરોપમો સુધી અકથ્ય અને અનુપમેય દુ:ખોને સહન કરતા પણ જ્ઞાનદશા ન હોવાથી જીવને નવા નવા કર્મો બાંધવાનું થાય છે એટલે તે જીવ મોક્ષના માર્ગ તરફ અંશે પણ તેવું વેઠવા છતા વધી શકતો નથી. પરન્તુ વૈરાગ્ય માર્ગે આવેલો મહાપુરુષ ત્યાગ અને પરિષહ-ઉપસર્ગોનાં દુ:ખો વેઠતાં પ્રતિ સમયે અનંતાનંતગુણી નિર્જરાને કરતો થકો મોક્ષમાર્ગની અત્યન્ત નિકટમાં જાય છે કેટલાક અજ્ઞાની જીવો જેમ આળસનું પોષણ કરવામા જ મગ્ન થયેલા હોય છે અને તેથી જ વિદ્યાભ્યાસના કષ્ટથી વિધવિધ ફાયદાઓને ન દેખતા તત્કાલીન ફાયદાઓના કથનને લાલચરૂપ ગણાવે, તેવી જ રીતે આબરૂની ઉપર પાણી ફેરવનારા લોકો આબરૂની વાતને હમ્બકરૂપ ગણાવે, વળી વ્યસનમા ઓતપ્રોત થયેલા લોકો સજ્જનના વર્તનને ઢોંગરૂપ ગણાવે, તેવી રીતે કેટલાક શ્રદ્ધારહિત હોઈને નાસ્તિક થયેલા, ધર્મહીન થઈને અધર્મી બનેલા, પોતે સંસારના ખાડામા પડનારા થઈને બીજાઓને પાડવા તૈયાર થયેલા મૂર્ખશેખરો પણ ધર્મ સ્વર્ગ અને મોક્ષ વિગેરેની વાતોને હમ્બક અને લાલચ વિગેરે શબ્દોથી નવાજે અગર ધર્મના તથા શાસ્ત્રના શ્રવણનો ઉપદેશ કરનારા મહાત્માઓને **નરકનિર્દેશક ટોળી નિગોદનિર્દેશક ટોળા**

વિગેરે નામો બહુદાનતથી આપી નવાજે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જ નથી.

નેત્રની જેમ મહાપુરુષો ઉપકારી કેમ નહિં ?

પરન્તુ ધ્યાન રાખવું કે કાંટાની વાડમાં પડનારો મનુષ્ય, સૂર્યને કાંટા દેખાડનાર છતાં, ન માને કે તેનું અપમાન કરે તો તેટલા માત્રથી તે મનુષ્ય કાંટાનાં દુઃખોથી બચી શકતો નથી તેવી રીતે પાપથી થનારા નરક અને નિગોદના દુઃખોને જણાવનાર મહાત્માઓ તરફ ઉપેક્ષા કરવાથી કે તેમની નિંદા કરવાથી ધ્યાનમાં રાખવું કે કોઈ દિવસ પણ તે નરક અને નિગોદનાં દુઃખોથી બચી જઈ શકાશે જ નહિ. યથાસ્થિત સ્વરૂપ દેખાડવામાં જો કોઈ પણ પ્રકારે અવગુણો દેખાતા હોય તો પછી જગતમાં દીપક ચંદ્ર અને સૂર્ય જેવા પદાર્થો તો તેવા ઉદ્ધતોને માટે શ્રાપરૂપ જ હોવા જોઈએ. વધારે તો શું કહેવું. પરંતુ તેવા ઉદ્ધતોને માટે તો કાંટા કાંકરા અને ખાડા ખાબોચીયા દેખાડનારી પોતાની આંખ પણ ખરેખર શ્રાપરૂપ જ થાય શું? તેઓ પોતાની આંખને કંટકનિર્દેશક કે ગર્ત્તાનિર્દેશક આદિ નામો અને અવજ્ઞારૂપ શબ્દોથી નવાજીને કાઢી નાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે ખરા? કાંટા કાંકરા અને ખાડાખાબોચીયાને આંખ બતાવે છે અને તેથી આપણે કાંટા કાંકરા અને ખાડા-ખાબોચીયાથી બચી શકીએ છીએ, માટે આંખનો તો ખરેખર કાંટા કાંકરા અને ખાડાખાબોચીયાથી બચાવવાનો ઉપકાર છે તો તે જ પ્રકારે વર્તમાન જિંદગીમાં કરાતા અનેક પાપવ્યાપારોથી થનારા નરક અને નિગોદના દુઃખોને બતાવનારા મહાપુરુષો કેમ [illegible] ઉપકારી [illegible] નહિં?

નરકાદિને નોંતરનાર કોણ ?

આ બધું કહેવાનું તત્ત્વ એટલું જ છે કે **ધર્મ સ્વર્ગ કે મોક્ષ એ વાસ્તવિક છે અને તેથી તે લાલચરૂપ નથી. અને તેવી જ રીતે અધર્મ પાપ અને નરક નિગોદનાં દુઃખો એ પણ વાસ્તવિક જ છે.** અને તે કહેવા તે છોકરાને હાઉ કહેવા જેવું નથી. આ બધી વસ્તુ વિચારનારો મનુષ્ય સહેજે સમજી શકશે કે હિંસાદિક પાપસ્થાનકોમા વર્તવાવાળો, ઇન્દ્રિયોના વિષયનો ઉપભોગ કરવામાં આનંદ માનનારો અને કાયાનો પોષણમાં જ તત્પર બનનારો મનુષ્ય જરૂર નરક અને નિગોદનાં દુઃખોને નોતરું આપે છે. પરંતુ હિંસાદિ પાપસ્થાનોથી નિવર્તવાવાળો, ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા આસક્ત નહિ થનારો, પરન્તુ તેનો પરિહાર કરનારો અને મોક્ષના સાધનભૂત મળેલી ઔદારિક કાયાથી અનેક પ્રકારની નિર્જરા કરતો, વૈરાગ્ય ત્યાગ અને પરિષહ–ઉપસર્ગના સહનમા લીન બનેલો મહાપુરુષ જ તે ભવિષ્યના નરક નિગોદનાં દુખોને સર્વથા દૂર કરે છે એટલું જ નહિ, પરન્તુ સર્વદાને માટે તેનો નાશ કરે છે.

લોભના ઉદ્યમમાં દુ.ખ સહવું પડે

વ્યાપાર કરનાર સુજ્ઞ મનુષ્ય જેમ લાભની અપેક્ષા રાખી વ્યાપારના ઉદ્યમમાં થતાં દુઃખોને ગણકારતો નથી, તેવી જ રીતે ધર્મ નિર્જરા અને મોક્ષ મેળવવા માટે તત્પર થનારો મહાત્મા લોચાદિક કાયકષ્ટની દરકાર અંશે પણ ન કરે તે સ્વાભાવિક જ છે વળી જે શાસ્ત્રકારો અન્ય જીવોની કિલામણા પણ કરવી તે પાપરૂપ જણાવે છે, તે શાસ્ત્રકારો કેટલા બધા મહાફળનુ કારણ હોય ત્યારે લોચાદિક કાયકષ્ટોનુ ફરજિયાત કરવાપણું જણાવે ? જો કે ધર્મથી ચ્યુત થનાર લાગે તેવે પ્રસંગે, કે

લોચાદિક કષ્ટોને સહન કરનારાઓની ભક્તિથી ફળ કયું ?

લોચની ક્રિયા પર્યુષણાના પ્રસંગને અંગે નિયમિત છે અને તેથી તે ક્રિયા ત્રીજા ઔષધની માફક એકાન્તગુણ કરનારી જ છે અને તેથી જ તે લોચની ક્રિયાને કલ્પ તરીકે શાસ્ત્રકારોએ ફરમાવી છે એટલું જ નહિ પરન્તુ લોચ કરનારની ભક્તિને માટે શાસ્ત્રકારોએ મહાફળની આપ્તિ જણાવી છે. શાસ્ત્રકારો ફરમાવે છે કે

'पहसंत-गिलाणसु आगमगाहीसु लोयकारीसु उत्तरपारणगे अ दिन्नं सुबहुप्फलं होइ'

અર્થાત્ વિહાર કરીને થાકેલા, માંદા થયેલા, આગમાદિક જ્ઞાનને ગ્રહણ કરનારા એટલે અભ્યાસી સાધુઓ અને લોચ કરનારા સાધુઓમાં જે દાન દેવામાં આવે છે તે ઘણા ફળને એટલે બીજી વખતના સુપાત્રદાન કરતાં અત્યન્ત ફળને દેનારું થાય છે. એવી જ રીતે તપસ્યાના ઉત્તરપારણે પણ દેવાતુ દાન ઘણા ફળવાળુ થાય છે અને તેને માટે મૂળદેવ, ધન્નાજી, શાલિભદ્રજી અને સનત્કુમાર વિગેરેના દૃષ્ટાંતો શાસ્ત્રોમાં સ્થાને સ્થાને જણાવવામાં આવેલા છે. આ વસ્તુને વિચારતાં લોચ કરનારાઓને અંગે લોચની વખતે દેવાતુ દાન, જે મહાફળવાળું જણાવવામાં આવ્યું છે તે શંકામાં મહત્તાને સમજાવ્યા વિના બનતું નથી પરંતુ આ પર્યુષણાની વખત તો તે લોચની ક્રિયા તો અવશ્ય કર્તવ્ય તરીકે છે બીજા કોઈ વખત પ્રાસંગિક આનુષંગિક ક્રિયાઓને અંગે તમારે પ્રમાણમાં વાત છે અને શાસ્ત્રકારોએ નિયમ જણાવ્યો નથી, ત્યારે આ સાંવત્સરિક પર્યુષણાને અંગે તો શાસ્ત્રકારોએ ગોઠામ પ્રમાણ

કરતા અધિક વાળ રહે ત્યારે પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે અગર સાંવત્સરિકની ક્રિયા યથાસ્થિત ન થાય, એમ જણાવી લોચની નિયમિતકર્તૃતા જણાવી છે. આટલી હકીકત જણાવ્યા પછી લોચ કરવાથી થતા ગુણો અને લોચ નહિ કરવાથી થતા અવગુણો જણાવી ચોથા કલ્પને સમાપ્ત કરવું ઉચિત ધાર્યું છે

મનને રોકવા પહેલાં કાયાનો કબજો કરવો જોઈએ

અનાદિકાળથી સંસારમાં રખડપટ્ટી કરનારા જીવો મન વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગો દ્વારાએ કર્મબંધન કરે છે એ વાત જૈનશાસનને જાણનારા અગર બીજા કોઈ પણ આસ્તિક-મતવાળાઓથી અજાણી નથી, તેમાં જો કે મનદ્વારાએ બંધાતા કર્મો ચીકણા હોય છે તો પણ તે મન કાયાના ચીલે જ ઘણા ભાગે પ્રવર્તવાવાળું હોય છે નહિ અનુભવેલી, નહિ દેખેલી અને નહિ સાંભળેલી વસ્તુઓ તરફ મનનું દોરાવું થયું હોય એમ કોઈ પણ સુજ્ઞ મનુષ્ય માની શકે નહિ એ વસ્તુ તરફ ધ્યાન રાખવાથી સ્પષ્ટ માલમ પડશે કે **મનને રોકવાની ઇચ્છા-વાળાઓએ કાયાને જરૂર કબજામાં લેવી જ જોઈએ.**

મન-કષાય-ઇન્દ્રિયોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ કબજો સ્પર્શેન્દ્રિયનોજ હોય

ધ્યાનમાં રાખવું કે **પાંચે ઇન્દ્રિયો સંસારના કારણ-ભૂત કર્મ બંધાવવામાં મોટો ભાગ ભજવે છે.** મન અને કષાયો જો કે કર્મ બંધાવવામાં મોટો ભાગ ભજવનારા ગણાય છે અને તે વાસ્તવિક પણ છે, છતાં તે મન અને કષાયોની ઇન્દ્રિયોના વિષયથી અને તે વિષયોના અભ્યાસથી જ મનની અસ્તવ્યસ્ત દશા થાય છે એટલે **મન અને કષાય એ બંને વસ્તુને કાબૂમાં લેવાવાળાએ ઇન્દ્રિયોને વશ**

કરવી એ પહેલે નંબરે કર્મના બંધનથી બચવાનો રસ્તો છે. એવી રીતે જ્યારે ઇન્દ્રિયો માટે મનને જીતવા અને કષાયોને જીતવા માટે વશ કરવાની પહેલી મુખ્ય જરૂર છે. તો તે ઇન્દ્રિયોમાં પણ સર્વ ઇન્દ્રિયોનો આધાર અગર સર્વ ઇન્દ્રિયો સાથે વ્યાપક એવી જો કોઈપણ ઇન્દ્રિય હોય તો તે માત્ર સ્પર્શેન્દ્રિય છે તે માટે ઇન્દ્રિયને જે સ્થાન આપવામા આવ્યું છે, તે તેની વ્યાપકતાને લઈને તથા **પ્રથમોત્પત્તિને** લઈ ને છે.

દુઃખને સહન કરતાં શીખો

સામાન્ય રીતે આ વસ્તુ સમજવામાં આવે તો લોચની ક્રિયા કાયાના યોગ ઉપર, ઇન્દ્રિય ઉપર અને કષાયો ઉપર જય મેળવવામા કેટલી બધી ઉપયોગી છે અને તેથી તેની આવશ્યકતા કેટલી છે તે સમજાશે જગતમા સામાન્ય નિયમ એવો છે કે **મનુષ્યે સુખશીલતાવાળા ન થતાં દુઃખની સહિષ્ણુતાવાળા થવું જોઈએ.** જે મનુષ્યો સુખશીલતાથી જીવન ગુજારનારાઓ હોય છે તે મનુષ્યોને કોઈ આકસ્મિક સંયોગે આપત્તિ આવતા કઈ દશા થાય છે તે ગુપ્ત મનુષ્યોના ધ્યાન બહાર નથી ગુપ્ત મનુષ્યો જાણે છે કે દેશના નેતાઓ દેશના ઉદ્ધારને અંગે કારાગૃહમાં જવું પડે એ પ્રથમ નક્કી કરીને, તે કારાગૃહની દશાને લાયક નીતિએ પણ સ્વાધીન-દશામા વર્તે છે અને કારાગૃહની રીતિએ ટેવાયેલા મનુષ્યો અનેક વખતે કારાગારમાં ગયા છતા દેશની ઉન્નતિના ધોરણને છોડતા નથી

જેઓ તેવી રીતે કારાગારની દશાથી ટેવાયેલા હોતા નથી અને જેઓને કારાગારવાસનો પ્રસંગ આવે છે, ત્યારે તેઓ [illegible] દેશની [illegible] પ્રસંગને કોઈ

દિવસ પણ વધાવી લઈ શકતા નથી તેવી રીતે અનાદિકાળથી લાગેલાં કર્મોનો ક્ષય કરીને એટલે આત્માના અવિચળ ગુણોને દબાવી દેનારા કર્મોનો નાશ કરી મોક્ષ મેળવવાને તૈયાર થયેલા મુમુક્ષુ મહાત્માઓને શારીરિક પોષણ કોઈપણ પ્રકારે પાલવે નહિ એ સ્વાભાવિક જ છે

કષ્ટક્રિયાની જરૂરિયાત કોને? તેનું ઓછામાં ઓછું ફળ કયું?

આ વસ્તુ ધ્યાનમાં લઈએ તો સાધુ મહાત્માને માટે શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલી કષ્ટાનુષ્ઠાનની ક્રિયા ધર્મની સ્થિરતાને માટે હંમેશા જરૂરી હોય તે સ્વાભાવિક જ છે જેવી રીતે ધર્મની અવિચળતાને માટે ધર્મિષ્ઠોને કષ્ટક્રિયાની જરૂરિયાત છે તેવી જ રીતે ધર્મની ઉત્પત્તિ માટે અને ધર્મમા આગળ વધવા માટે પણ કષ્ટક્રિયાની પૂરી જરૂરિયાત છે અને યાદ રાખવું કે અજ્ઞાનપણામાં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કષાયના યોગે બાંધેલા કર્મોને ભોગવવા પડે એ સર્વ દર્શનકારોના મત પ્રમાણે નિયમિત જ છે અને તે કર્મોનો ભોગ મુખ્યતાએ **બે પ્રકારે થાય છે. તે બે પ્રકારે જે ઔપક્રમિક અને આભ્યુપગમિક નામના છે** તેમા ઔપક્રમિકદ્વારાએ એટલે સ્વયં ઉદયમાં આવતા કર્મોદ્વારાએ થતી વેદનાને સહન કરવામા જે નિર્જરા થાય છે તે કરતા પણ આભ્યુપગમિક એટલે લોચ આદિ કરીને ઉદીરણાથી ઉદય કરાયેલી વેદનામાં ઘણી જ તીવ્ર નિર્જરા થાય છે અને આ જ કારણથી આતાપનાદિ કષ્ટો સર્વ શાસ્ત્રકારો, જાણી જોઈને સહન કરવાનાં કહે છે. એ વાત જરૂર ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે **જૈનશાસ્ત્રકારો કાયાની કષ્ટ ક્રિયાને ત્યારે જ આદરપાત્ર ગણે છે કે જ્યારે તે કષ્ટક્રિયામાં કોઈપણ અન્યજીવોની વિરાધના ન હોય.**

તેમ જ કોઈપણ પ્રકારની સંયમને બાધા કરે તેવી પ્રવૃત્તિ ન હોય. એટલે શાસ્ત્રકારોએ શીતની અને ઉષ્ણની આતાપનાની જેટલી જરૂર ગણી છે, તેટલી જ યોગ્ય ગણવામાં આવી છે પરંતુ અગ્નિ આદિની આતાપનાને આરંભના હેતુ તરીકે અને આરંભરૂપ ગણીને તે અસંયમ અને અનર્થ કર્મ-બંધનનું મહાઆરંભમય કારણ છે, એ દેખીને તે અગ્નિની આતાપના કરવાના કાર્યને અજ્ઞાનક્રિયા ગણાવી બાલકાર્ય ગણાવેલું છે જો કે તેવા પંચાગ્નિ તપોની કષ્ટક્રિયાથી પણ શાસ્ત્રકારો અકામનિર્જરા તો જરૂર માને છે.

સકામનિર્જરાના ઇચ્છુકોએ એ આરંભમય આતાપના ન લેવાની હોય

પરંતુ સકામ નિર્જરાવાળાઓએ તો તેવી આરંભમય આતાપના લેવાની હોતી નથી સકામનિર્જરાની ઇચ્છાવાળાઓએ તો નિરારંભ એવી શીત, ઉષ્ણ વિગેરેની નિરારંભપણે આતાપના લેવાની હોય છે. જ્યારે આતાપના દ્વારાએ આભ્યુપગમિકી વેદના સહન કરવી એ મુમુક્ષુઓનું સર્વદર્શનસંમત કાર્ય છે તો પછી આ લોચની ક્રિયા જો કે કષ્ટમય છે તો પણ મુમુક્ષુ જીવોને તે લોચની ક્રિયા સકામનિર્જરા માટે આવશ્યક કર્તવ્ય હોય તેમાં આશ્ચર્ય શું? એટલે લોચનો પ્રથમ ગુણ આભ્યુપગમિકી વેદના વેદવાદ્વારાએ પૂર્વે બાંધેલાં કર્મોની નિર્જરા કરવી તે છે.

ત્રિવિધત્રિવિધ વિરતિ કરનારને ગૃહસ્થનું વૈયાવચ્ચ કરવું કલ્પે નહિ

જેમ [illegible] નિર્જરા એ લોચનો મુખ્ય ગુણ છે તેમ જ [illegible]
[illegible]

પડે, પહેલાં પણ તેના હાથ ધોવરાવવા પડે વિગેરે જે સાધુપણામા રહેલી જે ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિ તેને બાધ કરનાર વર્તન કરવું પડે, તેનાથી લોચ કરાવનારને બચવાનું થાય છે ગૃહસ્થનું વૈયાવચ્ચ ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિવાળાઓએ સર્વથા વર્જવાનું છે, એ વાત દશવૈકાલિકના 'ગિહિણો વેડિયાવડિયં' એ સૂત્રને જાણનારાઓથી અજાણ્યું નથી. અને સામાન્ય રીતે અસંયતો છ જીવનિકાયની હિંસા કરનાર હોવાથી તપેલા લોઢાના ગોળા જેવા જણાય છે અને તેથી તેઓને આવવા જવાનો આદેશ આપવો એ ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિને કેટલો બધો બાધક છે, એ નહિ સમજી શકાય તેમ નથી જ્યારે સમાન્ય અસયતને માટે પણ આવવા જવાનો આદેશ એવી રીતે ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિને બાધક હોય, તો પછી નાપિત જેવી જાતિને આવવા જવાનો આદેશ કરાવવો કે કરવો તે ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિને કેટલો બધો બાધક થાય તે સહેજે સમજાય તેમ છે.

લોચ કરવાથી પૂર્વકર્મ અને પશ્ચાત્કર્મનો ત્યાગ

શાસ્ત્રકારો આહારપાણી અને ગોચરી આદિના વિષયમાં અચિત્તથી પણ પૂર્વકર્મ અને પશ્ચાતકર્મ વર્જવાનું જણાવી, નહિં લેપેલા પાત્રાદિથી લેપવાળી ગોચરી વહોરવા આદિનું મુખ્યતાએ નિષેધ કરી પૂર્વકર્મ પશ્ચાતકર્મ વર્જવાનું જણાવે છે, અર્થાત્ તેવી રીતે પૂર્વકર્મ પશ્ચાતકર્મના દોષવાળા પિંડશય્યા વિગેરે લેવાનો પણ જ્યારે નિષેધ કરે છે તો પછી મુંડન માટે નાપિતના જે હાથનું પ્રક્ષાલન કરાવવું પડે તે, તેમ જ મુંડન કરાવ્યા પછી પણ તેને હાથનું પ્રક્ષાલન વિગેરે થાય, તો તેમાં પૂર્વપશ્ચાત્કર્મ કેમ ન ગણવું ? અને જો એવી રીતે પૂર્વપશ્ચાત્કર્મ લાગે તો તે દોષોએ કરીને યુક્ત એવું મુંડન સાધુપણાની

અપેક્ષાએ ન શોભે એ સ્વાભાવિક જ છે એક સામાન્ય રીતે દશવૈકાલિકના ચાર અધ્યયનને જાણનારો મનુષ્ય પણ સમજી શકે છે કે ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિ કરનાર સાધુને ગૃહસ્થનું વૈયાવચ્ચ કરવું કલ્પતું નથી. કેમકે વૈયાવચ્ચમાં જો કે અપ્રતિપાતિગુણપણું હોઈને ફાયદો જ છે અને વૈયાવચ્ચથી ઉપાર્જન કરાયેલું સાતાવેદનીય કર્મ નિકાચિત હોય છે અને તે ભોગવવાનું જ હોય છે, તેથી તે વૈયાવચ્ચ ગુણને અપ્રતિપાતિપણે ગણવામા આવે છે એટલે જ્ઞાનની નિર્જરાનો જેમ અભિમાનથી નાશ થાય, દાનથી થયેલા પુણ્યનો નિંદાગર્હણાદિથી નાશ અગર વિપર્યાસ થાય, તપસ્યાથી થયેલા ફળનો ક્રોધાદિકે કરી વિનાશ થાય, એવી રીતે અન્ય અન્ય અવગુણોથી વિનાશ શાસ્ત્રકારે સ્વાભાવિક રીતે જણાવ્યો છે પરન્તુ વૈયાવચ્ચ એક એવો ગુણ છે કે વૈયાવચ્ચથી જે સાતાવેદનીય આદિ કર્મો ઉપાર્જન કરવામાં આવ્યાં હોય તે, અભિમાન ક્રોધ પશ્ચાત્તાપ વિગેરે અવગુણો થાય તો પણ તે વૈયાવચ્ચના ફળનો નાશ થઈ શકે જ નહિ જો કે તે અવગુણો વૈયાવચ્ચ કરનારાને પણ નુકશાન તો કરનારા જ્યારે-ત્યારે થાય જ છે, પરંતુ વૈયાવચ્ચથી ઉપાર્જન કરેલા લાભમાં તે ક્ષતિ પહોંચાડી શકતા નથી. શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં તો એટલા સુધી નિયમ બાંધવામા આવ્યો છે કે **જે સાધુ માંદા સાધુની વૈયાવચ્ચ કરે છે તે જ તીર્થંકરને માનનારો ગણી શકાય અને જે ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાનને માને, તે તો જરૂર માંદા સાધુની સારવાર કરે જ.** આવી વૈયાવચ્ચની ઉત્તમતા છતાં પણ સાધુ મહાત્માઓને ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિ હોવાથી અવિરતિનાં કે અવિરતિ-વિરતિનું વૈયાવચ્ચ કરવું કોઈપણ પ્રકારે કલ્પતું નથી કેમકે તે વૈયાવચ્ચ અવિરતિને પોષનારું કારણ બને છે અને તેમાં તે દ્વારાએ અવિરતિની અનુમોદના થઈ એમ કહી શકાય.

ધ્યાનમા રાખવુ કે અનુમોદના ત્રણ પ્રકારે છે. એક અવિરતિના કાર્યો કરનારની અનુમોદના કરવી, બીજી અવિરતિના કાર્યો કરનારની સાથે સહવાસ રાખવો અને ત્રીજી અવિરતિના કાર્યોનો નિષેધ ન કરવો. આ ત્રણ પ્રકારની અનુમોદના હોવાથી નાપિતના વિષયોમાં આવવા-જવાનું કહેવું, આગળ-પાછળ એના હાથ ધોવરાવવા વિગેરે કાર્યો જે કરાય તે આ અસંયતિગૃહસ્થનું વૈયાવચ્ચ અને તેની અવિરતિની અનુમોદના જ ગણાય. અને આ વૈયાવચ્ચ કોઈપણ પ્રકારે ત નાપિતને દુઃખથી બચાવનાર કે જીવનથી બચાવનાર ન હોવાને લીધે અનુકંપામાં પણ હોઈ શકે તેમ નથી, તેમ જ તેના કોઈ ભયને બચાવનાર નહિં હોવાથી તે અભયમા પણ જઈ શકે તેમ નથી. તેથી તે નાપિતનું આગત-સ્વાગત કરવાનો પ્રસંગ આવે તો તે સાધુપણાને માટે કોઈપણ પ્રકારે શોભતું નથી, એમ કહેવું જ જોઈએ મુખ્યતાએ સાધુમહાત્માઓએ કર્મોની નિર્જરા માટે સાધુત્વનો અંગીકાર કરેલ હોવાથી તે મોટા મોટા ઉપસર્ગો અને પરિષહોને સહન કરવાના છે અને ભગવાન્ મહાવીર મહારાજ જેમ ક્લિષ્ટ કર્મોની નિર્જરા માટે અનાર્ય દેશમાં દુઃખો સહન કરવા ગયા હતા, તેમ તેઓના સંતાનપણાનો દાવો કરનાર મહાત્માઓ આચારરક્ષણ અને નિર્જરાની સાથે ગૃહસ્થના વૈયાવચ્ચથી નિવૃત્ત થવા માટે લોચ જેવા સામાન્યકષ્ટને ઉઠાવવામાં કેમ પાછી પાની કરે ? અથવા લોચ જેવી ક્રિયાને સહિષ્ણુતાના મૂળ પગથીયા તરીકે કેમ આચરે નહિં ?

આવી રીતે પર્યુષણાના પાંચ કલ્પો જણાવી હવે છઠ્ઠા શૈક્ષાપ્રવ્રાજન એટલે ચોમાસામાં દીક્ષા ન દેવી એ નામના છઠ્ઠા કલ્પને અંગે કંઈક વિવેચન કરવાની જરૂર ગણાય.

પર્યુષણાનો છઠ્ઠો કલ્પ શૈક્ષાપ્રવ્રાજન. ચાતુર્માસમાં દીક્ષાના અધિકારી કોણ કોણ ?

નવા દીક્ષિત થયેલા સાધુઓને શૈક્ષ તરીકે કહેવામાં આવે છે. અને તેથી ભગવાન્ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિજી 'शैक्षः प्राथमकल्पिकः' એમ કહી સ્પષ્ટપણે પ્રથમકલ્પવાળાને શૈક્ષ તરીકે જણાવે છે, આ છઠ્ઠા કલ્પમાં જે દીક્ષાનો નિષેધ જણાવવામાં આવેલો છે તે સ્થૂલદૃષ્ટિએ વાંચનાર કે સમજનારને ભયંકરમાં ભયંકર લાગશે, કારણકે વૈરાગ્ય કઈ વખતે કોને કયા કારણોથી થાય એનો નિયમ નથી. ચાતુર્માસમા વ્યાખ્યાન-શ્રવણાદિકના ઘણા પ્રસંગો હોય છે અને તે પ્રસંગે શ્રોતાદિકને વૈરાગ્ય ન જ થાય એવું કોઈ પણ વિધાતાનું વિધાન નથી. તેમાં પણ વૈરાગ્યવાન્ થયેલો મનુષ્ય કેટલીક વખત તો માતાપિતા સ્ત્રી પુત્ર ભગિની લેણદેણ રોગાતંક વિગેરે કારણોથી વૈરાગ્યને ટકાવી શકતો નથી અને વધારી પણ શકતો નથી. છતાં કોઈક તેવો ભાગ્યશાળી પુરુષ રણમાં ઉતરતા શૂરવીર યોદ્ધાની માફક એક જ ધ્યેયને વળગતો વૈરાગ્યને ટકાવે અને વધારે. અને તે વૈરાગ્ય ટકવા અને વધવાના પ્રતાપે સંસાર-કારાવાસમાંથી નીકળીને મોક્ષના માર્ગે વધવા માટે મહાત્મા-ઓને શરણે આવી મોક્ષની નીસરણીરૂપ પ્રવ્રજ્યાની યાચના કરે હવે જો તેવે વખતે જ્યારે મહાત્મા તેવા વૈરાગ્યવાળાને દીક્ષા દેવાની ના પાડે અર્થાત્ તેને ધક્કો મારી સંસારસમુદ્રમાં ધકેલો કરી દે ત્યારે તેના જેવું ભયંકર પરિણામ એકે નથી પરંતુ વાચકે ધ્યાનમાં રાખવું કે આવા વૈરાગ્યવાળા અને ધર્મની રુચિવાળા ચારિત્ર અનુષ્ઠાનને માટે આ શૈક્ષપ્રવ્રાજન કલ્પ લાગુ પડતો જ નથી અને તેટલા જ માટે શ્રી નિશીથ ભાષ્યકાર અને ચૂર્ણિકાર મહારાજ '[illegible]' એમ જણાવી

ખુલ્લા શબ્દોથી સાધુના આચારથી વાસિત થયેલા તેવા ભાવિત આત્માને પ્રવ્રાજન કરવાની આજ્ઞા આપે છે એટલે પૂર્વે જણાવેલ મહાભયંકર દોષ આ કલ્પ પાળનારને શિરે રહેતો નથી, અને તેથી શાસ્ત્રકારોએ જે જે દીક્ષાના પ્રસંગોમાં 'मा पडिबन्धं करेह' કહીને દીક્ષાના અભિલાષીને ક્ષણમાત્ર પણ વિલંબ કરવો તે પ્રતિબંધ કોઈપણ પ્રકારે આ દીક્ષામાં કરવાલાયક નથી એમ જે જણાવેલું છે તે વચનને કોઈપણ જાતનો બાધ નથી

ભાવિત-શ્રાદ્ધને દીક્ષિત થતાં રોકનાર ને તેને થતું ફળ

વળી એ વાત પણ યાદ રાખવાની છે કે વૈરાગ્યથી થયેલા પરિણામને અંગે લેવાતી પ્રવ્રજ્યામાં ક્ષણમાત્ર જેટલો વખત પણ બાહુબલજીના વંદનના મનોરથમાં થયેલી દશાને પામે તે સ્વાભાવિક છે. સંસારના અનુભવીઓ પણ સારી રીતે જાણી શકે છે કે દીક્ષા લેવાને માટે ગયેલા અનેક વૈરાગ્યવંતો પણ એક ક્ષણના વિલંબથી દીક્ષા વગર આખી જિંદગી રહ્યા છે અને પસ્તાવાવાળા થયા છે. વળી શાસ્ત્રકારો દેવલોકાદિકને માટે ધર્મ કરવાની જે ત્રિવિધ-ત્રિવિધ વિરતિવાળાને મનાઈ કરે છે તેમા એ જ વસ્તુ કારણ તરીકે આગળ કરાય છે કે દેવપણામાં થતા સાવદ્યની અનુમોદના લાગવાથી ત્રિવિધ-ત્રિવિધ પચ્ચક્ખાણને બાધ આવે. તો પછી જે મનુષ્ય ત્રિવિધ-ત્રિવિધ પ્રકાર સાવદ્યની વિરતિ કરવા માટે આવેલો છે તેને, શાસ્ત્રમા કહેલ અડતાલીસ દોષમાંથી કોઈપણ પ્રકારનો દોષ નથી એવું સમજાય છતા (પ્રવ્રજ્યા ન આપે તો) સર્વવિરતિ આપવાનો જે નિષેધ કરવો તે બળાત્કારે સર્વવિરતિથી ખસેડી અવિરતિમાં નાખવાનુ કાર્ય થયું ગણાય. અને એવી રીતે બળાત્કારે વિરતિ લેનારને અવિરતિમા નાંખવાનું જે થાય તેને શાસ્ત્રકારો મહા-મોહનીયનું સ્થાન કે જે સ્થાનમા ગણધર આદિ મહાપુરુષોની

હત્યા ગણાવવામાં આવી છે તેવું મહામોહનીય સ્થાન લાગે એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. એટલે સર્વવિરતિ લેવાની ઇચ્છાવાળાને કોઈપણ પ્રકારે સર્વવિરતિ લેવા માટે તૈયાર કરવા એ જ સર્વવિરતિવાળાને યોગ્ય ગણાય, પરન્તુ **સર્વવિરતિ લેવા આવેલાને સર્વવિરતિ નહિં આપવી તે અવિરતિના સમુદ્રમાં ધક્કો મારી દેવાનું ગણાય.** શ્રી સંભવનાથજી મહારાજ શ્રી નેમનાથજી મહારાજ વિગેરે અનેક તીર્થંકરોના શાસનમાં લાખો મનુષ્યોએ સંસારકારાવાસમાંથી નીકળી સર્વવિરતિરૂપ મોક્ષ-નીસરણીને ચોમાસામાં જ ગ્રહણ કરી છે એમ શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે. આચેલકયાદિ દશ કલ્પો કે જેમા સ્થિતાસ્થિત કલ્પપણાનો વિચાર કરવામા આવે છે તેમા કોઈપણ સ્થાને તીર્થંકર મહારાજ કે સામાન્ય સાધુ અથવા તો બાવીશ તીર્થંકરના અથવા તો પહેલાછેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓને અંગે દીક્ષા માટે કલ્પનો ભેદ જણાવવામાં આવેલો નથી. એટલે **વૈરાગ્યવાળા શ્રદ્ધાળુ અને ભાવિત શ્રાવકને દીક્ષા દેવામાં નિષેધ નથી એમ શ્રી ભાષ્યકાર અને ચૂર્ણિકાર મહારાજ જે જણાવે છે તે જિનશાસનની મર્યાદાને અનુકુળ જ ગણાય.**

ચાતુર્માસમાં કોણે કોની પ્રવ્રજ્યા કરી

જેવી રીતે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સાધુધર્મની સામાચારીથી માહિતગાર થયેલા અને વૈરાગ્યવાન્ શ્રાવકને દીક્ષા દેવાની તથા લેવાની શાસ્ત્રકારે છૂટ આપી છે અને શ્રી કાલકાચાર્ય મહારાજજીએ ભરૂચ શહેરમાં બલભાનુને દીક્ષા આપી પણ છે.

કદાચ ચોમાસામાં પતિત થાય તો શું કરવું ?

કોઈ રીતે કોઈક નવા ચારિત્રમોહનીયકર્મના ઉદયથી [illegible]

પતિત થયેલો મહાનુભાવ પાછો તરત ચારિત્ર લેવાને તૈયાર થાય અને તે વખત કદાચ ચોમાસાનો હોય તો પણ તેને પુન: તે દીક્ષા આપવામાં શાસ્ત્રકારો તરફથી પ્રતિષેધ નથી અને હોય પણ નહિ અને તેથી જ મહારાજા ભાષ્યકાર અને ચૂર્ણિકાર "मोत्तुं पुराणसड्ढे" એમ કહી તથા "पुराणे सड्ढेसु य एए दोसा ण भवन्ति तेण ते पव्वाविज्जंति" ઇત્યાદિક વાક્યો જણાવી ભાવિત આત્મા શ્રાવકની માફક જ પ્રવ્રજ્યાના પ્રદાનમાં પુરાણ એટલે દીક્ષાથી પશ્ચાત્ થયેલાને પુનઃ દીક્ષા આપવાની છૂટ શેષ ઋતુના આઠ મહિનાની માફક જ રાખી છે. કોઈપણ સર્વવિરતિની સ્થિતિની શ્રેયસ્કરતા સમજવા સાથે સંસારની કારાવાસ જેવી સ્થિતિ સમજનારો મનુષ્ય મોહનીય-કર્મના ઉદયથી આષાઢ વદ એકમ (શ્રાવણ વદ એકમ)ને દિવસે કે તે પછી પતિત થયેલાને કારતક વદ એકમ (માગસર વદ એકમ) સુધી પતિતદશામાં રાખવાને તૈયાર થાય જ નહિ વળી કેટલાકો ભાષ્ય અને ચૂર્ણિના પાઠોને દેખ્યા વગર, સમજ્યા વગર, અગર નહિ માનતા હોઈને દીક્ષાના નિષેધનો ચોમાસાને માટે સર્વને અંગે પોકાર કરે છે તેઓએ પણ પતિતને તો તત્કાળ સર્વસાવદ્યના ત્યાગનું પચ્ચક્ખાણ પુન: કરાવેલું છે અને જો તે પતિતને કરાવેલ સર્વ સામાયિકનો ઉચ્ચાર શાસ્ત્રસંમત ગણતા હોય તો તે પતિતને સર્વવિરતિ સામાયિક પુનઃ ઉચ્ચરાવવાનો અધિકાર જે શાસ્ત્રમાં અને જે ગાથામાં છે તે જ ગાથામાં ભાવિત એવા શ્રાવકને પણ ચોમાસામાં દીક્ષા આપવાનો સ્પષ્ટ અધિકાર છે, એટલે કાં તો તેઓએ પતિતને સ્વચ્છંદપણે દીક્ષા આપેલી ગણાય, અથવા તો ઉભયવસ્તુ એક જ ગાથામાં અને એક જ સ્થાને હોવા છતાં પણ એક વસ્તુને માનવી તથા આચરવી અને બીજી વસ્તુને ન માનવી અને આદરવાનો નિષેધ કરવો તેમાં શુ કારણ હશે

તેની કલ્પના વિચક્ષણો કરી શકે અગર તેઓનો આત્મા જાણે.

ભાવિતાત્મા શ્રાવકાદિને ચોમાસામાં દીક્ષા આપવી એ ઉત્સર્ગમાર્ગ છે કે અપવાદ

જૈનશાસનમાં મનાતા આગમો કે તેની પંચાંગી પૈકી કોઈપણ શાસ્ત્રમાં સાધુસામાચારીથી ભાવિત એવા શ્રાવકને કે કથંચિત્ મોહનીયકર્મના ઉદયે પતિત થયેલા પશ્ચાત્કૃતને દીક્ષા આપવાના નિષેધ માટે એક પણ વાક્ય નથી. અને જ્યારે કોઈપણ જગો પર તે બેની દીક્ષાના નિષેધને માટે કોઈપણ કાળની અપેક્ષાએ વાક્ય ન હોય તો પછી ઉત્સર્ગપક્ષે નિષેધ થયા સિવાય તેને અપવાદનું રૂપ આપી શકાય નહિ, તે આપવાદિક જ છે એટલે રાજા અમાત્ય વગેરેને માટે કરાતું જે અપવાદ પદથી દીક્ષાનું વિધાન તે અભાવિત અને અપુરાણને માટે જ છે એમ સમજવામાં કંઈ પણ મુશ્કેલી પડે તેમ નથી

ચાલુ કલ્પનું સ્થાન અહિં કેમ ?

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ભાવિત આત્મા એવા શ્રાવક અને પશ્ચાત્કૃતને માટે ચોમાસામાં પણ દીક્ષાનો નિષેધ નહિ, પરન્તુ શેષઋતુની માફક જ ઔત્સર્ગિકવિધાન હોવા છતાં પર્યુંષણાકલ્પના દશ પ્રકારોમાં શૈક્ષપ્રવ્રાજન નામનો છઠ્ઠો કલ્પ કેમ રાખ્યો એ શંકા થવી અસંભવિત નથી. પરંતુ આચાર્ય મહારાજ અભયદેવસૂરિજીએ શ્રી સ્થાનાંગ સૂત્રની ટીકામાં જે દસ પ્રકારનો પર્યુંષણાનો કલ્પ જણાવેલો છે તે શ્રી નિશીથસૂત્રના ભાષ્યની ગાથાને ઉદ્દેશીને છે અને એ વાત શ્રી સ્થાનાંગસૂત્રની ટીકાના તે સ્થાનને [illegible] અજાણ્યું નથી. જો કે કલ્પસૂત્રની ટીકાઓમાં

પર્યુષણાકલ્પની વ્યાખ્યા કરતા કલ્પ શબ્દથી અચેલકપણા આદિ દશ પ્રકારનો તીર્થકલ્પ લેવાય છે પરન્તુ તે દશ કલ્પોમાં પર્યુષણાકલ્પ દશમે સ્થાને રહેલો છે અને તેથી તે પર્યુષણાકલ્પ પેટાભેદ રૂપે થાય છે વળી ત્યાં માત્ર રહેવાની વ્યવસ્થા લેવાય છે પરંતુ આહારાદિ દ્રવ્યવિષય પણ લેવાતો નથી. પરંતુ પર્યુષણાના કલ્પને અંગે કલ્પશબ્દથી જો કોઈપણ આચાર લેવા જેવો હોય તો તે **શ્રી નિશીથસૂત્રમાં** જણાવેલ દ્રવ્યાદિક સ્થાપનાઓ અને એમા પણ દ્રવ્ય અધિકારે જણાવેલા ઊણોદરી આદિ દશ ભેદો લેવા તે વધારે અનુકૂળ છે

ચાતુર્માસમાં ભાવિતાત્મા શ્રાવકાદિ વગરનાને દીક્ષા કેમ ન દેવાય તેની સ્પષ્ટતા

તે નિશીથભાષ્યના દ્રવ્ય સ્થાપનાના છઠ્ઠા શૈક્ષાપ્રવ્રાજન નામના કલ્પમાં જ ભાષ્યકાર "मोत्तुं पुराणसड्ढे" એમ કહીને સ્પષ્ટ શબ્દોથી પુરાણ અને ભાવિતશ્રાદ્ધ સિવાયના મનુષ્યોને માટે દીક્ષાનું અપ્રદાન જણાવે છે. એટલે સ્પષ્ટ થાય છે કે જેઓ व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्नहि संदेहादलक्षण" એ સામાન્ય ન્યાયને સમજતો હશે તે તો ભાષ્ય અને ચૂર્ણિ ઉપર ધ્યાન રાખીને છઠ્ઠા શૈક્ષાપ્રવ્રાજન નામના કલ્પમા ભાવિતશ્રાદ્ધ અને પુરાણ સિવાયની દીક્ષાના નિષેધને કહેશે તથા માનશે. છતાં જેઓ પુરાણ અને ભાવિત શ્રાદ્ધને માટે પણ ચોમાસામાં દીક્ષાનો નિષેધ છે એમ માની લે તેઓ ઉપર જણાવેલા ન્યાયને માનતા કે સમજતા નથી અગર તો શાસ્ત્રમાં કહેલા વાક્યોને માનવામાં ઓછાશ હશે વળી શ્રી દશવૈકાલિકની અંદર શૈક્ષસ્થાપનાનો કલ્પ સમજાવતા ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિજીએ વાપરેલ प्रायः અવ્યય જેની માન્યતામા હોય તે મનુષ્ય પણ ચોમાસામાં સર્વથા દીક્ષાનો

સિવાયને માટે સમજવો. આ સ્થળે એક શંકા જરૂર થશે કે શું પુરાણ અને ભાવિત સિવાયના આત્માઓનો ઉદ્ધાર કરવો તે શાસ્ત્રકારો અને શ્રમણ મહાત્માઓનો માટે ચોમાસામાં ઇષ્ટ નથી? આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં સમજવું કે જગત્‌માત્રના જીવોનો ઉદ્ધાર કરવો તે શાસ્ત્રકારોને અને સર્વશ્રમણમહાત્માઓને ઇષ્ટ છે. પરન્તુ પૂર્વે જણાવેલ શૌચવાદની અપેક્ષાએ પતિતપણું અને શાસનની હીલના કરવા સાથે ધર્મથી પોતાના જીવને અને અન્યને વિમુખ કરવાનો જે સંભવ દેખાડેલો છે તે સંયમના આરાધનના લાભ કરતાં ભયંકરમાં ભયંકર ગણીને જ ચાતુર્માસમાં ભાવિત અને પુરાણ સિવાયના જીવોને માટે શૈક્ષપ્રવ્રાજનકલ્પ રાખેલો છે

શૈક્ષપ્રવ્રાજનકલ્પની સ્પષ્ટતા

જો કે શૈક્ષપ્રવ્રાજનકલ્પની વ્યાખ્યામાં માત્ર શૈક્ષને પ્રવ્રજ્યા ન આપવી એટલું જણાવી અન્યસ્થાનોની માફક શેષઋતુમાં બાલ નપુંસકાદિ અયોગ્યોને દીક્ષા ન અપાય અને ચોમાસામાં પ્રાયઃ યોગ્ય અને અયોગ્ય બન્નેને દીક્ષા ન અપાય એટલું જ કહેવાની જરૂર હતી છતાં જેઓ વ્યાખ્યા કે સૂત્રના પૂર્વાપર સંબંધ ન સમજતાં, ઢૂંઢીયાઓ જેમ છકાયની દયાની ધર્મની સ્થિતિને જિનેશ્વર ભગવાને જે જણાવી છે અને બીજાઓએ હિંસા કરવાની સ્થિતિને ધર્મ તરીકે જે જણાવી તેનું ખંડન કરવા જે સૂત્ર જણાવ્યું છે તે સમજ્યા વગર ખંત અને દાન

વિશેષથી સંયમની વૃદ્ધિ અને રક્ષા માટે છે અને તે સમજી શકાય તેવું છે, પરંતુ જે શૈક્ષાપ્રવ્રાજન કલ્પ છે તે તો સંયમની રક્ષા કે વૃદ્ધિને અંગે તેનું વિધાન હોય તે સ્વપ્ને પણ માની શકાય તેમ નથી. તેથી શું એમ માનવાને કારણ ન રહે કે ભગવાન્ કાલકાચાર્ય મહારાજની પહેલાં પુરાણ અને શ્રાદ્ધને ચોમાસામાં પણ સંયમ આપવાની છૂટ હોય અને તે રીતિને અનુસરીને **ભગવાન્ કાલકાચાર્યે** બળભાનુને દીક્ષા આપી હોય પરંતુ તેમાં **નિશીથચૂર્ણિકાર મહાત્માના** જણાવ્યા મુજબ ભરૂચથી કેટલાક આચાર્યોના જણાવ્યા પ્રમાણે દેશથી રાજાએ કાઢવાનું થયેલું હોય તેને લીધે પાછળથી આચાર્યોએ ચોથની પર્યુષણાની આચરણાની માફક શૈક્ષાપ્રવ્રાજનકલ્પ આચરીને ભાવિત તથા પુરાણને પણ દીક્ષાનો નિષેધ આચર્યો હોય? આવી શંકા નહિ કરવાનું કારણ એ છે કે કેટલાક આચાર્યોના મતે તો **ભગવાન્ કાલકાચાર્યની** પૂજા રાજાએ બહુમાનથી વિસ્તારી તે સહન નહિં થવાથી પુરોહિતના પ્રપંચને લીધે આચાર્ય મહારાજ સ્વયં ચોમસામા વિહાર કરી ગયા છે એમ પણ લખેલું છે. તેથી ભગવાન્ કાલકાચાર્યના ચોમાસાના વિહારમાં નિર્વિવાદપણે રાજાના ભાણેજ બલભાનુની દીક્ષા જ કારણ છે એમ પણ કહી શકાય તેમ નથી વળી જો તે કારણથી શૈક્ષાપ્રવ્રાજનનો કલ્પ આચરણમાં આચરવામાં આવ્યો હોત તો ચોથની પર્યુષણાની આચરણાની માફક તે શૈક્ષાપ્રવ્રાજનને પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આચરણા તરીકે જ જણાવત વળી એ વાત તો સિદ્ધ જ છે કે **નિશીથચૂર્ણિકાર મહારાજ ભગવાન્ કાલકાચાર્ય મહારાજ** પછી ઘણા સૈકાઓને અંતરે થયેલા છે. તેઓ ભાવિત અને પુરાણ સિવાયના વૈરાગ્યવાળાઓની દીક્ષાના નિષેધમા અપ્કાયની વિરાધના, વટલવું અને શાસનનિંદા વિગેરે હેતુઓ ન આપતાં તે કાલકાચાર્ય

મહારાજનું વૃત્તાન્ત જ જણાવીને આચરણાથી જ શૈક્ષની અપ્રવ્રાજનાનો કલ્પ છે એમ જણાવત. વળી **ભાષ્યકાર મહારાજા** કે જેઓ પણ **ભગવાન્ કાલકાચાર્ય મહારાજ પછી જ થયા છે** તેઓ ‘મોત્તુ પુરાણસડ્ઢે’ વિગેરે ગાથા કહી પ્રશ્ચાત્કૃત અન ભાવિત શ્રાવકને માટે નિષેધનો અંશ પણ નથી એમ સ્પષ્ટ શબ્દોમા જણાવે છે તે જણાવત નહિ અને ભાષ્યકાર તથા ચુર્ણિકાર બન્ને જે અપવાદમા પ્રશ્ચાત્કૃત અને ભાવિતને સ્થાન ન આપતા, અન્ય અન્ય પ્રકારના જીવોને અપવાદપદમા ચોમાસાની દીક્ષા માટે જે સ્થાન આપેલ છે ત આપત જ નહિ, અર્થાત્ એ ઉપરથી આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે પશ્ચાત્કૃત અને ભાવિતને માટે દીક્ષાનો ચોમાસામા નિષેધ આચરણાથી પણ નથી જ

ચોમાસામાં વિહાર નથી હોતો માટે દીક્ષા પણ ન થાય એ કથન સગત છે ?

કેટલાકો તરફથી એમ પણ કહેવાય છે કે ચોમાસામા સાધુઓને વિહાર કરવાનો મુખ્યતાએ હોતો નથી અને શૈક્ષને દીક્ષિત કરતા તે દીક્ષા દીધેલા ગામમાં બીજે દિવસે નવદીક્ષિત ન રહેવાનો આજકાલ કલ્પ હોવાથી ચોમાસામા દીક્ષાનો નિષેધ કરેલો છે આ કથન પણ શાસ્ત્ર કે પરંપરા એકકેને અનુસરતુ નથી. કોઈ પણ શાસ્ત્રમા એવું વિધાન જ નથી કે દીક્ષિત કરેલ નવા શૈક્ષને લઈને બીજે દિવસે તે ક્ષેત્રથી વિહાર

અપેક્ષાએ ઘણી જ ઉત્તમ અને ઇચ્છવા લાયક છે, છતા પણ મોહનીયમા ફસેલો વર્ગ કેટલીક વખત તો શ્રદ્ધાળુ હોય છે તો પણ અને કોઈપણ જાતના સગાસબધ વિનાનો હોય છે તો પણ દીક્ષાની વિરુદ્ધતાને ધારણ કરનારો હોય છે તેવે વખતે ચોમાસાનો કાળ અપ્રીતિવાળા ક્ષેત્રમા નિર્ગમન કરવો પડે અને તે અત્યન્ત મુશ્કેલીનો વિષય થઈ પડે છે, તે મુશ્કેલી ટાળવા માટે શાસ્ત્રકારોએ ચોમાસામાં શૈક્ષાપ્રવ્રાજન કલ્પ રાખેલો છે એવું કહેનારે વિચારવું જોઈએ કે **ભગવાન્ વજ્રસ્વામીજીની** વખતે આખું શહેર અને રાજા દીક્ષાની બાબતમાં અનુકૂળ વર્તનવાળા ન્હોતા, છતાં **શ્રી વજ્રસ્વામીજીને** નથી નો તે સ્થાનથી બીજે લઈ જવામાં આવ્યા અને નથી તો **ધનગિરિજી** અને **સિંહગિરિજીએ** તત્કાળ ત્યાંથી વિહાર કર્યો. માટે દીક્ષામા શહેરની અપ્રીતિ કલ્પી ક્ષેત્રની અપ્રીતિના નામે શૈક્ષા-પ્રવ્રાજનકલ્પનો કલ્પિત અર્થ ઊભો કરવો તે યોગ્ય નથી.

સર્વને સામાન્યરીતે ચાતુર્માસમાં પ્રવ્રજ્યા આપવાથી થતી અનવસ્થા

અમુક અમુક સંપ્રદાયો તો વર્તમાનમા પણ ભાવિતશ્રાદ્ધ હોય કે અભાવિતશ્રાદ્ધ હોય, પશ્ચાત્કૃત હોય કે પ્રશ્ચાત્કૃત ન હોય. અન્યમતીય હોય કે કોઈ પણ હોય તો પણ નિર્વિશેષપણે ચાતુર્માસમા પણ પ્રવ્રજ્યાનુ વિધાન કરે છે પરન્તુ તેઓએ ભાષ્યકાર અને ચૂર્ણિકારનાં વચનો ઉપર ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે. જો તેવી રીતે ચોમાસામાં સર્વને સામાન્ય રીતે પ્રવ્રજ્યા દેવાનુ વિધાન માનવામાં આવે તો પછી ભાષ્યકાર અને ચૂર્ણિકાર મહારાજે કહેલો શૈક્ષપ્રવ્રાજનનો કલ્પ વ્યર્થ જ જાય વળી **શ્રીજીતકલ્પચૂર્ણિકાર** અને **ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિજી** વિગેરે મહાપુરુષોએ પણ પોતાના ચૂર્ણિ અને ટીકા આદિ શાસ્ત્રોમાં

અકલ્પ નામના કલ્પની વ્યાખ્યામાં પ્રાયઃ કરીને અથવા સામાન્ય કરીને જણાવેલો શૈક્ષપ્રવ્રાજનકલ્પ ન માનેલો ગણાય અગર વ્યર્થ માનેલો ગણાય, માટે શૈક્ષપ્રવ્રાજનકલ્પથી પશ્ચાત્કૃત અને ભાવિતશ્રાદ્ધને છોડીને બીજાને શૈક્ષપ્રવ્રાજન કલ્પ ગણી દીક્ષાનું વિધાન કરવું ઉચિત નથી એ સ્પષ્ટ જ છે જો કે ભગવાન્ અભયદેવસૂરિજી સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આ શૈક્ષપ્રવ્રાજન-કલ્પને જઘન્યથી સિત્તેર દિવસ અને મધ્યમથી એંસી નેવુ-એકસોવીસ દિવસો માની યાવત્ એકસોને એંશી દિવસ સુધી માને છે અને એ અપેક્ષાએ મધ્યસ્થ બુદ્ધિવાળો વિચાર કરશે તો શૈક્ષપ્રવ્રાજનકલ્પનો હેતુ પૂર્વે જણાવેલો અપ્કાયની વિરાધના અને વટલાવવાના સંકલ્પ વિગેરેનો જ નિશ્ચિત છે એ સમજી શકશે

પર્યુષણાકલ્પની મુદત અને તે મુદત વધારવા-ઘટાડવાનાં કારણો

યાદ રાખવું કે પર્યુષણાકલ્પ ઉત્કૃષ્ટથી આષાઢ શુક્લ પૂર્ણિમાથી શરૂ થાય છે, કારણ કે આષાઢ વદ પાંચમથી ભાદરવા સુદ પાંચમ સુધીના કલ્પો ક્ષેત્રની અપ્રાપ્તિ આદિ કારણને લીધે થવાવાળા હોય છે અને ભાદરવા સુદિ પાંચમ પછીથી કાર્તિક શુક્લા પૂર્ણિમા સુધી તે પર્યુષણાકલ્પ નિયમિત હોય છે. પરન્તુ કાર્તિક શુક્લા પૂર્ણિમા પછી પણ જો વરસાદનું રોકાવું ન થાય અને કિચડ વિગેરે જેમાં ખૂંચાયેલા છે એવા માર્ગ ન થાય તો દશ દશ દિવસના અનુક્રમે આખો માગશર મહિનો પણ પર્યુ[illegible]કલ્પમાં જ રહેવું પડે આ સ્થાને એક વાત ધ્યાનમાં [illegible] છે કે, પર્યુષણાકલ્પના પ્રકરણમાં [illegible]ની [illegible] [illegible] દશ દશ દિવસના [illegible] છે, માટે માગશર [illegible] પાંચ પાંચ દિવસના [illegible] નથી, પરન્તુ દિવસની

યોગ્યતા માટે દશ દશ દિવસના કલ્પો છે આમ હોવાથી કયો ગચ્છ કયો સંઘાડો, કયો સાધુ અને કયો ગણ કઈ વખતે પર્યુષણાકલ્પ શરૂ કરે કે સમાપ્તિ કરે તેનો નિયમ નક્કી હતો એમ કહી શકાય નહિં. અને જ્યાં સુધી પર્યુષણા-કલ્પની શરૂઆત ન કરી હોય, ત્યા સુધી શૈક્ષપ્રવ્રાજન-કલ્પની પણ નિયમિતતા થઈ શકે નહિ અને તેવી જ રીતે પર્યુષણાકલ્પની સમાપ્તિ પણ દશ દશ દિવસોના ત્રણ કલ્પવાળી હોવાથી કયા સાધુ વિગેરેને ક્યારે પર્યુષણાકલ્પ સમાપ્ત થાય એનો પણ નિયમ નહિ હોવાથી સામાન્ય રીતે શૈક્ષકનું પ્રવ્રજ્યાવિધાન અમુક વખતે જ શરૂ થાય એ પણ નિશ્ચિત હોઈ શકે નહિ આ વસ્તુ વિચારતાં પણ સુન મનુષ્યોને શૈક્ષને પ્રવ્રજ્યા નહિ દેવાના કલ્પમાં ચૂર્ણિકાર વિગેરેએ જણાવેલા અપ્કાયવિરાધના અને વટલાવવા આદિના પ્રસંગો જ ચોકખી રીતે તરી આવશે. જો સર્વથા શૈક્ષની દીક્ષાના નિષેધને કેટલાકો માનશે તો શું ચોમાસુ ઉતર્યા પછી પણ વરસાદને લીધે ફગતા માગસર મહિનાના પર્યુષણાના કલ્પને વિષે શૈક્ષની પ્રવ્રજ્યાનો સર્વથા નિષેધ શુ માને છે, શું માનશે? અગર તે પ્રમાણે શું વર્તન કરે છે કે કરશે? અર્થાત શાસ્ત્રના પાઠોને સમજ્યા અને વિચાર્યા સિવાય પર્યુષણાકલ્પને નામે શૈક્ષપ્રવ્રાજન કલ્પનો અનર્થ કરનારાઓને ઘેલીના પહેરણા જેવી જ અવસ્થા થવાનો વખત આવશે આ છઠ્ઠા કલ્પનુ તાત્પર્ય એટલું છે કે પૂર્વે જણાવેલ ઉદકવિરાધનાને અંગે 'ગ્રથ વાદી તથાકારિત્વ'ના અયોગદ્વારાએ કે વટલાવવાની બુદ્ધિદ્વારાએ શાસનની હેલનાનો પ્રસંગ ન આવે તેટલા માટે પશ્ચાત્ કૃત અને ભાવિતશ્રાદ્ધ કે જેમાં તે દોષો નથી તેમને છોડીને બીજાઓની દીક્ષા ન કરવી

સાતમા કલ્પની ભૂમિકા. ભસ્મ, ડગલની આવશ્યકતા

સાતમા કલ્પની અંદર આભ્યન્તરને અંગે કઈ કઈ વસ્તુ પર્યુષણાકલ્પ સ્થાપના પહેલાં છોડી દેવી તેનો વિચાર કરવાનો છે. જો કે ભસ્મ ડગલ વિગેરે જેવી રીતે અચિત્ત વસ્તુઓ વર્ષાકલ્પને અંગે નિયમિત ગ્રહણ કરવાની છે તેવી જ રીતે પર્યુષણાકલ્પ અગર ચોમાસાને માટે બમણી ઉપધિનું ગ્રહણ કરવાનું વિધાન પણ વર્ષાકલ્પને અંગે નિયમિત છે અને તે વસ્તુઓ અચિત્ત પણ હોય છે, છતાં પણ ભસ્મડગલાદિકને ગ્રહણ કરવાનો કલ્પ જુદો રાખ્યો અને દ્વિગુણ એવી વર્ષાકલ્પની ઉપધિ ધારણ કરવાનો કલ્પ જુદો રાખ્યો, તેનું કારણ એ જણાય છે કે ભસ્માદિક અને વસ્ત્રાદિક બન્ને અચિત્તપણાની અપેક્ષાએ સરખા છતા જેમ પીઠ ફલક આદિ ગ્રહણ તથા માત્રકભાજન આદિ ગ્રહણ, અચિત્તપણાએ સરખા છતાં સંયમની અપેક્ષાએ આગળ જુદાં ગણવામાં આવ્યાં છે તેવી રીતે અહિં પણ તૃણ ડગલાદિ અને વસ્ત્રાદિનો વિષય જુદો પાડવામાં આવ્યો. પીઠ ફલક આદિ, માત્રકભાજન, ભસ્માદિ અને વસ્ત્રાદિ ઉપધિમાં પૃથક્ પૃથક્ મુદ્દાઓ વિચારીએ તો માલમ પડશે કે પીઠ ફલક વિગેરેનું ગ્રહણ, આત્મવિરાધનાને મુખ્યતાએ વર્જવા માટે છે, માત્રક ભાજનનું ગ્રહણ મુખ્યતાએ સંયમવિરાધના વર્જવા માટે છે. તેવી રીતે

કુંડી તેમના આસન પાસે તૈયાર રાખવી અને પછી જ વાચના લેવા માટેનો વિધિ શરૂ કરવો. જો કે આ જગો પર શાસ્ત્રકારોએ શ્લેષ્મના ભાજનને અંગે વિશેષ ચર્ચા કરી જ નથી, છતાં માત્રકના ભાજનને અંગે તો ચર્ચા કરતા શિષ્યકારોએ શંકા ઉઠાવી છે કે વાચના દેવા જેટલા કાળમા માત્રકનુ ભાજન વાચનાચાર્ય માટે રાખવાની જરૂર શી? એવી ઉઠાવેલી શંકાના સમાધાનમાં શાસ્ત્રકારોએ ખુલ્લા શબ્દોએ જણાવ્યુ છે કે માત્રકની ક્રિયાનો પ્રતિબંધ નહિ રહી શકતો હોય તો પણ તે વાચનાચાર્યે વાચના દેવી જરૂરી છે માટે વાચના લેનારે માત્રકના ભાજનને સ્થાપન કરવાની જરૂર છે આ માત્રકના ભાજનને ગ્રહણ કરવાનું ફળ જો કે માત્રકગ્રહણ નામના ચોથા કલ્પમા કહેવાની જરૂર હતી પરન્તુ આ માત્રકનુ પ્રયોજન વાચનાચાર્ય મહારાજને અંગે અને બારેમાસની સતત સ્થિતિને માટે હોવાથી, ચોમાસા માત્રને માટે અને યાવત્ સાધુને માટે માત્રકનુ પાત્રક ગ્રહણ કરવાના કલ્પમાં આ હકીકતનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો નથી.

ભસ્મ-પાત્રની ઉપયોગિતા

અહીંયા મુખ્ય અધિકાર શ્લેષ્મના પાત્રને માટે છે અને તેમાં એ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે શ્લેષ્મનું પાત્ર એ ભસ્મ સિવાય ઉપયોગમા આવે નહિ અને તેથી દરેક વાચના લેવાવાળા સાધુઓએ વાચનાચાર્યને માટે એ ભસ્મવાળું શ્લેષ્મપાત્ર વાચનાચાર્યની પાસે વાચના વખતે હમેશાં મૂકવું જોઈએ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે કે સાધુઓને ચોમાસાના કાળ સિવાય પણ ભસ્મગ્રહણની વાચનાચાર્યને અંગે તો અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે વળી વર્તમાનકાળમાં વસ્ત્રધાવનની વખતે માખી વિગેરેનો બચાવ ભસ્મદ્વારાએ વિશેષે થાય છે, એ કોઈના પણ અનુભવ બહાર નથી ચોમાસા સિવાયના કાળમાં પણ કીડીઓનો ઉપદ્રવ

અનેક જગો પર અનેક પ્રકારે હોય છે તેમાં તે જીવોનો પણ બચાવ ભસ્મદ્વારાએ વિશેષ થઈ શકે છે અને કરાય છે, એ વાત અનુભવ બહાર નથી લોચાદિક કાર્યોને અંગે પણ ચોમાસા સિવાયના કાળમાં પણ ભસ્મની જરૂર રહે છે વમનાદિક કારણોમા પણ ભસ્મની જરૂર રહે છે આ બધી હકીકતનું તત્ત્વ એટલું જ છે કે ભસ્મનું ગ્રહણ એકલું ચોમાસામા હોય તેમ નહિં, પરંતુ ચોમાસા સિવાયના શેષઋતુના આઠમાસના કાળમાં પણ, ભસ્મનું ગ્રહણ ઘણું જરૂરી અને નિયમિત હોય છે. તે ભસ્મને અંગે શાસ્ત્રકાર પર્યુષણાકલ્પને અંગે ફરમાન કરે છે કે પર્યુષણા કલ્પથી રહેવાનું શરૂ કરનારા મહાનુભાવોએ જુની ભસ્મને વોસરાવી દઈને નવી ભસ્મ જ ગ્રહણ કરવી જોઈએ.

નવી ભસ્મ લેવાનું કારણ ?

ભસ્મની અંદર જે ગુણ ભસ્મને શરદી ન લાગી હોય ત્યાં સુધી દુર્ગંધ ટકવાનો, જીવ બચાવવાનો અને ચીકાશ હરવા વિગેરેના હોય છે તે ગુણ શરદીથી જુની થયેલી રાખમાં નથી હોતા એ વાત સમજાવવી પડે તેમ નથી. દાળ વિગેરે દ્રવ્યોજનમા પડેલી માખ ઉપર જો તાજી ભસ્મ નાખી હોય છે તો તે માખી આદિને જીવને બચાવનાર થાય છે પણ ભસ્મ જો જુની થઈ ગઈ હોય છે તો તે માખી આદિને બચાવનાર નથી થતી કીડીઓ પણ જુની ભસ્મમા તેની ગંધ ન હોવાથી કોઈ કે [illegible] જાય. નથી [illegible] નવી ભસ્મ હોય છે તો તેની

ત્યાગ કરી નવી ભસ્મ લેવાનું ફરમાન સંયમવિરાધનાના પરિહારને માટે કહે તેમા આશ્ચર્ય નથી વળી જુની અને ગન્ધરહિત એવી રાખમાં શ્લેષ્માદિક કરવાથી તે ભાજક જ અત્યંત દુર્ગંધવાળું થાય અને તેવે વખતે સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિનો પ્રતિબંધ ન રહે, માટે પણ ચોમાસાના સ્નિગ્ધકાળમાં પહેલા જુની રાખને છોડી દઈને નવી રાખને ગ્રહણ કરવાનુ આત્મા અને સંયમ બંનેની વિરાધનાના પરિહારને માટે ઉપયોગી છે એવી રીતના અનેક કારણોને લીધે જુની ભસ્મનો ત્યાગ કરી નવી ભસ્મ લેવાનું **શાસ્ત્રકાર** સાતમા કલ્પમાં જણાવે છે જેવી રીતે સંયમધારીઓને ભસ્મ પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે અત્યંત ઉપયોગી છે. તેવી જ રીતે ડગલક (સ્થંડિલ ગયા પછી પાણીથી સ્વચ્છતા કરવા પહેલા સ્વચ્છતા કરવા માટે જોઈતા ઈંટના સુંવાળા કટકા) તૃણ પલાલ વિગેરે પણ પર્યુષણાકલ્પના પ્રારંભમા પરિવર્તન માગે જ છે, કારણ કે જો ઈંટોના કટકા જુના ન હોય અને તાજા હોય તો તેમા રેતી જામેલી હોતી નથી અને તેથી તેની ઉપર વર્ષાકાળમા પણ લીલફુલ થવાનો સંભવ રહેતો નથી. પરંતુ જ્યારે ઈંટોના કટકા જુના હોય છે તો તેની ઉપર ધૂળ અને ચીકાશ જામેલી હોય છે અને તેથી તે ધૂળ વિગેરેને લીધે અનંતકાયની ઉત્પત્તિ ઈંટના ટુકડાઓ ઉપર થાય છે. વળી જુની ઈંટોના કટકા ધૂળ વિગેરે ચીકાશવાળા હોવાથી તેમાં કુંથુ આદિ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ ઘણે અંશે રહે એટલે જુના રાખેલા ઈંટના કટકારૂપી ડગલેથી શૌચ કરતા અનંતકાય અને ત્રસકાયની વિરાધનાનો પ્રસંગ આવે અને તે પ્રસંગ ઈંટના નવા કટકાઓમા ન હોય માટે ચોમાસાના પ્રારંભમા તેવા જુના ઈંટના કટકા વોસરાવી દઈને ડગલ તરીકે નવા ઈંટના કટકાઓનુ ગ્રહણ કરવું તે કલ્પ તરીકે જણાવેલુ છે. ઈંટના કટકાઓ ડગલ માટે જે લેવાય તે ઘસાયેલા અને સુંવાળા થઈ ગયેલા લેવાના હોય છે

અને તેવા ડગલોથી આત્મવિરાધના થવાનો પ્રસંગ આવતો નથી. કેટલાક ભદ્રિક સાધુઓ લુગડાંના કટકાઓના ડગલો કરે છે, પરન્તુ તેઓએ સમજવું જોઈએ કે શાસ્ત્રકારોએ ડગલને માટે કોઈપણ જગો ઉપર લુગડાંના કટકા કહ્યા નથી, પરંતુ ઈંટના સુંવાળા કટકા જ ડગલ માટે લેવાના કહેલા છે. જેવી રીતે જુની ભસ્મ અને જુના ડગલકોને છોડી દઈને ચોમાસાના પર્યુષણાકલ્પના પ્રારંભમા નવી ભસ્મ અને નવા ડગલકોનુ ગ્રહણ કરવુ એ સાતમા કલ્પ તરીકે વિહિત છે તેવી જ રીતે વ્રીહિ આદિના તૃણો અને પલાલો પણ ચોમાસાની વખત પહેલા ગ્રહણ કરેલા હોય તે ચોમાસુ બેસતા વોસરાવી દઈ નવા ગ્રહણ કરવાનું થાય તે પણ સાતમા કલ્પ તરીકે જ છે

આઠમા કલ્પના ભુમિકા. બમણી ઉપધિ રાખવાનું પ્રયોજન

આઠમા કલ્પમાં સાધુમહાત્માઓએ વર્ષાકાળમાં બમણી ઉપધિ ગ્રહણ કરીને ધારણ કરવાનું જે શાસ્ત્રકારો જણાવે છે તેની વિગત આવી રીતે છે ચોમાસાના કાળમા જો કે પરચક્ર વિગેરેના ભયો, કાદવ અને લડાઈની અનુકૂળતા નહિ હોવાને લીધે ઘણા જ ઓછા હોય છે, તો પણ તસ્કર આદિના ઉપદ્રવો ચોમાસાને લીધે ઓછા થતા નથી. વળી ચોમાસામા સ્થંડિલ માટે, ભિક્ષા માટે કે અન્ય કોઈપણ કારણ માટે બહાર જવું થયું હોય અને આકસ્મિક યોગે વરસાદનું પડવું થાય તો પહેરેલ સર્વ ઉપકરણો ભીના થઈ જાય એ સ્વાભાવિક જ છે અને તેવા ભીના ઉપકરણો પહેરીને ક્રિયા કરવામા અપ્

પહેરવાથી થતી શરદી વિગેરેને લઈને આત્મવિરાધનાની પરંપરા પણ ઉભી થાય તેથી શાસ્ત્રકારો પર્યુષણાકલ્પના આરંભમા બમણી ઉપધિ ધારણ કરવાનું, વર્ષાકલ્પના આઠમા કલ્પ તરીકે જણાવે છે. વળી તસ્કરાદિ કારણથી ઉપકરણનું હરણ થયું હોય ત્યારે ઉપકરણોની ગવેષણા તે ગામ કે અન્ય ગામમાં કરવામાં આવે તો સંયમવિરાધના અને આત્મવિરાધના થવા સાથે, કલ્પસામાચારીની વિરાધના પણ અનિવાર્ય થઈ પડે, તે કારણથી પણ ચોમાસામા બમણી ઉપધિ રાખવાનું જણાવે છે વળી ચાતુર્માસ સિવાયના કાળમાં કોઈ આકસ્મિક રીતિએ કે સ્વાભાવિક પણ સાધુનું મરણ થાય તો, તેને માટે પણ સારાં સ્વચ્છ ઉપકરણો માંગીને પણ તેનો નિર્ગમન સત્કાર થઈ શકે, પરંતુ ચાતુર્માસમાં નવાં ઉપકરણો લેવાનો નિષેધ હોવાથી મૃતકને તેનાં મેલાંઘેલાં વસ્ત્રોથી નિર્ગમસત્કાર કરવો પડે અને તેવી વખતે ધર્મની પ્રશંસા તો દૂર રહી, પરંતુ શાસનની અત્યંત હીલના નિવારવાને માટે પણ વર્ષાકાળમાં પોતે વાપરતા હોય તે સિવાયનાં સ્વચ્છ બીજાં ઉપકરણો રાખવાની આઠમા કલ્પ તરીકે શાસ્ત્રકારોએ જરૂરિયાત બતાવી છે વર્ષાકાળમા શરદી આદિ કારણને લીધે સ્થંડિલનો ભેદ થવાનો, અજીર્ણ થવાનો અને જ્વરાદિનો વિશેષ સંભવ હોઈ, તેવે વખતે ગ્લાનિનો સંભવ વિશેષ ગણાય અને ગ્લાનિની વખતે ગ્લાનતા વધતી અટકાવવા માટે તથા નિવારવા માટે સ્વચ્છ ઉપકરણોની આવશ્યકતા રહે અને તેને માટે પણ બમણા ઉપકરણો ચોમાસામા ધારણ કરવાનુ શાસ્ત્રકારો કહે તે યોગ્ય જ છે યાદ રાખવું કે જેવી રીતે ચોમાસાની શરૂઆતમા સાધુ મહાત્મા માટે બમણાં ઉપકરણો ધારણ કરવાની જરૂર ગણાવી છે તેવી જ રીતે શાસ્ત્રકારોએ ચોમાસું ઉતરવાના કાળમાં અનલ(અસમર્થ) અદ્રુવ અને અધારણીય વસ્ત્રોને

પરઠવી દેવાનો પણ નિયમ બતાવ્યો છે અર્થાત્ ચોમાસા સિવાયના શેષકાળમાં અનલ આદિ ઉપકરણોને ધારણ કરનારાને શાસ્ત્રકારોએ ઘણી જગો પર પ્રાયશ્ચિત્ત બતાવ્યું છે આ કહેવાનું તત્ત્વ એટલું જ કે ચોમાસામાં લીધેલી બેવડી ઉપધિને લીધે પોટલીઆ સાધુ બની એક જ જગો પર રહેવાનો પ્રસંગ આવે તે શાસ્ત્રકારોને ઇષ્ટ નથી અને બહુઉપધિસહિતપણું તે પણ ઇષ્ટ નથી. કેમકે અનલ વિગેરે ઉપધિ પરઠવવાની વખતે સંયમને અયોગ્ય અને યાવત્ ધારણ કરવાલાયક નહિ એવી સર્વઉપધિ પરઠવી દેવાનું શાસ્ત્રકાર વિધાન કરે છે એટલે ચોમાસાને અંગે ગ્રહણ કરેલી બેવડી ઉપધિમાંથી જે જે સંયમને બાધક બને એમ ન હોય અર્થાત્ અધિકરણ રૂપ થાય એમ હોય તેવી સર્વઉપધિને પરઠવી દેવાનું જ જણાવે છે એટલું જ નહિ, પરંતુ જેવી રીતે પર્યુંષણાકલ્પના પ્રારંભમાં બેવડી ઉપધિ નહિ ધારણ કરવાવાળાને પ્રાયશ્ચિત્તની આપત્તિ જણાવે છે તેવી જ રીતે પર્યુંષણાકલ્પ પૂરો થયા પછી તે અનલ વિગેરે વિશેષણોવાળી ઉપધિને નહિ પરઠવી દેવામાં પણ શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટ શબ્દોમા પ્રાયશ્ચિત્તની આપત્તિ જણાવે છે વાચકોએ ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે સાધુ-મહાત્માઓએ શાસ્ત્રકારોએ કહેલા ઉપકરણના લાઘવ નામના ગુણને માટે ઉપધિની અલ્પતા કરવાની ઘણી જ જરૂર છે. પરંતુ કોઈક પ્રમાદી એવો જીવ બમણી ઉપધિ વર્ષાકાળમાં લેવી જોઈએ એ નિયમને અનુસરીને વર્ષાકાળના નામે બેવડી બેવડી ઉપધિ ગ્રહણ કરતો જાય અને તેથી તે તે નિત્યવાસાદિ દોષવાળો એટલે વિહાર કરવાની અભિરુચિ વગરનો થઈ જાય તેવો બને ના તેવી વખતે મુગ્ધ શ્રાવકોને શાસ્ત્રકારોએ દેખાડેલું [illegible] કર્યું છે કે તેવા સાધુને પ્રતિબંધ થવાના કારણભૂત તેવી [illegible] ઉપધિની [illegible] કરી

પામવાવાળા સાધુને
લીધે પ્રતિબંધ પામવાવાળા સાધુને
નાખે, જેથી તે ઉપધિને લીધે પ્રતિબંધ અપ્રતિબદ્ધપણે વિહાર
પોતાની પ્રતિબદ્ધ દશામાથી છૂટી અંદર જણાવેલ સૂચક-
કરવાનુ થાય. આવી રીતની શાસ્ત્રની પણ વર્ષાકાળના
કથાનુ તત્ત્વ સમજનારા મહાનુભાવોએ આદિથી કથંચિત્ થઈ
આરંભમા બેવડી ગ્રહણ કરાતી ઉપધિ રહેવું જોઈએ. અર્થાત
જતા પ્રતિબંધને દૂર કરાવવા કટિબદ્ધ દાન આપવાનું મહા-
જેવી રીતે સાધુમહાત્માઓને વસ્ત્રપાત્રાદિ મોક્ષના સુખો આપ-
ફળ છે અને પરપરાએ તે સ્વર્ગ અને બમણી ઉપધિના નામે
નાર બને છે તેવી જ રીતે વર્ષાકાળની પોટલાઓની અસ્તવ્યસ્ત-
પોટલીઆ માધુ બનનારા સાધુઓના પામે છે ધ્યાન રાખવુ કે
દશાને કરનારો પણ શુભફળને જ જે શાસ્ત્રકારોએ સુપાત્ર-
સાધુ મહાત્માઓને અપાતા વસ્ત્રપાત્રમા તે વસ્ત્રપાત્રની કિંમતની
દાનપણાનો વ્યવહાર કહ્યો છે સંયમ સાધનમાં બનતી
અપેક્ષાએ નથી પરંતુ તે વસ્ત્રપાત્રથી અને આ જ કારણથી સૂત્રકાર
મદદની અપેક્ષાએ છે અને તેથી જ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપી
મહારાજ પણ સુપાત્રદાન દેનારને મેળવનાર તરીકે ગણે છે.
સમાધિ કરનાર અને તેવી સમાધિ વસ્ત્રપાત્રાદિ દેવાથી જેમ
એટલે શત્રુકાળાદિકને ઉપયોગી અને તેથી પરમફળની પ્રાપ્તિ
સંયમની સહાયતા કરી ગણાય વસ્ત્રપાત્રાદિકની અધિકતાને લીધે
થાય, તેવી જ રીતે માત્ર અર્થાત્ ક્ષેત્રમમત્વ ધારણ કરીને
થતા પ્રમાદી સાધુઓનું, બનતા સાધુઓનું સંયમ શિથિલ ન
વિહારને માટે અસમર્થ અપેક્ષાએ સંયમના સહાયક બનવાનું
થાય અને શુદ્ધ બને તે પોટલાઓની અસ્તવ્યસ્ત દશા
પણ, પોટલીઆ સાધુઓના અને શુદ્ધસંયમરાગી શ્રાવકોએ
કરીને પણ, શાસનપ્રેમી એ ગંભીર સૂચન કોઈપણ પ્રકારે ભૂલવા
પ્રવર્તવું જોઈએ.
જેવું નથી.

નવમાકલ્પની ભૂમિકામાં ઉપધિગ્રહણ કરવાનું પ્રયોજન

જેવી રીતે આઠમા કલ્પમા ચોમાસાની અંદર વરસાદના કારણથી ઉપધિ **ભીની** થાય અને તેથી સંયમવિરાધના આત્મવિરાધના અને પ્રવચનવિરાધનાનો પ્રસંગ આવે. તેને ટાળવા માટે બેવડી ઉપધિ લેવાનું જણાવ્યું તેવી જ રીતે નવમા વર્ષાકલ્પની અંદર ચોમાસાના પ્રારંભમાં જ આખા ચોમાસાને લાયકની ઉપધિ ગ્રહણ કરી લેવાનું ફરમાન શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે અર્થાત્ જેવી રીતે ચોમાસાની શરૂઆતમાં બેવડી ઉપધિ લેવાનું વિધાન શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલું છે તેવી જ રીતે ચોમાસામાં ઉપધિગ્રહણ કરવી તે નામનો નવમો વર્ષાકલ્પ પણ શાસ્ત્રકારોએ જણાવ્યો છે યાદ રાખવું કે જેવી રીતે કોઈપણ કાળમાં સ્વામી ગુરુ વિગેરેને પૂછ્યા સિવાય લેવાતી કોઈપણ વસ્તુને અંગે સાધુઓને અદત્તાદાન એટલે ત્રીજા મહાવ્રતનું દૂષણ લાગે છે એવી જ રીતે ચોમાસાની અંદર કોઈપણ જાતનું સંયમ ઉપકરણ પછી તે ઔઘિક હોય કે ઔપગ્રહિક હોય, પરંતુ તેવા ઉપકરણનું લેવું તેને શાસ્ત્રકારો અદત્તાદાન એટલે ચોરી છે એમ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવે છે એટલે માલીકના દીધા સિવાય વસ્તુ લેવામાં આવે ત્યારે જેમ ચોરી ગણાય, તથા ગુરુમહારાજની આજ્ઞા સિવાય લેવામાં આવેલ વહેરેલો પદાર્થ ગુરુમહારાજ આગળ આલોવ્યા સિવાય વાપરવામાં જેમ અદત્તાદાન એટલે ચોરી થાય છે અને એમ શાસ્ત્રકારો જણાવે છે તેવી રીતે ચોમાસાના કાળમાં કોઈપણ સંયમનું ઉપકરણ, ઔઘિક હોય કે ઔપગ્રહિક હોય, પણ તેનું ગ્રહણ થાય તે, ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ હોવાને લીધે અદત્તાદાન એટલે ચોરી રૂપ જ ગણાય છે.

કે પ્રાચીનકાળમાં વિધવા બાઈઓ, અનાથ સ્ત્રીઓ અને કૃષ્યાદિક વ્યાપારથી રહિત એવા લોકો, બીજું કંઈપણ આજીવિકાનું સાધન ન મેળવી શકે ત્યારે, તેઓ કાંતવુ પીંજવું અને વણવું વિગેરે કાર્યો કરતાં હતાં અને તે દ્વારાએ જ પોતાની આજીવિકા તેઓ ચલાવતાં હતાં. આર્દ્રકુમારની સુપત્ની કે જેણે બાર બાર વર્ષ સુધી દાનશાળાઓમા દાન દીધું હતુ તેણીને પોતાના ભરતારને દીક્ષાનો અભિપ્રાય થયો છે એમ જ્યારે માલૂમ પડ્યું ત્યારે તેણીએ પોતાના બાળક એવા પુત્રને પોતાની ભવિષ્યની દશા સમજાવવા માટે કાંતવાનું કામ શરૂ કરી દીધું હતું અને બાળકે એ કાર્યની અનુચિતતાનો પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે, અનાધાર બાઈઓ આદિનો એ જ આધાર છે એમ સ્પષ્ટ શબ્દોમા જણાવ્યું, એ હકીકત શાસ્ત્રને જાણનારાઓથી અને જૈન જનતાથી પણ અજાણી નથી. વળી સાધુને અંગે શ્રીપિંડનિર્યુક્તિ અને ઓઘનિર્યુક્તિ વિગેરેમાં પિંડના દોષો બતાવતાં કર્ત્તન અને પીંજણ વિગેરે દોષો સ્પષ્ટશબ્દોમાં બતાવેલા હોવાથી નિરાધારો અને નિર્ગ્રન્થિનો માટે કર્ત્તન અને પીંજણ વિગેરેનો કેટલો બધો વ્યવહાર હશે, તે ન સમજાય તેવુ નથી આવી કર્ત્તન પીંજણ વિગેરેની સ્થિતિ નિર્વ્યાપારપણાને અંગે નિર્ભર હોવાથી, ચાતુર્માસ જેવા કાળમા તે કર્ત્તન પીંજણનો વ્યવહાર મોટા પાયા ઉપર ચાલતો હોય તેમા આશ્ચર્ય નથી કારણ કે ચાતુર્માસની અંદર વરસાદને લીધે ગ્રામાન્તરોનું ગમનાગમન ઘણા ભાગે બંધ થઈ જાય અને તેથી દેશાન્તર અને ગ્રામાન્તર દ્વારાએ વ્યાપાર અને વ્યવહારની જે જે પ્રવૃત્તિ હોય તે બધી બંધ પડી જાય અને જ્યારે દેશાન્તર અને ગ્રામાન્તરની પ્રવૃત્તિ બંધ પડી જાય, ત્યારે ચાતુર્માસને અંગે આખી વસ્તીનો જન-સમુદાય તે આવશ્યક અને યોગાકાળ. માટે તે કોઈપણ વ્યવહાર

કરી શકે તો તે માત્ર કાંતણ પીંજણ વિગેરેનો જ છે.

કૃષિકર્મને નહિ કરનારાઓનું આજીવિકા માટે સાધન કાંતણ પીંજણ જ

સાભળીએ છીએ કે રાજગૃહી સરખી મહારાજા શ્રેણિક જેવા ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વના ધણીથી અધિષ્ઠિત નગરીમાં પણ સામાયિકને માટે અજોડ તરીકે વર્ણવાયેલો પુણિયો શ્રાવક જે હતો તે પણ પુણી દ્વારાએ એટલે કાતવું પીંજવું વિગેરે કરવા દ્વારાએ જ પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો એટલું જ નહિ, પરંતુ પ્રતિદિન એકેક સાધર્મિકને દ્રવ્યસાધર્મિકવાત્સલ્યને માટે જમાડવાનું પણ કરતો હતો એટલે સ્પષ્ટ થાય છે કે સર્વથા અન્ય વ્યાપારથી રહિતને સર્વદાને માટે તથા અન્ય વ્યાપાર કરવાવાળાને પણ ચાતુર્માસના કાળમા નિર્વાહને માટે કાતણ પીંજણ અને વણવું એ જ આજીવિકાનાં સાધનો હતાં આ વાત જ્યારે લક્ષ્યમા લેવાશે ત્યારે પૂર્વકાળમા ચોમાસાની શરૂઆતથી તે અંત સુધીમા વણાટકામની કેટલી બધી પ્રવૃત્તિ થતી હશે તે સમજાશે એવી પ્રવૃત્તિની વખતે રૂને તૈયાર કરવાથી માડીને કપડાને તૈયાર કરવા સુધીનું કાર્ય તે ચોમાસાની વખતે થાય અને તેવા વખતમાં જો સાધુઓ ઔધિક કે ઔપગ્રહિક ઉપકરણોનો સગ્રહ કરે તો તે સંગ્રહ લોભના લક્ષ્યરૂપ થાય અને તે વસ્ત્રની ઉત્પત્તિ સાધુ નિમિત્તે ઘણી જ થઈ જાય અને વળી આધાકર્મી વસ્ત્રનો પ્રસંગ ઘણો ઉભો થાય. આ બધા પ્રસંગને નિવારવા માટે શાસ્ત્રકારોએ વર્ષાકલ્પના પ્રારંભમાં જણાવેલા દશ કલ્પોમાં વર્ષાકાળમાં નવી ઉપધિ નહિ લેવાનો જે નવમો કલ્પ જણાવ્યો છે તે વ્યાજબી જ છે. યાદ રાખવુ કે કૃષિ આદિ કાર્યો કે જે ચોમાસાને અંગે જ ઘણા ભાગે કરવાનાં હોય છે તે કૃષિ

આદિ કરનારા પણ ત્રીસે દહાડા અને ચારે મહિના કૃષિ (ખેતી)ના કામમાં પ્રવર્તેલા હોતા નથી અને તેથી તેઓ પણ બીજા નિર્વ્યાપાર લોકોની માફક ચોમાસામાં પ્રાયઃ વસ્ત્ર વણવાદિકનો જ ધંધો કરતા હોય અને તેથી પણ સાધુઓને શુદ્ધવસ્ત્રોની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલ પડે, માટે શાસ્ત્રકારોએ ચોમાસામાં નવાં વસ્ત્રો લેવાનો નિષેધ કરેલો છે જેવી રીતે પિંડ અને શય્યાને માટે આધાકર્મ આદિ દોષો વર્જવાના છે તેવી જ રીતે વસ્ત્ર અને પાત્રને માટે પણ આધાકર્મ આદિ દોષો વર્જવાના છે. અને ચોમાસામાં વસ્ત્રપાત્ર આદિ આધાકર્મ આદિ દોષો દીર્ઘ પરિચય આદિને લીધે વધારે લાગવાનો સંભવ ગણી શાસ્ત્રકારોએ નવાં ઉપકરણો લેવાની મનાઈ કરી છે

દશમા કલ્પની ભૂમિકા. પાંચકોશમાં ગમનાગમન વ્યવહાર

પર્યુષણાકલ્પમાં સ્પષ્ટ જણાવેલા દશ કલ્પમાં છેલ્લો કલ્પ, પાંચકોશની મર્યાદામાં ગમનાગમનનો વ્યવહાર ગણી પાંચકોશથી આગળ સાધુઓએ ચોમાસામાં ગમનાગમન ન કરવું તે રૂપ છે.

સામાન્ય રીતે જો કે વર્ષાકાળમાં પાણીના પ્રવાહને લીધે ગ્રામાન્તરગમનની ઇચ્છાવાળાઓને પણ ગ્રામાન્તરે અને દેશાન્તરે જવું શક્ય નથી છતાં પણ સર્વ દેશમાં સર્વ સ્થાને માર્ગનું તેવું દુર્ગમપણું હોય એમ કહી શકાય જ નહિ અને તેથી જે સ્થાને માર્ગનું દુર્ગમપણું ન હોય અગર નદીક્રમ, માર્ગનું સુગમપણું હોય તો પણ સાધુઓએ પર્યુષણાકલ્પનો વાસ કરતાં પાંચ કોશથી વધારે જવાનો નિષેધ કરેલો તે દશમો કલ્પ કહેવાય આ સ્થાને જે પાંચ

કોશની જવા આવવાની છૂટ આપવામા આવી છે તે ગમનાગમના વ્યવહારને પોષવા માટે નથી પરંતુ મુખ્યતાએ ઈંદ્રગિરિ જેવા સ્થાને, ચોમાસું રહેલા સાધુઓને પાંચ કોશ દૂર સુધી ગામ હોય અને તેથી ભિક્ષા માટે જવું પડે તેવા પ્રસ ગને ઉદ્દેશીને પાંચકોશનો અવગ્રહ ચોમાસાને માટે રાખવામાં આવેલો છે આ પાંચ કોશના અવગ્રહમાં કેટલાક મહાનુભાવો, સર્વદાને માટે ક્ષેત્રની ચારે બાજુ સક્રોશયોજનનો અવગ્રહ સાધુઓને માટે રહે છે અને તે જ અવગ્રહ ચોમાસું કે જેને આઠ માસના આઠ કલ્પની માફક નવમો કલ્પ કહેવામાં આવે છે તેમા પણ ક્ષેત્રની ચારેબાજુ સક્રોશયોજન એટલે પાંચ કોશનો અવગ્રહ રહે છે આ વાતને ધ્યાનમાં નહિ લેતાં જવા અને આવવાના બંનેના મળીને પાંચ કોશને મેળવી અવગ્રહ ગણે છે તેઓએ ઇંદ્રગિરિનો રસ્તો, ઇંદ્રગિરના રસ્તાનું માપ અને ઐરાવતી નદી કે જે હમેશા બે કોશ જેટલા પ્રવાહવાળી જ હોય છે અને જેમાં ઉતરીને ભિક્ષાચર્યાને માટે જવા આવવાનું ચોમાસામાં શાસ્ત્રકારો ફરમાવે છે તે ધ્યાનમાં લીધું હોત તો, જવા અને આવવાનું મળીને પાંચ કોશ ઘટવું જોઈએ એવું કહેવાનો વખત ભાગ્યે જ આવત. ધ્યાનમા રાખવાની જરૂર છે કે ઇંદ્રગિરિ ઉપર રહેલા સાધુઓના ક્ષેત્રથી અયોધ્યા પાચ કોશ ઉપર રહે અને તેથી જો પાચ કોશ જ ઉપાશ્રયનું ગામ ન લેતાં, ઉપાશ્રયનું ધામ લેવામા આવે તો ઉપર જણાવેલી રીતિ પ્રમાણે અયોધ્યામાં ગોચરી કરી શકાય જ નહિ. વળી દ્વારિકા અયોધ્યા રાજગૃહી વિગેરે નગરીઓમા ત્યાંની બાર-બાર જોજન લંબાઈ અને નવ-નવ જોજન પહોળાઈની અપેક્ષાએ અવગ્રહ ગામની વચમા જ સમાપ્ત જ થઈ જાય. આ બધી વસ્તુ વિચારતાં સૂત્ર

મનુષ્ય સહેજે સમજી શકશે કે જે ગામમાં સાધુઓએ ચોમાસા માટે ઉપાશ્રય ગ્રહણ કરેલો હોય તે ગામથી ચારે બાજુ પાંચ કોશ ચોમાસામાં સાધુઓએ જવું આવવું થઈ શકે શાસ્ત્રકાર પણ 'सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं गंतुं पडिणियत्तए' અર્થાત્ ચોમાસાના ક્ષેત્રની એટલે ઉપાશ્રયવાળા ગામની ચારે બાજુ ક્રોશ સહિત યોજન એટલે પાંચ ક્રોશ સુધી જઈને આવવાનું કલ્પે છે એમ જણાવે છે આ સૂત્રને સમજનારો મનુષ્ય કોઈ દિવસ પણ જવા અને આવવાના લઈને પાંચ ક્રોશ જ થવા જોઈએ એવું પણ નહિ જ કહે. આ અવગ્રહની મર્યાદા નામના દશમા કલ્પમાં વિચારવાનું જરૂર રહેશે કે જો જીવવિરાધનાને લીધે ગમનાગમનનો નિષેધ કરવો હોય તો સર્વથા નિષેધ કરવો જોઈએ અને જો ગમનાગમનની છૂટ રાખવી હોય તો પાંચ ક્રોશની અવગ્રહની મર્યાદા ન રાખવી જોઈએ. પરંતુ એ વિચાર કરવો યોગ્ય નથી, કારણ કે ગ્રામાન્તર જવાના માર્ગો કેવી સંયમવિરાધના કરવાવાળા હોય છે તે વાત ચાતુર્માસના પ્રારંભમાં કોઈક વખત વહેલો આકસ્મિક વિહારના વખતમાં જ વરસાદ આવે છે અને તે વખત કેટલી બધી અને કેવી ત્રાસ છોડનારી વિરાધના થાય છે તેના અનુભવવાળો સાધુ વિગેરે સહેજે સમજી શકે તેમ છે વળી ચાતુર્માસમાં વસ્ત્ર પાત્ર અને વિહારનો નિષેધ છતાં પણ સંયમનિર્વાહને માટે અન્ન પાન અને ઔપધાહિકના ગ્રહણને માટે ગમનાગમન કરવું પડે તે અનિવાર્ય છે. અને આટલા જ માટે શાસ્ત્રકારોએ સક્રોશ યોજનથી અધિક ગમનનો નિષેધ કરીને સાધુને વર્તવાનું જણાવ્યું છે. જો કે પૂર્વે જણાવેલા [illegible] આદિ નવે કલ્પોમાં અપવાદનો માર્ગ નથી એમ કોઈથી કહી કે માની શકાય તેમ નથી અને શાસ્ત્રકારોએ પણ તેમ કહેલું નથી, છતાં આ દશમા સક્રોશયોજન અવગ્રહ

નામના કલ્પને અંગે ખુદ મૂળ સૂત્રકાર મહારાજે અપવાદને પ્રદર્શિત કરીને ગ્લાનની ખરદાસ માટે ઔષધ લાવવા ચારપાંચ જોજન સુધી પણ ચોમાસામા જવાની આજ્ઞા ફરમાવી છે. પરન્તુ जो गिलाणं पडियरइ सो णं पडिवज्जइ ઇત્યાદિ સૂત્રથી વૈયાવચ્ચનું અને તેમા પણ ગ્લાનના વૈયાવચ્ચનુ માહાત્મ્ય સમજનારો મનુષ્ય મૂળ સૂત્રકાર મહારાજે પર્યુષણા કલ્પસૂત્રમાં ગ્લાનને માટે પાચ જોજન સુધી જણાવેલો વિહાર અયોગ્ય નથી એમ જરૂર ગણશે.

ઉપસંહાર :

આ ઉપર જણાવેલો (૧) ઊણોદરી (૨) વિગઇત્યાગ (૩) પીઠફલકાદિ ગ્રહણ (૪) માત્રક-ત્રિક ગ્રહણ (૫) લોચકરણ (૬) શૈક્ષાપ્રવ્રાજન (૭) ભસ્મ-ડગલક સંબંધી. (૮) દ્વિગુણ ઉપાધિધરણ (૯) નવાં ઉપકરણોનુ અગ્રહણ અને (૧૦) સક્રોશ યોજન અવગ્રહ ધારણ. એ દશ પ્રકારનો પર્યુષણાકલ્પ છે. **તે શાસ્ત્રકારોની મર્યાદા પ્રમાણે દરેક ગચ્છે પર્યુષણાકલ્પથી ચોમાસુ રહેવા પહેલાં પોતાના સર્વ સમુદાયને કલ્પસૂત્રના કથનના પાંચ દિવસમાં છેલ્લે દિવસે સંભળાવવો જ જોઈએ એમ ફરમાવ્યું છે. તેનું જ નામ વર્ષાકલ્પની સ્થાપના અને વર્ષાસામાચારી કહેવાય.** આ વર્ષાસામાચારીનો જે ભાવ તેને પર્યુષણાકલ્પમાં સામાચારી વ્યાખ્યાન જે નવમું વ્યાખ્યાન કહેવાય છે તે મુખ્યતાએ જણાવે છે

પર્યુષણાકલ્પની સામાચારીનાં ચોસઠ સૂત્રો આવી રીતે છે ૧ થી ૮ પર્યુષણા કલ્પવાસ, ૯ થી ૧૩ સક્રોશ યોજનાવગ્રહ, ૧૪ થી ૧૬ ગ્રહણવિધિ. ૧૭ થી ૧૯ વિકૃતિત્યાગ, ૨૦ થી ૨૭ ઊણોદરી. ૨૮ થી ૪૧ વર્ષાવિધિ, ૪૨ થી ૪૫ સ્નેહાયતન રક્ષા,

૪૬ થી ૫૧ ગુર્વાજ્ઞા, ૫૨ થી ૫૪ ઉપકરણાતાપના, ૫૫-૫૬ ભૂમિત્રિક-માત્રકત્રિક, ૫૭ લોચ, ૫૮-૫૯ ઉપશમ, ૬૦ વસતિત્રિક, ૬૧ આજ્ઞાથી ગવેષણા, ૬૨ ગ્લાનાર્થ, ૬૩ સામાચારીક પર્યુષણાફળ, ૬૪ પર્યુષણાકલ્પનુ જિનોક્તત્વમ્. તે સૂત્રોને સમજનારો મનુષ્ય પર્યુષણાકલ્પમાં કલ્પશબ્દથી આ દશ ઉપર જણાવેલા કલ્પો, આચેલકયાદિ તીર્થકલ્પો કરતાં સમજવા ઘણા જ જરૂરી છે એમ સમજ્યા વગર રહેશે નહિ.

પર્યુષણાકલ્પ અને ક્ષમાપના

સાધુ ભગવંતોને પણ પર્યુષણાકલ્પની અપેક્ષાએ પરસ્પર અપરાધ ખમાવવાની આવશ્યકતા ભગવાન્ કલ્પસૂત્રકારે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવેલી છે અને તેમાં એટલે સુધી મર્યાદા જણાવવામા આવી છે કે રત્નાધિક એટલે ચારિત્રના પર્યાયે કરીને મોટો છે તેણે પણ શૈક્ષક એટલે દીક્ષાપર્યાયે ન્હાનો યાવત્ સ્વલ્પદીક્ષિત હોય તેને પણ ખમાવવો જ જોઈએ પરસ્પર ખમતખામણાં કરવાથી જ જૈનશાસનને અનુસરનારાઓનુ આરાધકપણું છે, એ વાત ઘણા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ભગવાન્ સૂત્રકાર મહારાજે જણાવી છે માટે સાધુ ભગવંતોએ ઉપર જણાવેલા દશ પ્રકારના પર્યુષણાકલ્પની સાથે અપરાધક્ષામણના આચારને સાચવીને પર્યુષણાની આરાધના કરવી જોઈએ

આવી રીતે શ્રાવક અને સાધુમહાત્મા માટે પર્યુષણને અંગે જરૂરી કર્તવ્યો જણાવનાર લેખ લખીને અંતમાં એક જ પ્રાર્થના કરવાની રહે છે અને તે એ કે આ લેખને વાંચી વિચારી આત્મહિત તરફ દરેક શ્રમણ મહાત્મા અને શ્રાવકો પોતાના આત્માને દોરે નમ. શ્રી શ્રમણાય ।

પરિશિષ્ટ

[આજથી ૫૬ વર્ષ પૂર્વે સૂરત શહેરમાં સંવત ૧૯૭૩ અને ૧૯૭૪ મા ૫ પૂ. આગમોદ્ધારકશ્રીના ગુણાનુવાદ અંગે ગવાયેલ]

ગહુંલીઓ

સયોજક : પુરુષોત્તમ જયમલદાસ મહેતા

વિ સ ૧૯૭૪માં પ્રકાશિત શ્રી આનંદવિકાસ ગ્રંથાવલી (૨)માથી ઉદ્ધૃત

ગહુંલી ૧

(આજ સફળ દિન ઉગ્યો મ્હારે એ-રાગ)

સૂરત શહેરના અધિક સુભાગ્યે, ગુણનિધિ ગુરુજી પધાર્યા રે;
ભવ્ય વૃન્દને જેહ પ્રતિબોધે, દઈ સદ્જ્ઞાનની ધારા રે
સૂરત શહેરના અધિક સુભાગ્યે, ગુણનિધિ ગુરુજી પધાર્યા રે ૧
સમિતિ ગુપ્તિરૂપ પ્રવચન માતને, યથાર્થ પાલન કરતા રે;
રત્નત્રયી આરાધનકારક, અપ્રમત્ત સર્વદા રહેતા રે સૂરત૦ ૨
સાપ્રત સમયે જૈન આગમો, ગૂઢ તત્ત્વોથી ભરિયા રે;
અતીવ ગહન એહના અર્થોને, સ્પષ્ટતાપૂર્વક કરતા રે સૂરત૦ ૩
શુદ્ધાગમ પ્રત વિણ મુનિઓનો, અલ્પાદર અવલોકી રે;
આગમોદય સમિતિ સ્થાપીને. ઉદ્ધરણ કરે અતિશ્રમ સહી રે સૂરત૦ ૪
સ્યાદ્વાદ શૈલિથી **શાસ્ત્રવાચના.** યતિમંડલને આપે રે;
વ્યાખ્યાન અમૃતધારા વરસે. વાણી સુણી સૌ હરખે રે સૂરત૦ ૫
જ્ઞાનદંડકબળની સહાયથી. કર્મારિદળ ચૂરે રે;
એકવિધ અસંજમને ટાળે. દુવિધ ધર્મ સુણાવે રે સૂરત૦ ૬
ત્રણ તત્ત્વને સંપૂર્ણ જાણે, ચાર કષાય નિવારે રે;
પંચેન્દ્રિય વિષયોને વર્જે. ષટ્વ્રતનું પાલન કરે રે સૂરત૦ ૭

સાત ભયોને દૂર નિવારે, **અષ્ટ** મહામદ ગાળે રે,
નવ તત્ત્વોને હૃદયે ધારે, યતિધર્મ **દશ** આરાધે રે સૂરત૦ ૮
અગિયાર અંગને જે મુનિ ભણતા, **દ્વાદશ** ઉપાંગ પ્રરૂપતા રે;
તેર કાઠિયાને પરિહરતા, **ચૌદ** જીવભેદના જ્ઞાતા રે સૂરત૦ ૯
પંદર સિદ્ધના ભેદને જાણે, **સોળ** કષાયને છંડે રે;
સત્તર ભેદે સંયમ ધરતા, **અઢાર** પાપસ્થાન ત્યજતા રે સૂરત૦ ૧૦
ઓગણીસ કાઉસ્સગ્ગ દોષો વર્જે,
રહે **વીસ** અસમાધિસ્થાને રે;
એકવીસ સંબલ **બાવીસ** પરિસહ, પરિસહે શુભ ધ્યાને રે
સૂરત૦ ૧૧
તેવીસ વિષયો દૂર કરીને, **ચોવીસ** જિન-આજ્ઞા ધરે રે,
પચીસ ભાવના નિત્ય ભાવતાં, નિર્મળ અક્ષયપદ વરે રે સૂરત૦ ૧૨
ધન્ય ધન્ય એહવા ગુરુવરને, જ્ઞાનક્રિયાદરવંતા રે;
સેવે પ્રાંજલિયુતવિનયભાવથી, શિવરમણી સુખ લેવા રે સૂરત૦ ૧૩

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ ના શ્રાવણ સુદ બીજ)

પૂજ્યપાદ ગુરુવર્ય પંન્યાસજી શ્રીમાન્ આનંદસાગરજી મહારાજના
ગુણાનુવાદરૂપ ગહુંલી—

ગહુંલી ૨

(સુણ સાહેલી જંગમ તીરથ જોવા ઊભી રહે ને-એ રાગ)
સુણ સાહેલી, સદ્‌ગુરુયોગ મળ્યો બહુ પુણ્યપસાયથી
ગુરુવાણી સુણી આતમ સફળ કરીએ આપણો શુદ્ધ ભાવથી
ગુરુ પંચ મહાવ્રતને પાળે, અષ્ટ પ્રવચન માતને જે સાહે,
ષટ્કાય જીવ નિત્ય પ્રતિપાળે, પંચેન્દ્રિય તણા વિષયો ટાળે-૧
આરંભ પરિગ્રહને તજતા, વળી પાંચ પ્રમાદને પરિહરતા,
રાગાદિક શત્રુ દૂર કરતા, નિજ આત્મગુણો ઉજ્જ્વળ કરતા-૨

વિનાશીધર્મ સ્વશરીર પ્રેખી, સાંસારિક સ્વજન સમૂહ છંડી;
અતિ લઘુવયમા દીક્ષા લીધી, મેળવવા અક્ષયપદ સિદ્ધિ–૩
જ્ઞાનાલ્પી મુનિમંડલ દેખી, શાસ્ત્રાદર વિણુ સ્થિતિ અવલોકી;
આગમવાચના કાજ શ્રમ સહી,
શ્રી આગમોદય સમિતિ સ્થાપી–૪
વ્યાખ્યાન અમૃતધારા વરસે. શ્રાવક એકવીસ ગુણ સ્પષ્ટ ચર્ચે;
સદ્જ્ઞાન આપી નિત્ય પ્રતિબોધે, ગુરુવાણી સુણી સૌ સંઘ હરખે–૫
આચારાંગ વાચના નિત્ય આપે, શ્રમણાચાર સમ્યક્ સમજાવે;
આવશ્યક સૂત્રાસ્વાદ અર્પે, સૌ સંઘ શ્રવણ–ઉત્સાહી બને–૬
સદ્જ્ઞાનાનંદ નંદિત થતા, શુદ્ધ ક્રિયામાર્ગને અનુસરતા;
શત્રુ મિત્રપર પણ સમતા ધરતા,
નિજનામ યથાર્થ સાર્થક કરતા–૭

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ ના શ્રાવણ વદ દસમ રવિવાર)

પૂજ્યપાદ ચારિત્રચૂડામણિ ગુરુવર્ય પન્યાસજી શ્રી આનંદસાગરજી મહારાજ શ્રી જૈન તત્ત્વબોધ શ્રાવિકાશાળાના વ્યાખ્યાન વાંચવા પધાર્યા તે સમયે તેઓશ્રીના ગુણાનુવાદરૂપ ગવાયેલ ગહુંલી—

ગહુંલી ૩

(પ્રથમ જિનેશ્વર પૂજવા સહિયર મોરી અંગ ઉલટભરી આવ હો–એ રાગ)

અક્ષયપદને પામવા, શાસનધોરી વિચરે દેશવિદેશ હો;
દેશના દઈ પાવન કરે, શાસનધોરી નહિ મમતા લવલેશ હો.
શાસ્ત્રોદ્ધારપ્રેમી શુદ્ધસંયમી મુનિ સહજ સનૂરા ગણિ રાજીયા,
શાસનધોરી ધન્ય ધન્ય તુમ અવતાર હો. ૧
સત્તાવીસ ગુણ ધારતા, શાસનધોરી રત્નત્રયી આરાધે હો,
મરણાંત ઉપસર્ગો સહે, શાસનધોરી સદ્ધર્મથી નવિ ચૂકે હો
શાસ્ત્રો૦ ૨.

સાંસારિક પદાર્થોથી, શાસનધોરી જે રહે નિત્ય અલેપ હો;
સ્યાદ્વાદયુત દિયે દેશના, શાસનધોરી નયનિક્ષેપા પ્રમાણ હો
શાસ્ત્રો૦ ૩.

વ્યાખ્યાન અમૃતવાણીથી, શાસનધોરી ભવ્યમંડલ સંતોષી હો;
ધર્મક્રિયામાં પ્રચારવા, શાસનધોરી **તત્ત્વબોધશાળા** સ્થાપી હો
શાસ્ત્રો૦ ૪

ગુરુવર ચરણકમળ થકી, શાસનધોરી પુનિત થઈ પાઠશાળા હો;
વિદ્યા પઠતી શ્રાવિકાઓના, શાસનધોરી નરભવ શ્રેષ્ઠ સફળ
થયો હો શાસ્ત્રો૦ ૫

ગીતાર્થ ગુરૂ આગમનથી, શાસનધોરી હૃદય હર્ષ ન માય હો;
દેશના સુણી હર્ષિત થયા, શાસનધોરી ફળ્યા મનોરથ આજ હો
શાસ્ત્રો૦ ૬

શ્રાવિકાઓ સર્વે વિનવે, શાસનધોરી શાળામાં પુનઃ પધારી હો,
અચલ અનંત સુખ અર્પજો, શાસનધોરી તત્ત્વનો બોધ વધારી હો
શાસ્ત્રો૦ ૭.

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ના શ્રાવણ સુદ નોમ [illegible])

ગહુંલી ૪

(વીર મને લાગો મહાવીર મને લાગો—એ રાગ)

ગુરૂજી સુધાસમ દેશના વરસે, ભવ્ય હૃદય બહુ આકર્ષે રે;
અજ્ઞાન અબુજને બહુ પ્રતિબોધે, સદ્ગુણ ઓતપ્રોત કરી રે;
ગુરૂજી બાવો સદ્ગુરૂજી બાવો શુદ્ધ સિદ્ધાંત દેખાડો ને રે
ગુરૂજી૦ ૧

રત્નત્રયી નિર્મળ માર્ગને, [illegible] [illegible] રે;
પંચાચાર શુદ્ધ પાળતા, કુમતિ [illegible] નિવારતા રે.
ગુરૂજી૦ ૨

જિમ ષટ્પદ દ્રુમકુસુમકેરી, રસ આસ્વાદનતા ગ્રહી રે;
પુષ્પ કિલામણા રતિ પણ નવિ કરે, સતોષિત નિજાતમ કરી રે.
ગુરુજી૦ ૩

તિમ મુનિ પણ ઘરોઘર ભમીને, દોષ રહિત ભિક્ષા હે રે;
શુદ્ધ સંયમગુણ ધારણ કરતા, પરમ ક્રિયાદર સદૈવ ધરે રે
ગુરુજી૦ ૪

ગૂઢ તત્ત્વ ભરપૂર આગમ કેરી, **વાચનામૃતરસ** સિંચીને રે:
યતિવૃન્દને પણ ચારિત્રરમણતા, કરાવે શ્રદ્ધા અચલ કરી રે.
ગુરુજી૦ ૫

લૌકિક માર્ગમાં પણ ઉપકારીની, ઉપકાર વિસ્મૃતિ નવિ થાવે રે,
તેહુથી અધિક કોડો ભવ ગુરુજીનો, ધર્મ ઉપકાર નવિ વીસરે રે
ગુરુજી૦ ૬

લઘુવયમા અતિ બુદ્ધિની તીક્ષ્ણતા, મેળવી જૈનાગમ જ્ઞાનથી રે;
ષડ્દર્શન શાસ્ત્રો અવલોકી, જૈન વાટિકા પુષ્પ ખીલવ્યા રે.
ગુરુજી૦ ૭

ધન્યધન્ય એવા ગુણધારી તમે, મુનિગણમાંહિ મહંતા રે;
ભવ્ય જીવોની જ્ઞાનપિપાસા, તૃપ્ત કરો સદ્દેશના દઈ રે.
ગુરુજી૦ ૮

જિનાગમ શુદ્ધ વચનામૃતનું, પાન જે સદ્ગુરુ મુખથી કરે રે,
દૃઢ શ્રદ્ધા હૃદયે ધરી વર્તે, ઉત્તમ નર સિદ્ધિપદ વરે રે ગુરુજી૦ ૯

(વિક્રમ સવત ૧૯૭૩ ના પ્રથમ ભાદરવા સુદ ચૌદસ શુક્રવાર)

ગહુંલી ૫

(ભેખ રે ઉતારો રાજા ભરથરી—એ રાગ)

અખંડ ચારિત્રને પાળવા, નિત્ય રહે ઉજમાળ જી;
પરિસહ ઉપસર્ગો સહે, મદનસદન કર્યો ત્યાગ જી
શ્રુતનિધિ સદ્ગુરુ વંદીએ. ૧

જૈનશાસ્ત્રામૃતવચનને, દીપક સદૃશ પ્રકાશે જી;
વીરશાસનને શોભાવતા, ધર્મધ્વજ ફરકાવે જી શ્રુત૦ ૨
નિર્મમ નિર્મદ નિર્મોહી, નિર્લોભી નિષ્કષાયી જી;
નિષ્કપટી નિર્ગ્રંથી થઈ, ભવ્યજનાદર્શરૂપ થાય જી શ્રુત૦ ૩
વદન કમલ પેરે શોભતું, રસના કર્ણિકાવત્ રાજે જી;
વદન પાંખડી સમ વિરાજતું, અલિ દલ ઉપમા પ્રમાણો જી
શ્રુત૦ ૪
વચનામૃત મકરંદ તણું, પાન કરાવે ગુરુરાજ જી;
ભ્રમર બની કાંક્ષાનુરૂપથી, પાન કરો ભવિ નિત્ય જી શ્રુત૦ ૫
ક્રોધ સુભટ પ્રચંડ અતિ, ક્ષમા ખડ્ગે કર્યો વિનાશ જી;
માન ગિરિ શૃંગ ભેદિયો, માર્દવ વજ્ર સુરંગે જી શ્રુત૦ ૬
માયારૂપી વિષવેલડી, આર્જવ પરશુ ઉચ્છેદી જી;
લોભ સાગર તૃષ્ણા જલ ભર્યો, મુક્તિ તરીથી કર્યો તીર્ણ જી
શ્રુત૦ ૭
નમ્ર વિજ્ઞપ્તિ હૃદય ધરી, બાંહ્ય ગ્રહી કરો સનાથ જી,
જ્ઞાનાનંદ મગ્નતા અર્પીને, શ્રેષ્ઠ પદ દ્યો નિજ દાસ જી શ્રુત૦ ૮
(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ ના દ્વિતીય ભાદરવા સુદ આઠમ શનિવાર)

ગહુંલી ૬

(બેન રે ઉતારે. ગગન ભરથરી—એ રાગ)

મધુરી દેશના સિંચતા, સંઘ સકલ પ્રીતિકાર જી,
અલ્પ વય બાલોના હૃદયમાં, સંસ્કારો શુદ્ધ સ્થાપે જી
ગુરૂવર પંકજ પ્રણમીએ ૧
જૈનશાસનમાં ઝળકતા, હીરા સમ મુનિ દેવ જી,
આનંદસાગર ને મણિવિજયજી, નામ વદમાની જોડ જી.
ગુરુ૦

નવીન સમય અનુસારિણી, વ્યાખ્યાન શૈલિ પ્રકાશે જી;
ગૂઢ તત્ત્વો સમજાવીને, શ્રોતા ચિત્ત વિકાસે જી ગુરુ૦ ૩
વાચનામૃત રસ મધુરતા, અર્પે અભિલાષુક જી;
મિષ્ટ વાણીથી તોષિત થયા, સર્વે આબાલ વૃદ્ધ જી ગુરુ૦ ૪
કેઈક નરોને બુઝવ્યા, કર્યા ધર્મસન્મુખ જી;
સંપ્રતિ કેઈ પ્રતિબોધે છે. દર્શાવી શુદ્ધ પંથ જી ગુરુ૦ ૫
જ્ઞાન ખજાનો અખૂટ ભર્યો, વ્યય કર્યે ચય નવિ થાય જી;
અમ યાંચા એ કોશ પામવા, પૂરો મનતણી આશ જી ગુરુ૦ ૬
વાવો અમ ચિત્તભૂમિમાં, સમકિત રત્ન સુબીજ જી;
અક્ષય અનંત સુખ સાધવા, અર્પો કથિત યાચા હોય જી
ગુરુ૦ ૭

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૨ના દ્વિતીય ભાદરવા વદ ચૌદસ સોમવાર)

ગહુંલી ૭

(આજ સફળ દિન ઉગ્યો મારે—એ રાગ)

જૈન શાસનમાં સ્થંભ સરિખા, સદ્ગુરુ મિષ્ટ વાણી સુણી રે;
ચિત્ત સંતુષ્ટ થયા અમ કેરા, ઉદ્ભવી નવી અભિલાષા રે
જૈન૦ ૧
તત્ત્વ સુધારસની સિંચનતા, રોમેરોમ અમ પસરી રે;
ક્રિયા ઉપધાનની અતિ સુખકારક, કરણ ઉત્કંઠા અમારી રે
જૈન૦ ૨
નગર વિનતિ અમ ઉર ધરીને, પૂર્ણ કરજો એ આશા રે;
મોક્ષ માલારોપણ આપ હસ્તે. પહેરાવી કર્મમળ દૂર કરો રે
જૈન૦ ૩
નવકાર ઇરિયાવહિયા લોગસ્સ. શક્રસ્તવાદિકના વળી રે,
ઉપધાનના એ શુભ પ્રકારો. ક્રમવાર યોગ્યતા દાયક રે
જૈન૦ ૪

શ્રાવક શ્રાવિકા આ પુરના, મળી એકત્ર વિનતિ કરે રે;
શાસ્ત્રકથિત તપ વિધિશું કરાવી, તે તે સૂત્રવાચન-
યોગ્ય કરો રે જૈન૦ ૫
જોગ આવો અમને નવિ મળશે, અજ્ઞાન નસાડે સુબોધ દઈ રે;
ધર્માનુષ્ઠાન સુરીને કરાવી, શાસ્ત્રશૈલિ સમજાવે રે
જૈન૦ ૬
માન્ય કરી વિનતિ સંઘ કેરી, શરૂ કરો શુભ મુહૂર્તે રે;
અક્ષય વિજયમાળાને વરવા, હૃદય સવિજન ઉલ્લસે રે
જૈન૦ ૭

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ ના દ્વિતીય ભાદરવા વદ ચૌદસ સોમવાર)

ગહુંલી ૮

(પતિ વિના પ્રમદાના મનના પુરાય ક્યાંથી કોડ—એ રાગ)

સદ્ગુરુ વિણ ઉપદેશ અમોને, કોણ આપે શુભ રીત;
આપે ભવિ ગુરુબોધ સુચિત્ત, જ્ઞાનામૃત પયોનિધિ કેરું
પાન કરાવે નિત
ક્ષાન્ત્યાદિક ગુણ ધારણ કરતા, બાવીસ પરિસહને પરિસહતા,
ષડ્જીવ તણી રક્ષામાં, સદા ધરે સ્થિર ચિત્ત
જ્ઞાનામૃત પયોનિધિ કેરું પાન કરાવે નિત. ૧
જ્ઞાનપિપાસા સવિજન પૂરે, કર્મ કઠણ નિત્ય ચકચૂરે;
મનમર્કટ વશ કરી ભેગાવે, મોહ સુભટ પર જીત જ્ઞાનામૃત૦ ૨
શાસ્ત્રવાચના મધુરી આપે, રસિક ભવિક જન ચિત્ત વિકાસે;
સમતામૃત પાન કરાવી, સંયમમાં બને વીર જ્ઞાનામૃત૦ ૩
જિનકથિત તત્ત્વો સત્ય ભાખે, સત્ય ગોચરી અશન પ્રકાશે.
વીરશાસન સેવા નિત્ય કીધે કરે, ધારી ચિર ચિત્ત જ્ઞાનામૃત૦ ૪

સૂરત શહેરમાં જે જે સૂત્રો વંચાયા તથા હાલ વંચાય છે તે સંબંધી
શુભ દિગ્દર્શનની ગહુંલી (વિક્રમ સંવત ૧૯૭૪ જ્ઞાનપંચમી સોમવાર)

ગહુંલી ૯

(આજ સફળ દિન ઉગ્યો માહરે–એ રાગ)

પ્રબલ પુણ્યોદયથી આ પુરના, જૈન સંઘ સમુદાયને રે,
સદ્‌ગુરુયોગ મળ્યો અતિ સુખકર, સિદ્ધાંત વાચનયોગ સાથે રે પ્રબલ૦ ૧

વર્તમાન સમયે વંચાતી, વાચન શૈલિ સુ-રસભરી રે;
ભૂતસમયનું સ્મરણ કરાવે, અંકિત થશે ઇતિહાસમાં રે પ્રબલ૦ ૨

શાસ્ત્રઉદ્ધારની ભવ્ય રીતિને ગ્રહી શુદ્ધ શોધન કરીને રે;
અતીવ પ્રચાર કર્યો સવિ સંઘમા, શાસનપ્રેમ હૃદયે ધરી રે પ્રબલ૦ ૩

વાચનારંભથી આજસુધીમાં સૂત્રો આ પુરમાં વંચાય રે
વિશેષાવશ્યક ને ઔપપાતિક. અનુયોગદ્વાર સતત્વ ભર્યું રે પ્રબલ૦ ૪

આચારાંગ સૂત્ર સંપૂર્ણ થયું રે,
શ્રમણાચાર સમ્યક્ સમૂચક, પ્રથમ અંગ ગણાયે રે પ્રબલ૦ ૫
અઢાર હજાર પદો છે જેહના.

બહોતેર સહસ પદ માન રે,
ઠાણાંગ સૂત્ર જે અંગ ત્રીજું છે, જ્ઞાનગ ગાપ્ય સિંચ્યું રે પ્રબલ૦ ૬
સમાપ્તિ થઈ તેહની નિર્વિઘ્ને.

વાચનામૃત રસ વરસે રે,
આહ્નિક સમયે સૂત્ર આવશ્યક. શુભારંભ નંદીસૂત્રનો થયો રે પ્રબલ૦ ૭
જ્ઞાનારાધનાભૂત જ્ઞાનપંચમી દિન,

નૌકા કર ગ્રહી તારો રે,
ભવસાગરમાં ડૂબતી અમારી, અમને પણ તુમ સમ કરો રે પ્રબલ૦ ૮
રત્નત્રયી આરાધક આપ છો

અમ અંતરમાં સિંચી રે...
દેશના પિયુષની દિવ્ય ધારાને. ઉદય અનંત સુખ આપી રે પ્રબલ૦
પુનરાગમન નવિ થાવે તિમ કરો.

ગહુંલી ૧૦

(આજ સફળ દિન ઉગ્યો મારે–દેશી)

ત્રિશલાનંદન ધર્મ સમાજે, આજે આનંદ મેહ ગાજે રે;
વીજળી ચમકારા માહી રાજે, વૃષ્ટિ અમૃત સમ છાજે રે
ત્રિશલા૦ ૧

ગણધર ગુંથિત વીરની વાણી, આગમદ્વારા ઉતરી રે,
પૂર્વાચાર્યોએ અવસર વર્તી, પુસ્તકારૂઢ કરી સુતરી રે
ત્રિશલા૦ ૨

આગમ શુદ્ધ પ્રતો દુર્લભતા, સદ્બોધ અલ્પતા પેખી રે,
નંદ મગન યમુના સુત રત્ને, તર્ક ઉઠ્યો આ સ્થિતિ દેખી રે
ત્રિશલા૦ ૩

આગમોદય સમિતિ મતિવંતે, સ્થાપી ઉદ્ધાર વિચારી રે,
અંગ ઉપાગ સુલભ્ય કરીને, શુદ્ધિ પ્રતા પ્રસારી રે
ત્રિશલા૦ ૪

આગમ વાચના પ્રાચીનરીતિ, ચલવી અર્વાચીન કાળે રે,
આગમ અર્થ અપૂર્વ શ્રવણમાં, મુનિમંડળ નિત્ય મ્હાલે રે
ત્રિશલા૦ ૫

આગમ અગોચર પદના અર્થ, સ્પષ્ટ પ્રગટ વિસ્તારી રે,
અનુપમ રહસ્ય સિદ્ધાન્ત પ્રકાશી, શંકા સંશય ધ્વંસકારી રે
ત્રિશલા૦ ૬

અલૌકિક ગુણ બ્રહ્મચર્યે જસ, અદ્ભુત ઉદ્યમકરણી રે;
આનંદવાણી અમૃતઝરણી, જ્ઞાને તેજસ્વી તરણી રે
ત્રિશલા૦ ૭

આનંદ રસના રસ ઝીલનારી, રતિ પ્રીતિ ઘટઘટ જાગી રે,
તજી પ્રમાદ પ્રમોદ ભજીને, રસિક શ્રુત લય લાગી રે
ત્રિશલા૦ ૮

નંદનવનના મંદ પવનની, મલયચંદનસ્યું લહેરો રે;
શરદ પુનમના ચંદ કુમુદિની સમ, આહ્લાદકારી શેરો રે
ત્રિશલા૦ ૯

પાટણ કપડવંજ રાજનગરે, ફેરી સૂર્યપુરે પધારી રે,
આગમન આનંદ આનંદકારી સુરત સજ્જન ચિત્ત ઠારી રે
ત્રિશલા૦ ૧૦

ગુણસાગર ગણી આનંદ પાર્શ્વે, મણિ મેઘ આનંદ દીવો રે.
સિદ્ધિ કમલસૂરિ વીર અનુમોદે, વાચનાચાર્ય ચિરંજીવો રે
ત્રિશલા ૧૧

*વે ચુ ભો કું. મો ક મ છ ગસિયા. આઇ આનંદ ગુરુ દાસો રે.
સમિતિ કાર્ય સંપાદન કાજે, વર્યો ચિત્ત ઉલ્લાસો રે
ત્રિશલા૦ ૧૨

ચૂકશો નહિ અનુભવ રમણ્યાસી, ક્ષણ આ ઉત્તમદેહ ધારી રે,
છતી શક્તે વ્યય તન મન ધનનો, કરવો આગમ ગત તારી રે
ત્રિશલા૦ ૧૩

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૩ અક્ષયતૃતીયા)

---

* આ પદ્યમાં આગમોદય સમિતિના કાર્યવાહક આઠ સેક્રેટરીઓના નામનું સૂચન કરવામાં આવ્યું છે
નામનું સૂચન કરવામાં આવ્યું છે
[illegible] મેસાણા
૧. [illegible] સૂરત
૨. [illegible] પાટણ
૩. [illegible] રાજનગર
૪. [illegible] અમદાવાદ
૫. [illegible] રાધનપુર
૬. [illegible]
૭. [illegible]
૮. [illegible]

(જૈનધર્મ સર્વોત્કૃષ્ટ શાથી ગણાય છે તે દર્શાવતી ગહુંલી)

ગહુંલી ૧૧

(સખી સ્વપ્નમાંહિ મનમોહનને એ રાગ અથવા ત્રોટક ૭૬)

સત્તત્ત્વ સુધારસ સુંદરતા, જિનભાષિત ધર્મમાંહિ વિકસી;
અવિધર્મતત્ત્વમાં અવલોકી, કદી દીઠી ન એહવી કોઈ પંથે ૧

અષ્ટાદશ દૂષણ જિહાં ન મિલે, યતાં દર્શન મુદ્રા શાન્ત દીસે,
કરી સત્યસિદ્ધાંત તણી રચના, એવા દેવ જે ધર્મમાંહિ દીપતા. ૨

પંચાચાર શુદ્ધ સદા પાળે, વળી પંચ મહાવ્રત જે ધારે,
કરે રત્નત્રયી આરાધનતા, કષ્ટકારી પરિસહને સહતા ૩

પંચેન્દ્રિય નિગ્રહમાંહિ પૂરા, શુદ્ધસંયમયોગમાંહિ જે શૂરા,
તત્ત્વવૃષ્ટિ અવિકાર નિત્ય કરે, એવા ગુરુ જે ધર્મમાંહિ દીપતા ૪

પ[illegible] શુભ [illegible], શ્રી દ્વાદશ શ્રાદ્ધવ્રતો ન ચળા;
કરી શ્રાવણ વર્તન શુદ્ધ જે ધારે, શુભ શાન્તિનિકેતન તે હિ લાધે ૫

સુદેવ સુગુરુવર પ્રાપ્ત થઈ, વળી જૈનધર્મ સામગ્રી મળી;
ન આધિક તાપ ત્રિવિધ ટળે, જૈનધર્મની શ્રેષ્ઠતા તેથી ભળે ૬

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭૮ના કાર્તક સુદ ચોદસ)

હે તીર્થંકર ભગવાન! દુઃખના ભારથી અત્યંત દુઃખી અવસ્થાને પામેલા એવા મારો આપ ઉદ્ધાર કરો. કારણ કે અત્યંત દુઃખમાં મગ્ન થયેલાનો ઉદ્ધાર કરવો એ જ સજ્જન પુરુષોનું કાર્ય છે.

—આગમોદ્ધારકશ્રી

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૨૪	ક	કે
૫	૧૮	સંવચ્છર	સંવચ્છરે
૨૬	૬	લખ યાં	લખાયાં
૩૦	૪	ઉન ળાના	ઉનાળાના
૩૦	૧૯	અનતકાયની	અનંતકાયની
૩૩	૧૬	ઉપક ણ	ઉપકરણ
૩૮	૮	લાચનો	લોચનો
૩૮	૨૫	પૂક દિ	પૂકાદિ
૪૫	૩	મોક્ષ અ વારતવિક	મોક્ષ એ વાસ્તવિક
૪૫	૫	વાસ્તવેક	વાસ્તવિક
૪૬	૨૦	કમકે	કેમકે
૫૦	૯	ત્રાયકારીસુ	ત્રાયકારીનુ
૫૫	૬	દેડિયાવડિયં	વેયાવડિયં
૫૭	૮	દ	તે
૬૩	૧૬	વ્યાખ્યાનતો	વ્યાખ્યાનતો
૬૪	૨૨	ઉદ્દિગ્ન વથાનુ	ઉદ્દિગ્ન થવાનુ
૬૯	૧૬	ચોમસામા	ચોમાસામા
૭૬	૧૩	કલ્પના ભુમિકા	કલ્પની ભૂમિકા
૯૩	૪	ભિક્ષા હે રે	ભિક્ષા લહે રે
૯૪	૧૬	સ્રગે	સ્રગે
૯૬	૨૩	અથ	અર્થ
૧૦૮	૧૮	અટે	અટો

(જૈનધર્મ સર્વોત્કૃષ્ટ શાથી ગણાય છે તે દર્શાવતી ગહુંલી)

ગહુંલી ૧૧

(સખી સ્વપ્નમાંહિ મનમોહનને એ રાગ અથવા ત્રોટક ૭૬)

સત્તત્ત્વ સુધારસ સુનીરતા, જિનભાષિત ધર્મમાંહિ વિકસી;
સાવિધર્મતત્ત્વમા અવલોકી, કદી દીઠી ન એહવી કોઈ પથે. ૧
અષ્ટાદશ દૂષણ જિહાં ન મિલે, થતાં દર્શન મુદ્રા શાન્ત દીસે;
કરી સત્યસિદ્ધાન્ત તણી રચના, એવા દેવ જે ધર્મમાંહિ દીસતા. ૨
પંચાચાર શુદ્ધ સદા પાળે, વળી પંચ મહાવ્રત જે ધારે,
કરે રત્નત્રયી આરાધનતા, કષ્ટકારી પરિસહને સહતા ૩
પંચેન્દ્રિય નિગ્રહમાંહિ પૂરા, શુદ્ધસંયમયોગમાંહિ જે શૂરા;
તત્ત્વવૃષ્ટિ ભવિકપર નિત્ય કરે, એવા ગુરુ જે ધર્મમાંહિ દીસતા ૪
પં[illegible], વળી દ્વાદશ શ્રાદ્ધવ્રતો મન ચહ્યા;
કરી શરણું વર્તન શુદ્ધ જે ધારે, શુભ શાન્તિનિકેતન તે હિ લહે ૫
સુદેવ સુગુરુવર પ્રાપ્ત થઈ, વળી જૈનધર્મ સામગ્રી મળી;
[illegible] તાપ ત્રિવિધ ટળે, જૈનધર્મની શ્રેષ્ઠતા તેથી ભણી ૬

(વિક્રમ સંવત ૧૯૭[illegible]ના કાર્તિક સુદ [illegible])

હે તીર્થંકર ભગવાન! દુઃખના ભારથી અત્યંત દુઃખી અવસ્થાને પામેલા એવા મારો આપ ઉદ્ધાર કરો. કારણ કે અત્યંત દુઃખમાં મગ્ન થયેલાનો ઉદ્ધાર કરવો એ જ સજ્જન પુરુષોનું કાર્ય છે.

—આગમોદ્ધારકશ્રી

卐

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૨૪	ક	કે
૫	૧૮	संवच्छर	संवच्छरे
૨૬	૬	લખ યાં	લખાયાં
૩૦	૪	ઉન ળાના	ઉનાળાના
૩૦	૧૯	અનતકાયની	અનંતકાયની
૩૩	૧૬	ઉપક ણ	ઉપકરણ
૩૮	૮	લાચનો	લોચનો
૩૮	૨૫	પૂક દિ	પૂકાદિ
૪૫	૩	મોક્ષ અ વાસ્તવિક	મોક્ષ એ વાગ્તવિક
૪૫	૫	વાસ્તવેક	વાગ્તવિક
૪૬	૨૦	કમકે	કેમકે
૫૦	૯	लायकारीसु	लोयकारीनु
૫૫	૬	वेडियावडियं	वेयावडियं
૫૭	૮	ત	તે
૬૩	૧૬	व्याख्यानतो	व्याख्यानतो
૬૪	૨૨	ઉદ્દિગ્નં વથાનુ	ઉદ્દિગ્ન થવાનુ
૬૭	૧૬	ચોમસામાં	ચોમાસામાં
૭૦	૧૩	કલ્પના ભુમિકા	કલ્પની ભૂમિકા
૯૩	૪	ભિક્ષા ટ રે	ભિક્ષા લહે રે
૯૪	૧૧	સુરગે	સૂરગે
૯૬	૨૩	અપદ	અર્થ
૧૦૦	૧૮	ઢા	એવો

